અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

સરબાનંદ સોનોવાલ

વિરૂદ્ધ

ભારત સંઘ અને અન્ય એક

જુલાઈ ૧૨, ૨૦૦૫

[આર.સી. લાહોટી, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ, જી.પી. માથુર અને પી.કે. બાલસુબ્રમણ્યન, ન્યાયમુર્તિશ્રી]

ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીતો (ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩:

અવૈધ સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪:

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦—અનુચ્છેદો ૧૪ અને ૩૫૫:

અસમ રાજ્ય માટે જ આ અધિનિયમ અને નિયમોને વિદેશી અધિનિયમ કરતાં પ્રભાવી અગ્રતા સાથે લાગુ કરવામાં આવ્યા છે—ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓની અસરકારક ઓળખ અને દેશનિકાલના હેતુસર—દેશના બાકીના ભાગમાં વિદેશી અધિનિયમ અને તેના હેઠળના નિયમો લાગુ પડે છે—અધિનિયમ અને નિયમોની બંધારણીય માન્યતા પડકારવામાં આવી—નિર્ણિત થયું: અધિનિયમ અને નિયમો બંધારણવિરુદ્ધ છે—વિદેશી અધિનિયમ હેઠળની પ્રક્રિયા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ બાબતે પડકારાયેલ અધિનિયમ કરતાં ઘણી વધુ અસરકારક હતી—ઉલટું, તે એવી રીતે બનાવવામાં આવ્યો છે કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓને લાભ મળે અને કાયદાકીય જોગવાઈના વાસ્તવિક હેતુની સિદ્ધિ ન થાય—આ જોગવાઈઓ અનુચ્છેદ ૩૫૫

હેઠળના બંધારણીય હુકમને નકારે છે—માત્ર અસમ રાજ્યને આ અધિનિયમ લાગુ પાડવું, અને તેનો અધિનિયમની નીતિ તથા હેતુ સાથે કોઈ યુક્તિસંગત સંબંધ ન હોવાને કારણે, અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે—આ અધિનિયમે કેન્દ્ર સરકારને વિદેશી અધિનિયમ, ઈમિગ્રન્ટ્સ (અસમમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, અને પાસપોર્ટ (ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ હેઠળ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓને દૂર કરવાની જે સત્તા આપવામાં આવી હતી, તેમાંથી વંચિત કરી દીધી છે—આ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ કાર્ય કરવાનું બંધ કરશે અને તેમની સમક્ષ બાકી રહેલા કેસો વિદેશી અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવશે—પાસપોર્ટ (ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ, ૧૯૨૦—વિદેશી અધિનિયમ, ૧૯૪૬—વિદેશી (ટ્રિબ્યુનલ) આદેશો, ૧૯૬૪—ઈમિગ્રન્ટ્સ (અસમમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦—પાસપોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૬૭—નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫—કલમ ૬એ—પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨—કલમ ૧૦૬.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો:

‘આક્રમણ’—ભારતના બંધારણના સંદર્ભમાં તેનો અર્થ.

ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ અને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ આસામ રાજ્યમાં વસવાટ કરતા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ કરવાની ઘોષિત મનશા સાથે આસામ રાજ્ય પર લાગુ કરવામાં આવ્યા હતા. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ જાહેર હિતની વિવાદ અરજી સ્વરૂપે રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓને ભારતના બંધારણના વિરુદ્ધ હોવાથી બંધારણબાહ્ય જાહેર કરવાની તથા નિયમોને પણ બંધારણના વિરુદ્ધ હોવાથી બંધારણબાહ્ય જાહેર કરવાની, તેમજ અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળ પણ, અને વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ તથા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો આસામ રાજ્ય પર લાગુ પડશે તેવી ઘોષણા કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી.

અરજી મંજૂર કરતાં, અદાલતઠેરવ્યુ: ૧.૧. ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ (આઈએમડીટી અધિનિયમ) ની જોગવાઈઓ ભારતના સંવિધાનથી પર છે. ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ પણ સંવિધાનથી પર છે અને રદ કરવામાં આવે છે. [૫૪૨–સી; ૫૪૩–એ]

૧.૨. વિદેશીઓ અધિનિયમ તેમજ વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળની પ્રક્રિયા, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ તથા તેની હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો હેઠળની પ્રક્રિયાની સરખામણીએ, વિદેશીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ બાબતે ઘણી વધુ અસરકારક છે. વિદેશીઓ અધિનિયમની કલમ ૯ જેવી, જે ભારતીય નાગરિક હોવાનો દાવો કરનાર સંબંધિત વ્યક્તિ પર પુરાવાનો ભાર મૂકે છે, તેવી અનુરૂપ જોગવાઈ ન હોવાને કારણે, વ્યક્તિના નાગરિકત્વના નિર્ધારણ અંગે ચલાવવામાં આવતી તપાસના સ્વરૂપના સંદર્ભમાં, જે સંપૂર્ણપણે અનિવાર્ય છે, અને જ્યાં જેના આધારે અભિપ્રાય રચવાનો તથા નિર્ણય લેવાનો હોય તે હકીકતો સંપૂર્ણપણે તે વ્યક્તિના જ જ્ઞાનમાં હોય છે, રાજ્યની કાયદા અમલીકરણ સંસ્થાઓનું કાર્ય માત્ર કઠિન જ નહીં પરંતુ પ્રાયઃ અશક્ય બનાવી દીધું છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ એવી રીતે ઘડવામાં આવ્યો છે અને તેની હેઠળના નિયમો એવી રીતે બનાવવામાં આવ્યા છે કે ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓની ઓળખ તથા દેશનિકાલના મામલે અસંખ્ય અને અદમ્ય મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય છે. આસામ રાજ્યમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ તથા તેની હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના અમલથી ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલમાં સૌથી મોટો અવરોધ ઊભો થયો છે અને તે મુખ્ય પ્રતિબંધક અથવા અવરોધ તરીકે કાર્ય કરે છે. તેના વિપરીત, તેનો લાભ આવા ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓને જ મળી રહ્યો છે, કારણ કે ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ તેમની વિરુદ્ધ શરૂ કરવામાં આવેલી કોઈપણ કાર્યવાહી, જે લગભગ સંપૂર્ણપણે તેમના પક્ષે પૂર્ણ થાય છે, તેમને આ પ્રકારનો

સત્તાવાર માન્યતા ધરાવતો દસ્તાવેજ મેળવવા સક્ષમ બનાવે છે કે તેઓ ગેરકાયદેસર પ્રવાસી નથી. [૫૨૯–એ–એફ]

૧.૩. પોતે કોઈ વિશિષ્ટ દેશનો નાગરિક હોવાનું દાવો કરતી સંબંધિત વ્યક્તિ ઉપર પુરાવાનો ભાર મૂકવાનો યોગ્ય અને દૃઢ કારણ છે. પોતાની નાગરિકતા સ્થાપિત કરવા માટે, સામાન્ય રીતે તેને (૧) તેની જન્મતારીખ (૨) જન્મસ્થળ (૩) તેના માતા–પિતાનું નામ (૪) તેમનું જન્મસ્થળ અને નાગરિકતા અંગે પુરાવા આપવા જરૂરી થઈ શકે છે. ક્યારેક તેના દાદા–દાદી અથવા નાણા–નાનીના જન્મસ્થળનું મહત્વ પણ હોઈ શકે છે, જેમ કે નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૬–એ(૧)(ડી) હેઠળ. જો રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ કોઈ વ્યક્તિના નાગરિકતાના દાવાને વિવાદિત કરે અને તે વિદેશી હોવાનું માને, તો ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ અંગે પ્રથમ પુરાવા રજૂ કરવો તેમના માટે માત્ર મુશ્કેલ જ નહીં પરંતુ લગભગ અશક્ય બની રહેશે. આ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ની મૂળભૂત નીતિ સાથે સુસંગત છે, જે કહે છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત વિશેષ કરીને કોઈ વ્યક્તિના જ જ્ઞાનમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો ભાર તેની ઉપર જ રહે છે. ફોજદારી કેસમાં સામાન્ય નિયમ એવો છે કે પુરાવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર હોય છે, છતાં જો કોઈ હકીકત આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોય, તો તે હકીકત સાબિત કરવા માટે તેને પુરાવા રજૂ કરવા પડે. [૫૦૫–જી–એચ; ૫૦૬–એ–બી]

શંભુ નાથ મહેરા વિરૂદ્ધ અજમેર રાજ્ય, **એ.આઈ.આર. (૧૯૫૬) એસ.સી. ૪૦૪;** *કલેક્ટર ઑફ કસ્ટમ્સ, મદ્રાસ વિરૂદ્ધ ડી. ભૂરમુલ*, **એ.આઈ.આર. (૧૯૭૪) એસ.સી. ૮૫૯;** *પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય વિરૂદ્ધ મીર મોહમ્મદ ઉમર*, **[૨૦૦૦] ૮ એસ.સી.સી. ૩૮૨;** *સંજય @ કાકા વિરૂદ્ધ રાજ્ય (એન.સી.ટી. ઑફ દિલ્હી)*, **[૨૦૦૧] ૩ એસ.સી.સી. ૧૯૦ અને** *એક્ઝિલ વિરૂદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય*, **એ.આઈ.આર. (૨૦૦૨) એસ.સી. ૨૦૧૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.**

આર. વિરૂદ્ધ ઓલિવર, **[૧૯૪૩] ઓલ ઈ.આર. ૮૦૦ અને** *આર. વિરૂદ્ધ ટર્નર* **(૧૯૧૬) ૫ એમ અને એસ ૨૦૬ : ૧૪ ડાયજેસ્ટ ૪૩૦;** *વિલિયમ્સ વિરૂદ્ધ રસેલ* **(૧૯૯૩) ૧૪૯ એલ.ટી. ૧૯૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.**

૧.૪. કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ બહુ ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે એમ કહી શકાય નહીં. સ્ક્રિનિંગ સમિતિમાં કોઈ ન્યાયિક સભ્યનો સમાવેશ થતો નથી, પરંતુ તે કાર્યપાલિકા દ્વારા સંચાલિત થાય છે. સમર્થ સત્તાધિકારી બાબતે પણ

સ્થિતિ એ જ છે. પરંતુ સ્ક્રિનિંગ સમિતિ અથવા સમર્થ સત્તાધિકારીને ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ ન કરીને પ્રારંભિક તબક્કે જ તપાસને નામંજૂર કરવાની સત્તા છે. સોગંદનામાઓમાં પૂરાં પાડવામાં આવેલા આંકડાઓ દર્શાવે છે કે ૮૫ ટકાથી વધુ તપાસો આ રીતથી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. [૫૨૦–બી, સી, ડી]

૧.૫. પૂર્વ પાકિસ્તાનમાંથી સ્થળાંતરના કારણે ઊભી થયેલી ગંભીર કાયદો અને વ્યવસ્થા સંબંધિત સમસ્યા તથા તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલી ગંભીર પરિસ્થિતિને સમજતા, આસામમાંથી પ્રવાસીઓની હકાલપટ્ટી અધિનિયમ, ૧૯૫૦ ઘડવામાં આવ્યો હતો અને ભારત બહાર કોઈપણ વ્યક્તિને દૂર કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારને અત્યંત વ્યાપક સત્તાઓ એનાયત કરવામાં આવી હતી. જોકે, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ ના કારણે ૧૯૫૦નો અધિનિયમ અપસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે અને ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ આસામ રાજ્યને લાગુ પડતી રહી નથી. તેથી, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ ઘડીને સંસદે બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા સ્થળાંતરીઓને દૂર કરવાની કેન્દ્ર સરકારની સત્તા કમી કરી દીધી છે, જેઓની હાજરી ગંભીર કાયદો અને વ્યવસ્થા સંબંધિત સમસ્યા ઊભી કરી રહી હતી, અને આ હકીકત કેન્દ્ર સરકારે ૧૯૫૦માં જ જાણી લીધી હતી. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમે શાંતિ જાળવવાના બદલે માત્ર આંતરિક અશાંતિને ફરી જીવંત કરી છે. [૫૩૦–ઇ; ૫૩૧–અ, બ]

૧.૬. પાસપોર્ટ (ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ, ૧૯૨૦ની જોગવાઈઓ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ દ્વારા અવરોધિત કરવામાં આવી છે. તેનાથી કેન્દ્ર સરકારની આવા વ્યક્તિને ભારતમાંથી દૂર કરવાની સત્તા છીનવી લેવામાં આવી છે અને ઉપ–નિરીક્ષક અથવા તેથી ઉચ્ચ પદના પોલીસ અધિકારી પાસે રહેલી, વોરંટ વિના આવા વ્યક્તિની ધરપકડ કરવાની સત્તા પણ છીનવી લેવામાં આવી છે. [૫૩૧–સી, એચ; ૫૩૨–એ]

૨.૧. આઈએમડિટિ અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તેની હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો સંવિધાનની કલમ ૩૫૫માં સમાવેશ પામેલા સંવિધાનિક હુકમને સ્પષ્ટપણે નકારે છે, જેમાં ભારતના સંઘ પર દરેક રાજ્યને બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિથી સુરક્ષિત રાખવાની ફરજ મૂકવામાં આવી છે. તેથી, સંવિધાનની કલમ ૩૫૫નું ઉલ્લંઘન કરતો આઈએમડિટિ અધિનિયમ સંપૂર્ણપણે અસંવિધાનિક છે અને તેને રદ કરવો જ જોઈએ. [૫૩૨–બી]

૨.૨. કેન્દ્રીય સરકારનું સર્વોપરી કર્તવ્ય દેશની સરહદોની રક્ષા કરવું, કોઈપણ અતિક્રમણને અટકાવવું અને નાગરિકોના જીવનને સુરક્ષિત તથા નિર્ભય બનાવવું છે. સરકારે કોઈપણ આંતરિક અશાંતિને અટકાવવાનું અને કાયદો તથા જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાનું કર્તવ્ય પણ ધરાવે છે. ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ

૩૫૫ બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિ વિરુદ્ધ રાજ્યોની રક્ષા કરવાની સંઘની ફરજ અંગેનો ઉપબંધ કરે છે. [૫૨૨–ડી]

શ્રી એલ.એન. રંગરાજન દ્વારા અનુવાદિત કૌટિલ્યનું અર્થશાસ્ત્ર, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૩. "આક્રમણ" શબ્દ અત્યંત વ્યાપક અર્થક્ષેત્ર ધરાવતો શબ્દ છે. "આક્રમણ" શબ્દને માત્ર "યુદ્ધ" સાથે ગૂંચવી દેવાનો નથી. યુદ્ધ "આક્રમણ" શબ્દના પરિધિ અને વ્યાપમાં અવશ્ય આવે છે, પરંતુ તેમાં એવા અનેક અન્ય કૃત્યોનો પણ સમાવેશ થાય છે, જેને યુદ્ધ તરીકે ઓળખાવી શકાય નહિ. "આક્રમણ" એવો અત્યંત વ્યાપક અર્થ ધરાવતો શબ્દ છે, જેના પરિમાણો જટિલ છે અને જે મોટાભાગે હકીકતોની પરિસ્થિતિ અને તેના પ્રભાવ પર આધારિત રહેશે. તેથી, "આક્રમણ" એવો સર્વસમાવેશક શબ્દ છે, જેને અત્યંત વિશાળ અર્થ છે. તેનો અર્થ કોઈ સીધી–સરળ બંધાયેલ સૂત્રથી સમજાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તે દરેક કેસની હકીકતી પરિસ્થિતિ પર આધારિત રહેશે. બંધારણના પ્રણેતાઓએ કલમ ૩૫૫ માં વિચારપૂર્વક "યુદ્ધ" નહીં પરંતુ "આક્રમણ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. [૫૨૩–એ–બી–સી]

કાવાસાકી વિરૂદ્ધ બાન્ટાહ્ન એસ.એસ. કંપની, [૧૯૩૮] ૩ ઑલ ઈ.આર. ૮૦ અને *ચે ચાન પિંગ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ,* ૧૩૦ યુ.એસ. ૫૮૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

જે.જી. સ્ટાર્કે દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા પર પરિચય; ઈન્ડિયન જર્નલ ઑફ ઈન્ટરનેશનલ લો, ખંડ ૧૧ (૧૯૭૧) પૃષ્ઠ ૭૨૪ અને *એલ.સી. ગ્રીન દ્વારા આધુનિક યુદ્ધના કાયદા પર નિબંધો; જુલિયસ સ્ટોન દ્વારા કોન્ફ્લિક્ટ થ્રુ કન્સેન્સસ* (૧૯૭૭ આવૃત્તિ), નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૪. બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા આવા વિશાળ સંખ્યાના ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ, જેમની સંખ્યા વાસ્તવમાં લાખોમાં નહીં પરંતુ મિલિયનમાં પહોંચે છે, તે હકીકતમાં આસામ રાજ્ય પર એક "આક્રમણ" સમાન છે અને તેણે ચિંતાજનક પ્રમાણની બળવાખોરીના સ્વરૂપે ગંભીર "આંતરિક અશાંતિ" ઊભી થવામાં પણ મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપ્યો છે, જેના કારણે આસામના લોકોનું જીવન સંપૂર્ણપણે અસુરક્ષિત બની ગયું છે અને તેનાથી ઊભી થયેલી ગભરાહટે ભયગ્રસ્ત માનસિકતા સર્જી છે. તેના પરિણામે આસામ રાજ્યનો વિકાસ ગંભીર રીતે અવરોધિત થયો છે, જોકે ત્યાં વિપુલ પ્રાકૃતિક સંસાધનો છે, કારણ કે દેશના બાકીના ભાગના લોકોમાં સામાન્ય એવી માન્યતા છે કે તે એક અશાંત વિસ્તાર છે, અને આ પરિબળના પરિણામે રોજગારની કોઈ તકો ઊભી થઈ નથી, જેને કારણે બળવાખોરીને ઉદ્ભવવા માટે મોટા પ્રમાણમાં ફાળો મળ્યો છે. તેનો

પ્રભાવ એવો છે કે તે માત્ર આસામ રાજ્યને જ અસર કરતો નથી, પરંતુ અરુણાચલ પ્રદેશ, મેઘાલય, નાગાલેન્ડ વગેરે જેવા તેની આસપાસના રાજ્યોને પણ અસર કરે છે, કારણ કે ઉક્ત સ્થળોએ જવાનો માર્ગ આસામ રાજ્યમાંથી પસાર થાય છે. [૫૨૯–જી–એચ; ૫૩૦–એ]

૩.૧. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ માત્ર આસામ રાજ્યને જ લાગુ પડે તે રીતે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણનો અધિનિયમની નીતિ અને હેતુ સાથે કોઈ યુક્તિસંગત સંબંધ નથી, તેથી તે સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નો ભંગ કરનારું છે અને આ આધાર પર પણ તેને રદ કરવાનું બને છે. ગેરકાયદેસર રીતે આસામમાં સ્થળાંતર કરીને આવેલા બાંગ્લાદેશી નાગરિકોનો પ્રવાહ ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશની અખંડિતતા અને સુરક્ષાને જોખમરૂપ છે. તેમની હાજરીએ તે પ્રદેશના જનસાંખ્યિક સ્વરૂપમાં ફેરફાર કર્યો છે અને આસામના સ્થાનિક લોકો અમુક જિલ્લાઓમાં અલ્પસંખ્યકની સ્થિતિ સુધી ઘટી ગયા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, જો સંસદે માત્ર આસામ રાજ્ય માટે એવો કાયદો બનાવ્યો હોત કે જે ભારતના બાકીના ભાગમાં લાગુ પડતા વિદેશીઓ અધિનિયમ કરતાં વધુ કડક હોય, અને સાથે સાથે હાલના બાંગ્લાદેશના પ્રદેશમાંથી ૧લી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૬થી ૨૪મી માર્ચ, ૧૯૭૧ દરમિયાન સ્થળાંતર કરીને આવેલા આવા વ્યક્તિઓની ઓળખ માટે આસામ રાજ્યમાં પણ લાગુ પડતો હોય, તો આવો કાયદો અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટી પાર ઉતર્યો હોત, કારણ કે આમ કરવામાં આવેલ ભિન્નીકરણનો

અધિનિયમની જાહેર કરાયેલ નીતિ અને હેતુ સાથે યુક્તિસંગત સંબંધ હોત. પરંતુ માત્ર ભૂગોળ આધારિત વર્ગીકરણ કરવાનું ત્યાં ટકી શકતું નથી, જ્યાં અધિનિયમ કાયદાના હેતુની સિદ્ધિ કરવાને બદલે જે હેતુ માટે કાયદો બનાવવામાં આવ્યો છે તે જ હેતુને નિષ્ફળ બનાવે છે. અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટી પૂર્ણ કરવા માટે વર્ગીકરણ કરતી વખતે માત્ર ભૂગોળીય પરિબળ પૂરતું નથી, પરંતુ જે હેતુઓ હાંસલ કરવાના છે તેમની સાથે તેનો સંબંધ હોવો આવશ્યક છે. જો "અધિનિયમની નીતિ અને હેતુ સાથેના યુક્તિસંગત સંબંધ"ના બીજા પાસાને સંપૂર્ણપણે અવગણીને ભૂગોળીય વિચારણાને જ એકમાત્ર માપદંડ બનાવવામાં આવે, તો વિધાનમંડળ માટે તે દ્વારા બનાવાયેલા કાયદાઓ રાજ્યની અંદરના કોઈપણ ઉપવિભાગ કે જિલ્લામાં લાગુ કરવા અને અન્યને પોતાની મરજી પર છોડી દેવા માટે રસ્તો ખુલ્લો રહી જાય. આ અનુચ્છેદ ૧૪નો આધારભૂત ભાવ કે તેની ઉપર સ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંત નથી. [૫૩૩–જી–એચ; ૫૩૪–એ–ડી]

૩.૨. ગેરકાયદેસર પ્રવાસી વિરુદ્ધ વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય છતાં, તેને ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સંદર્ભ મોકલવા માટે કેન્દ્રીય સરકારને પ્રતિનિધિત્વ કરવાની હકદારી મળે છે, અને ત્યારબાદ ટ્રિબ્યુનલ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અનુસાર કાર્યવાહી કરશે તેમજ અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ કરવાનો વધુ હક પણ ઉપલબ્ધ રહેશે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમમાં પુરાવાના ભાર અંગે વિદેશીઓ અધિનિયમની કલમ ૯ જેવી કોઈ

જોગવાઈ ન હોવાથી, સમગ્ર મામલાનું સ્વરૂપ ગેરકાયદેસર પ્રવાસીના પક્ષમાં બદલાઈ જશે. આ હક એવા જ સમાન સ્થિતિમાં આવેલા અન્ય કોઈ વ્યક્તિને ઉપલબ્ધ નથી, જેણે વિરુદ્ધ વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, જો તે આસામ રાજ્ય સિવાય ભારતના અન્ય કોઈ ભાગમાં હોય. [૫૨૯–બી]

બુધન ચૌધરી વિરૂદ્ધ બિહાર રાજ્ય, **એ.આઈ.આર. (૧૯૫૫) એસ.સી. ૧૯૧;** *ડી.પી. જોશી વિરૂદ્ધ મધ્ય ભારત રાજ્ય*, **એ.આઈ.આર. (૧૯૫૫) એસ.સી. ૩૩૪;** *કિશન સિંહ વિરૂદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૫૫) એસ.સી. ૭૯૫; ગોપી ચંદ વિરૂદ્ધ દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન*, **એ.આઈ.આર. (૧૯૫૯) એસ.સી. ૬૦૯;** *કાંગશરી હાલ્દાર વિરૂદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય*, **એ.આઈ.આર. (૧૯૬૦) એસ.સી. ૪૫૭ તથા** *ક્લેરન્સ પાઈસ વિરૂદ્ધ ભારત સંઘ*, **[૨૦૦૧] ૪ એસ.સી.સી. ૩૨૫, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. [૫૩૨–ડી, એફ–જી]**

૪. એક ફોજદારી વિચારણામાં, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ ગુનો કર્યાના આરોપસર કાર્યવાહી ચલાવવામાં આવે છે અને તેને દંડિત કરવામાં આવે છે, તથા તેથી તેના જીવન અથવા સ્વતંત્રતાથી તેને વંચિત કરવામાં આવી શકે છે, ત્યાં માત્ર એટલું પૂરતું નથી કે તેની સામે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કાર્યવાહી

કરવામાં આવે, પરંતુ તે પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, વાજબી અને નિષ્પક્ષ હોવી જોઈએ. આ સિદ્ધાંતનો અહીં કોઈ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી, કારણ કે વિદેશીની ઓળખ અને તેના દેશનિકાલના પ્રશ્નમાં સ્પષ્ટ કારણસર તેને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત કરવામાં આવતો નથી. દેશનિકાલની કાર્યવાહી ફરિયાદ પક્ષની કાર્યવાહી જેવી નથી, જેમાં કોઈ વ્યક્તિ દોષિત ઠેરવાઈ શકે અથવા તેને સજા ફરમાવી શકાય. નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૬–એ માં વપરાયેલી ભાષાને ધ્યાનમાં લેતાં, આસામમાં ૧લી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૬ અને ૨૪મી માર્ચ, ૧૯૭૧ વચ્ચે પ્રવેશ કરનાર વિદેશીઓની ઓળખ માટે વિદેશીઓ અધિનિયમ અને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ સમગ્ર ભારત તેમજ આસામ રાજ્યમાં પણ લાગુ પડે છે. તેથી, ભારત સંઘ અથવા આસામ રાજ્ય અથવા તે બાબતમાં કોઈપણ વ્યક્તિ માટે એવો દાવો કરવો ખુલ્લો નથી કે ઉપરોક્ત કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, નિષ્પક્ષ અને વાજબી નથી અને તેથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ નો ભંગ કરે છે. વિદેશીઓ અધિનિયમ તથા વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળની પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, નિષ્પક્ષ અને વાજબી છે અને કોઈપણ બંધારણીય જોગવાઈનો ભંગ કરતી નથી. [૫૩૫–એફ–એચ; ૫૩૬–એ–બી]

૫. એવું કહી શકાય નહીં કે વિદેશી નાગરિકો પણ અનેક હકો ધરાવે છે અને તેમની ઓળખ તથા દેશનિકાલ માટેની પ્રક્રિયા તેમની પ્રત્યે ન્યાયસંગતતા

સુનિશ્ચિત થાય તે માટે વિગતવાર અને વિસ્તૃત હોવી જોઈએ. જેઓ બાંગ્લાદેશી નાગરિકોએ ગેરકાયદેસર રીતે સરહદ પાર કરી છે અને આસામમાં અનાધિકૃત પ્રવેશ કર્યો છે અથવા દેશના અન્ય ભાગોમાં રહે છે, તેમને ભારત દેશમાં રહેવાનો કોઈપણ પ્રકારનો કાનૂની હક નથી અને તેઓ દેશનિકાલ માટે જવાબદાર છે. [૫૩૬–સી; ૫૩૯–એફ]

લૂઈસ ડી રેડ્ટ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઑફ ઈન્ડિયા, **[૧૯૯૧] ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૪ અને** *સ્ટેટ ઑફ અરુણાચલ પ્રદેશ વિરૂદ્ધ ખુદી રામ ચક્મા,* **[૧૯૯૪] સપ્. એસ.સી.સી. ૬૧૫, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો. [૫૩૯– એ, સી]**

રેક્સ વિરૂદ્ધ બોટ્રિલ, (૧૯૪૭) ૧ કે.બી. ૪૧; કેનેડા માટેના એટર્ની–જનરલ વિરૂદ્ધ કેઈન, (૧૯૦૬) એસી ૫૪૨; ચેઈ ચાન પિંગ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, (૧૯૩૦) યુ.એસ. ૫૮૧; ફોંગ યુએ ટિંગ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ૧૪૯ યુ.એસ. ૬૯૮ અને નિશિમુરા એકિયુ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ, ૧૪૨, ૬૫૨, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. [૫૩૭–સી, ડી, એફ; ૫૩૮–એ, એફ]

જે.જી. સ્ટાર્કે દ્વારા 'આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાનો પરિચય' (પ્રથમ ભારતીય પુનર્મુદ્રણ ૧૯૯૪) અધ્યાય ૧૨ (પૃષ્ઠ ૩૪૮); ઓપેનહાઈમનો 'આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદો' (નવમી આવૃત્તિ ૧૯૯૨) – ૪૦૦, ૪૦૧ અને ૪૧૩, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. [૫૩૬–સી, એચ]

૬. એવું કહી શકાય નહીં કે કોઈ વિશેષ અધિનિયમ, જે કેટલીક જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવા અથવા કોઈ નિર્ધારિત હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે બનાવવામાં આવેલો હોય, તેની જોગવાઈઓની તુલના સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેતા સામાન્ય અધિનિયમ સાથે કરીને તેની વૈધતાને પડકારવામાં આવી શકતી નથી. આ સિદ્ધાંતનો વર્તમાન કેસની તથ્યપરિસ્થિતિ પર કોઈ લાગુ પડતો નથી. અરજદારનો દાવો એવો નથી કે માત્ર એટલા માટે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ વિદેશીઓ અધિનિયમની તુલનામાં આક્ષેપિત ગેરકાયદેસર પ્રવેશકર્તાને અનેક રક્ષણો પ્રદાન કરે છે, તેથી આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અધિકારબાહ્ય છે. દલીલ એ છે કે હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દેશના સંવેદનશીલ પૂર્વીય અને ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશોની સરહદો પાર કરીને ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં પ્રવેશ કરેલા અને દેશમાં રહી ગયેલા વિદેશીઓનો પ્રવાહ, ઉક્ત પ્રદેશની અખંડિતતા અને સુરક્ષાને જોખમરૂપ છે અને વધુમાં ભારતમાં તેમનું સતત રહેઠાણ ગંભીર સમસ્યાઓ ઊભી કરે છે; તેમજ આ વ્યક્તિઓ ભારતમાં નાગરિક તરીકે પોતાને રજૂ કરવાની જે ગુપ્ત રીતો

અપનાવી રહ્યા છે, તેના કારણે તેમની ઓળખ કરવી મુશ્કેલ બની છે; અને તેમના ઝડપી શોધખોળની તેમજ સામાન્ય જનહિતની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને, ભૂગોળીય આધારે એક વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું, જેના દ્વારા વિદેશીઓ અધિનિયમને બદલે આ અધિનિયમ માત્ર આસામ રાજ્યમાં જ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો. પરંતુ આમ બનાવવામાં આવેલ આ અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈઓ સમાવવામાં આવી છે અને એવી પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે કે જેના કારણે કોઈ વિદેશીની ઓળખ કરી તેને દેશનિકાલ કરવો વ્યવહારમાં અશક્ય સમાન બની ગયો છે, જે બાબતનો પુરાવો સામાવાળાઓએ પોતે જ રજૂ કરેલા આંકડાકીય માહિતીમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી ભેદભાવનું આ આધાર, જે હેતુ સિદ્ધ કરવાનો હતો, તેના સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવતું નથી અને પરિણામે આસામ રાજ્યમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ લાગુ કરવાની કરાયેલ વર્ગીકરણ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે અને તેથી તેને રદ કરવામાં આવવું યોગ્ય બને છે. [૫૩૯–જી; ૫૪૦–બી–ઈ]

વિશેષ અદાલતો વિધેયક, (૧૯૭૮) એ.આઈ.આર. (૧૯૭૯) એસ.સી. ૪૭૮ અને એ. આર. અંતુલાય વિરૂદ્ધ આર. એસ. નાયક, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૫૩, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૭. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૮ નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૯ સમાન નથી. નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૯ એવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડે છે કે જ્યાં પ્રશ્ન એવો હોય કે કોઈ ભારતીય નાગરિકે વિદેશી દેશની નાગરિકતા પ્રાપ્ત કરીને પોતાની ભારતીય નાગરિકતા ગુમાવી છે કે કેમ. એવો પ્રશ્ન માત્ર કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા જ નિર્ધારિત કરી શકાય. વર્તમાન મામલો એવા બાંગ્લાદેશી નાગરિકોની ઓળખ અને દેશનિકાલ સાથે સંબંધિત છે, જેઓએ ગેરકાયદેસર રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ પાર કરી છે અને આસામમાં નિવાસ સ્થાપ્યો છે. બીજા દેશની નાગરિકતા પ્રાપ્ત થવાને કારણે ભારતીય નાગરિકતા ગુમાવ્યાનો પ્રશ્ન અહીં વિચારણા માટે જ ઉદ્ભવતો નથી. [૫૪૦–એફ–જી]

૮. બંધારણના અનુચ્છેદ ૫૧–અ(ડી) મુજબ ભારતના દરેક નાગરિકનું કર્તવ્ય હશે કે તે દેશનું રક્ષણ કરે અને જ્યારે તે માટે બોલાવવામાં આવે ત્યારે રાષ્ટ્રીય સેવા અર્પે. જો વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ અધિનિયમનો વિનાશક પ્રભાવ એવો હોય કે તે એવા વિદેશી નાગરિકોને આશ્રય અને રક્ષણ આપે છે જેમણે ગેરકાયદેસર રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય સીમા લંઘી છે અને ભારત ખાતે નિવાસ કરે છે, અને આગળ તે અધિનિયમ અસંવિધાનિક હોય, તો કોઈપણ નાગરિકને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરીને તે બાબત અદાલતના ધ્યાન પર લાવવાનો હક છે. [૫૪૧–સી–ડી]

ડૉ. ડી.સી. વાધવા વિરૂદ્ધ બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૭) એસ.સી. ૫૭૯ અને આર.કે. ગર્ગ વિરૂદ્ધ ભારત સંઘ, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૧) એસ.સી. ૨૧૩૮, અનુસરવામાં આવ્યા. [૫૪૧–ઈ; ૫૪૨–એ]

પ્રો. યશપાલ અને અન્ય વિરૂદ્ધ સ્ટેટ ઓફ છત્તીસગઢ, જે.ટી. (૨૦૦૫) ૨ એસ.સી. ૧૬૫, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો. [૫૪૨–બી]

એસ.પી. ગુપ્તા વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૮૧] સપ્લિમેન્ટરી એસ.સી.સી. ૮૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. [૫૪૧–એ]

૯.૧. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ્સ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ્સ કાર્ય કરવાનું બંધ કરશે. પાસપોર્ટ (ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ, ૧૯૨૦, વિદેશી અધિનિયમ, ૧૯૪૬, ઈમિગ્રન્ટ્સ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ અને પાસપોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૬૭ આસામ રાજ્યને લાગુ પડશે. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ્સ સમક્ષ બાકી રહેલા તમામ મામલાઓ વિદેશી (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ્સને હસ્તાંતરિત થયેલા ગણાશે અને તેમનો

નિર્ણય વિદેશી અધિનિયમ, તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અને વિદેશી (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કરવામાં આવશે. [૫૪૨–સી–ઈ]

૯.૨. કેન્દ્રીય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારના સત્તાવાળાઓને એવા તમામ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ, જેઓના કેસો ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, સ્ક્રિનિંગ કમિટીની ભલામણને કારણે અથવા અન્ય કોઈપણ કારણસર, સક્ષમ સત્તાધિકારીએ મોકલ્યા ન હતા, તેમના વિરુદ્ધ વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવાની છૂટ રહેશે. અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ બાકી રહેલી અપીલો સમાપ્ત થયેલી ગણાશે. [૫૪૨–એફ, જી]

૯.૩. સામાવાળાઓને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે આવેલા અથવા આસામમાં ગેરકાયદેસર રીતે નિવાસ કરતા વિદેશીઓના કેસોનું અસરકારક રીતે નિરાકરણ કરવા માટે ફોરેનર્સ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૬૪ હેઠળ પૂરતી સંખ્યામાં ટ્રિબ્યુનલ્સની રચના કરે. [૫૪૩–ઈ]

(ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ).

અશોક એચ. દેસાઈ, ઉદય યુ. લલિત, સુશ્રી નીતિ દીક્ષિત, પ્રતીક જાલાન, પ્રશાંત કુમાર તેમની સાથે અરજદાર તરફથી.

અમરેન્દ્ર શરણ, અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલ, કે.કે. વેણુગોપાલ, એમ.એન. કૃષ્ણમણિ, અમિત ભંડારી, અશોક ભાન, નવીન પ્રકાશ, સુશ્રી રેખા પાંડે, સુશ્રી પૂર્ણિમા ભટ કાક, એ. સુબ્બા રાવ, ગૌરવ અગ્રવાલ, મનીષ તિવારી, પી. પરમેશ્વરન, સુશ્રી સુષમા સુરી, ડી.એસ. મહરા, શ્રીમતી અનિલ કટિયાર, એસ.બી. ઉપાધ્યાય, (એનપી), સુશ્રી નીલમ શર્મા, તારા ચંદ્ર શર્મા, અજય શર્મા, રૂપેશ કુમાર, તરુણ શર્મા, સુશ્રી સીમા બેંગાની, ઋતુરાજ બિસ્વાસ, ગોપાલ સિંહ, સુશ્રી હેમંતિકા વાહી, સુશ્રી સાધના સંધુ, શ્રીમતી મોનિકા બાપના, શકીલ અહમદ સૈયદ, વી.કે. સિદ્ધાર્થન, જે.આર. લુવાંગ, અતુલ કુમાર, અનિલ શ્રીવાસ્તવ, સૌરભ શ્રીવાસ્તવ, રંજન મુખર્જી, અઝીમ એચ. લશ્કર, અનિલ કે. ચોપરા, અભિજિત સેનગુપ્તા, મનીષ ગોસ્વામી, સંજીબ ગોસ્વામી, યુ. હઝારિકા અને સુશ્રી સુમિતા હઝારિકા, સામાવાળાઓ તરફથી તેમની સાથે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો

જી.પી. માથુર, ન્યાયમુર્તિશ્રી ૧. ભારતના સંવિધાનની કલમ ૩૨ હેઠળની આ રિટ અરજી જાહેર હિતની અરજી સ્વરૂપે એ હેતુથી દાખલ કરવામાં આવી છે કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, (અધિનિયમ નં. ૩૯ સન ૧૯૮૩) ૧૯૮૩ ની કેટલીક જોગવાઈઓને ભારતના સંવિધાનવિરોધી, રદબાતલ અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવે અને તેના અનુસંગે એ જાહેર કરવામાં આવે કે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો આસામ રાજ્ય પર લાગુ પડશે. કરાયેલ બીજી પ્રાર્થના એ છે કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ ને ભારતના સંવિધાનવિરોધી તથા ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૨૮ હેઠળ પણ અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવે અને તેથી તે રદબાતલ અને અમાન્ય ઠરાવવામાં આવે. કેટલીક વધુ રાહતો પણ માંગવામાં આવી છે, જેઓનો ઉલ્લેખ યોગ્ય તબક્કે કરવામાં આવશે. આ રિટ અરજીમાં સામાવાળાઓ ભારત સંઘ અને આસામ રાજ્ય છે।

૨. રિટ અરજીમાં રજૂ કરવામાં આવેલ કેસ એવો છે કે અરજદાર ભારતનો નાગરિક છે અને સામાન્ય રીતે આસામ રાજ્યમાં નિવાસ કરે છે. તે ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયનનો ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ છે, જે રાજ્યની સૌથી મોટી અરાજકીય

વિદ્યાર્થી સંસ્થા છે અને જેણે ૧૯૭૦ના દાયકાના અંતિમ વર્ષો તથા ૧૯૮૦ના દાયકાના પ્રારંભિક વર્ષોમાં આસામમાં વિદ્યાર્થી આંદોલનનું નેતૃત્વ કર્યું હતું. તે નોર્થ ઈસ્ટ સ્ટુડન્ટ્સ ઑર્ગેનાઇઝેશનનો પણ ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ છે, જે આસામ, મેઘાલય, મણિપુર, નાગાલેન્ડ, ત્રિપુરા અને અરુણાચલ પ્રદેશની વિદ્યાર્થી સંસ્થાઓનું એક છત્ર સંગઠન છે અને આસામના લોકોને લગતા હકોના પ્રશ્નો, જેમાં ઉક્ત રાજ્યમાં વસેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોના પ્રશ્નનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેવા મુદ્દાઓમાં સક્રિય રીતે સંકળાયેલ રહ્યું છે. રિટ અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નો આસામ રાજ્યના તમામ નિવાસીઓને સંબંધિત છે, જેઓના ભારતના નાગરિક તરીકેના હકોને ઈલિગલ માઇગ્રન્ટ્સ (ડિટરમિનેશન બાય ટ્રિબ્યુનલ્સ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ (આગળ "આઇએમડિટી અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) ના અમલથી વાસ્તવિક અને ગંભીર રીતે હાનિ પહોંચી છે. અરજદારની મુખ્ય ફરીયાદ એ છે કે આઇએમડિટી અધિનિયમ સંપૂર્ણપણે મનસ્વી, અવિવેકી છે અને ભારતના નાગરિકોના એક વર્ગ વિરુદ્ધ ભેદભાવ કરે છે, જેના કારણે આસામમાં રહેતા નાગરિકો માટે ભારતીય ભૂમિ પરથી વિદેશીઓની ઓળખ, શોધખોળ અને હાંકી કાઢવાની કાર્યવાહી સુનિશ્ચિત કરવી અશક્ય બની જાય છે. ફોરેનર્સ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ભારતભરના તમામ વિદેશીઓ પર લાગુ પડે છે, પરંતુ ત્યારબાદ આસામમાં રહેતા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની ઓળખ અને હાંકી કાઢવાની પ્રક્રિયા સરળ બનાવવા ના ઘોષિત હેતુથી બનાવવામાં આવેલ આઇએમડિટી અધિનિયમ, ફોરેનર્સ અધિનિયમમાં

નિર્ધારિત માપદંડો સુધી પણ પહોંચવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયું છે. તે ઉપરાંત, આઇએમડિટી અધિનિયમની કેટલીક એવી જોગવાઈઓ પણ, જે કેટલાક ખરાખરા ભારતીય નાગરિકોને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારો સામે થોડુંક રક્ષણ આપે છે, આસામમાં રહેતા ભારતીય નાગરિકોના હકોના હનનરૂપ બાહ્ય રાજકીય વિચારણાઓને કારણે યોગ્ય રીતે અમલમાં મુકાતી નથી. આઇએમડિટી અધિનિયમનું પરિણામ એવું આવ્યું છે કે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પછી માન્ય પાસપોર્ટ, પ્રવાસ દસ્તાવેજો અથવા અન્ય કાનૂની સત્તા વિના ગુપ્ત રીતે આસામમાં પ્રવેશ કરનાર અનેક બિન–ભારતીયો હજુ પણ આસામમાં રહેતા રહ્યા છે. તેમની હાજરીએ સમગ્ર વિસ્તારના સ્વરૂપ, સાંસ્કૃતિક અને જાતિગત રચનામાં ફેરફાર કરી નાખ્યો છે અને આઇએમડિટી અધિનિયમ એવી સ્થિતિ સર્જે છે કે જેમાં વિદેશીની હાજરીને પડકારવું અને તેની ઓળખ, હાંકી કાઢવાની કાર્યવાહી અથવા તેના નામને મતદાર યાદીમાંથી કાપી નાખવાની કાર્યવાહી સુનિશ્ચિત કરવી પણ લગભગ અશક્ય બની ગઈ છે, કારણ કે તેમને અધિનિયમની જોગવાઈઓના આધારે રક્ષણ પ્રાપ્ત થાય છે. વસ્તી ગણતરીના આંકડાઓ અનુસાર, જે રિટ અરજીમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે, આસામમાં વસ્તી વૃદ્ધિનો દર ભારતના બાકીના ભાગોની સરખામણીએ ઘણો વધુ છે, જે દર્શાવે છે કે મોટી સંખ્યામાં વિદેશીઓ આસામના વિવિધ વિસ્તારોમાં સ્થળાંતર કરીને ત્યાં વસ્યા છે. વધુમાં એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે આસામમાં વિદેશીઓના ગેરકાયદેસર સ્થળાંતર અને તેમની સતત હાજરીની સમસ્યાને ધ્યાનમાં રાખી

વિદ્યાર્થીઓનું રાજ્યવ્યાપી વિરોધ આંદોલન આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જે લાંબા સમય સુધી ચાલુ રહ્યું. વિદ્યાર્થી આંદોલન અને ત્યારબાદ થયેલી વાટાઘાટોના પરિણામે, ૧૫.૦૮.૧૯૮૫ના રોજ ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયન, ભારત સંઘ અને આસામ રાજ્ય વચ્ચે એક સમજૂતીનું સ્મૃતિપત્ર કરવામાં આવ્યું, જેને સામાન્ય રીતે "આસામ અકોર્ડ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ અકોર્ડની શરતોમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે આસામમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની ઓળખ કરી તેમને હાંકી કાઢવા માટે પગલાં લેવામાં આવશે અને તેમાં એ પ્રકારની કલમ પણ હતી કે "સરકાર ઈલિગલ માઇગ્રન્ટ્સ (ડિટરમિનેશન બાય ટ્રિબ્યુનલ્સ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ના અમલીકરણ અંગે એએએસયુ/એએજીએસપી દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી કેટલીક મુશ્કેલીઓનો યોગ્ય વિચાર કરશે." અકોર્ડમાં આગળ એમ પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પછી ભારતમાં પ્રવેશ કરનારા વિદેશીઓની ઓળખ ચાલુ રાખવામાં આવશે, તેમના નામ મતદાર યાદીમાંથી કાપી નાખવામાં આવશે અને તેમને ભારતમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવશે. આ જોગવાઈના અનુસંધાનમાં, સિટિઝનશિપ અધિનિયમ, ૧૯૫૫માં અધિનિયમ નં. ૬૫ સન ૧૯૮૫ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો અને "આસામ અકોર્ડ હેઠળ આવરી લેવાયેલા વ્યક્તિઓની નાગરિકતા અંગે વિશેષ જોગવાઈઓ" એવા મથાળાથી કલમ ૬અ ઉમેરવામાં આવી. તેમાં જોગવાઈ છે કે "વિદેશી હોવાનું નિર્ધારિત થયેલ" શબ્દસમૂહનો અર્થ ફોરેનર્સ અધિનિયમ અને તેના હેઠળ

ઘડાયેલા ફોરેનર્સ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ તેમ નિર્ધારિત થયેલ એવો થશે. ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ કલમ ૬–અ(૩) મુજબ વ્યાખ્યાયિત ભારતીય મૂળનો એવો વ્યક્તિ, જેણે ૧.૦૧.૧૯૬૬ પહેલાં આસામમાં પ્રવેશ કર્યો હોય અને ત્યારથી આસામમાં નિવાસ કરતો હોય, તેને ભારતનો નાગરિક માનવામાં આવે છે. પરંતુ જો એવો વ્યક્તિ ૧.૦૧.૧૯૬૬ પછી અને ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પહેલાં આસામમાં પ્રવેશ્યો હોય અને ફોરેનર્સ અધિનિયમ હેઠળ તેને વિદેશી હોવાનું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેને નિર્ધારણની તારીખથી ૧૦ વર્ષના ગાળામાં મતદાર યાદીમાં સમાવેશ મેળવવાનો હક રહેતો નથી. સિટિઝનશિપ અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલ આ સુધારો સ્પષ્ટ કરે છે કે વિદેશીનું નિર્ધારણ અથવા ઓળખનો પ્રશ્ન હાલ અમલમાં રહેલા કેન્દ્રીય કાયદા, એટલે કે ફોરેનર્સ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અને ફોરેનર્સ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ની જોગવાઈઓ દ્વારા નિયંત્રિત થવાનો છે.

૩. વધુમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે આસામ કરાર પર હસ્તાક્ષર થયા પછી, કેન્દ્ર સરકારે અનેક ખાતરીઓ આપી હતી અને નિવેદનો કર્યા હતા કે તે વિદેશીઓની ઓળખ અને હકાલપટ્ટી બાબતે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની નિષ્ફળતાની તપાસ કરી રહી છે અને તે અધિનિયમ રદ કરવા માટેના પગલાં પર વિચારણા કરી રહી છે. ૨૭.૦૧.૧૯૯૦ના રોજ સંઘ ગૃહ સચિવ અને આસામના મુખ્ય સચિવ દ્વારા આસામ કરારના વર્ગવાર અમલીકરણ માટે સમયમર્યાદા

નક્કી કરવા અંગે એક દસ્તાવેજ પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના રદબાતલ અંગેનો નિર્ણય ૨૮.૦૨.૧૯૯૧ સુધીમાં લેવામાં આવશે. ૨૦.૦૯.૧૯૯૦ના રોજ સંઘ ગૃહ મંત્રી, આસામના મુખ્ય પ્રધાન અને ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયનના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે યોજાયેલ બેઠકમાં, વિદ્યાર્થી સંઘે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રદ કરવાની પોતાની માંગ ફરીથી રજૂ કરી હતી, જે માંગ નોંધવામાં આવી હતી અને એવી ખાતરી આપવામાં આવી હતી કે કેન્દ્ર સરકાર અન્ય રાજકીય પક્ષો સાથે ચર્ચા શરૂ કરશે. ૧૧.૦૮.૧૯૯૭ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં સંઘ ગૃહ મંત્રીએ, જેમાં અરજદાર પણ એ.એ.એસ.યુ.ના અધ્યક્ષ તરીકેની પોતાની હેસિયતમાં હાજર હતો, જણાવ્યું હતું કે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો અત્યંત નબળા હતા. તેમાં એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે ગૃહ મંત્રી ગેરકાયદે સ્થળાંતર અંગેની સ્થિતિ અને તેવા સ્થળાંતરને રોકવા માટે લેવાયેલા ઉપાયોનું અપૂરતુંપણું જાણવા માટે ભારત–બાંગ્લાદેશ સરહદના કેટલાક ક્ષેત્રોની મુલાકાત લેશે. ૬.૦૪.૧૯૯૮ અને ૨૩.૦૯.૧૯૯૮ના રોજ ભારત સરકારના અધિકારીઓ (ગૃહ મંત્રાલય) સાથે યોજાયેલી કેટલીક અન્ય બેઠકોનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં જાણ કરવામાં આવ્યું હતું કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમનું રદબાતલ સરકારની સક્રિય વિચારણાધીન હતું. રિટ અરજીના પરિચ્છેદ ૫ (૮)(એફ) માં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે ભારતના રાષ્ટ્રપતિએ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૯માં સંસદને કરેલા પોતાના સંબોધનમાં

જણાવ્યું હતું કે અધિનિયમનું રદબાતલ સરકારની સક્રિય વિચારણાધીન હતું. ૧૮.૦૩.૧૯૯૯ના રોજ ભારત સરકાર, આસામ સરકાર તથા ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયનના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે ફરી એક બેઠક યોજાઈ હતી, જેમાં એવી ખાતરી આપવામાં આવી હતી કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમનું રદબાતલ કેન્દ્ર સરકારની સક્રિય વિચારણાધીન હતું અને વિદેશીઓની ઓળખ કરવા માટે પગલાં લેવામાં આવશે તથા સરહદ સીલ કરવા માટે પણ પગલાં લેવામાં આવશે. બેઠકોની કાર્યવાહીનોંદની નકલો રિટ અરજી સાથે નોંધાવવામાં આવી છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓથી ઉભી થયેલી, જેના કારણે ગેરકાયદે સ્થળાંતરીતની ઓળખ કરવી અને હકાલપટ્ટીનો હુકમ પસાર કરવો અત્યંત મુશ્કેલ બની ગયું છે, એવી મુશ્કેલીઓનું પણ વિગતવાર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ૧૯૮૩માં અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા ત્યારથી શરૂ કરાયેલ પૂછપરછ તથા હાંકી કાઢવામાં આવેલ ગેરકાયદે સ્થળાંતરીતોની કુલ સંખ્યા સંબંધિત આંકડાઓ આપવામાં આવ્યા છે, જેના તરફ અમે પછીથી ઉલ્લેખ કરીશું. એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે ભારત ખાતે પાર ઉતરેલા મોટી સંખ્યામાં બાંગ્લાદેશના નાગરિકોએ સંવેદનશીલ આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ વિસ્તારમાં વિશાળ ભૂમિખંડો કબજે કર્યા છે, જેના રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા માટે અત્યંત ગંભીર પ્રત્યાઘાતો છે.

૪. ભારત સંઘે ૧૮.૦૭.૨૦૦૦ના રોજ પ્રતિસોગંદનામું દાખલ કર્યું, જે ગૃહ મંત્રાલયના નિયામક શ્રી જતિંદર બિર સિંહ દ્વારા સોગંદપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવ્યું

છે. આ સોગંદનામાના પરિછેદ ૭માં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રદ કરવાની એક દરખાસ્ત ભારત સરકારના વિચારાધીન છે. ૮.૦૩.૨૦૦૦ના રોજ રાજ્યસભામાં ગૃહ મંત્રાલયના રાજ્ય મંત્રી શ્રી આઈ.ડી. સ્વામી દ્વારા આપવામાં આવેલ જવાબની એક નકલ પ્રતિસોગંદનામા સાથે અનુબંધક આર–૨ તરીકે દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે આસામ રાજ્યમાં ગેરકાયદેસર આવાસીઓને શોધવા માટે, જેઓ ૧.૦૧.૧૯૬૬ પછી અને ૨૪.૦૩.૧૯૭૧ સુધી આસામ રાજ્યમાં આવ્યા હતા, વિદેશી અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ વિદેશી ટ્રિબ્યુનલ કાર્યરત છે અને ગેરકાયદેસર આવાસીઓને શોધવા અને દેશનિકાલ કરવા માટે, જેઓ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછી ભારતમાં પ્રવેશ્યા હતા, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળ ગેરકાયદેસર આવાસી નિર્ધારણ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવામાં આવી છે. માનનીય મંત્રીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે સરકારનો એવો અભિપ્રાય છે કે માત્ર આસામ રાજ્યને જ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ લાગુ કરવું ભેદભાવપૂર્ણ છે અને ઉક્ત અધિનિયમ રદ કરવાની દરખાસ્ત સરકારના વિચારાધીન છે. ભારતમાંથી તમામ બાંગ્લાદેશી નાગરિકોને દેશનિકાલ કરવાની માગ સાથે દાખલ કરવામાં આવેલ રિટ અરજી નં. ૧૨૫ ઓફ ૧૯૯૮માં સરકાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ નવીનતમ સ્થિતિ અહેવાલની સાચી નકલ પ્રતિસોગંદનામા સાથે અનુબંધક આર–૧ તરીકે દાખલ કરવામાં આવી છે અને ઉક્ત સ્થિતિ અહેવાલના પરિછેદ ૩ થી ૭ નીચે પુનઃઉતારવામાં આવે છે :

"૩. બાંગ્લાદેશના નાગરિકોનો ભારતમાં સતત પ્રવાહ ધાર્મિક તેમજ આર્થિક સહિતના વિવિધ કારણોને કારણે રહ્યો છે. બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરના સતત પ્રવાહ માટે બંને તરફના પરિબળોનું સંયોજન જવાબદાર છે. બાંગ્લાદેશ તરફના મહત્વપૂર્ણ "પુષ પરિબળો"માં નીચેના સમાવેશ થાય છે: –

(એ) વસ્તીમાં તીવ્ર અને સતત વધારો;(બી) જમીન–માનવ અનુપાતમાં તીવ્ર બગાડ;(સી) આર્થિક વૃદ્ધિના નીચા દરો, ખાસ કરીને કૃષિ ક્ષેત્રમાં નબળી કામગીરી;ભારતીય પક્ષે રહેલા "આકર્ષક પરિબળો" માં નીચેનો સમાવેશ થાય છેઃએ) જાતિગત નિકટતા અને સગાપણું, જેના કારણે આપ્રવાસીઓને સહેલાઈથી આશ્રય મળવો શક્ય બને છે;બી) બાંગ્લાદેશ સાથેની છિદ્રાળુ અને સહેલાઈથી પાર કરી શકાય તેવી સરહદ;સી) વધુ સારી આર્થિક તકો;(ડિ) ઈમિગ્રેશનને પ્રોત્સાહિત કરતા રસ ધરાવતા ધાર્મિક અને રાજકીય તત્ત્વો;૪. બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની સંખ્યાનો વાસ્તવિક અંદાજ લગાવવો મુશ્કેલ છે, કારણ કે તેઓ ગુપ્ત રીતે પ્રવેશ કરે છે અને જાતિગત તથા ભાષાગત સમાનતાઓને કારણે સ્થાનિક વસ્તી સાથે સહેલાઈથી ભળી જવા સક્ષમ બને છે. બાંગ્લાદેશની સીમા સાથે લાગતા જિલ્લાઓમાં બાંગ્લાદેશમાંથી થયેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરના કારણે

લોકસાંખ્યિક રચનામાં ફેરફાર થયો છે. બાંગ્લાદેશની સીમા સાથે લાગતા આસામ અને પશ્ચિમ બંગાળના જિલ્લાઓમાં વસ્તી વૃદ્ધિ રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતાં વધુ નોંધાઈ છે. મેઘાલય, મિઝોરમ અને ત્રિપુરા રાજ્યોમાં પણ વસ્તી વૃદ્ધિના ઊંચા દરો નોંધાયા છે. બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો દેશના અન્ય ભાગોમાં સ્થળાંતર કરવા માટે પશ્ચિમ બંગાળનો માર્ગરૂપે પણ ઉપયોગ કરતા રહ્યા છે.૫. ગેરકાયદેસર બાંગ્લાદેશી પ્રવાસીઓના વિશાળ પાયે થયેલા પ્રવાહના કારણે સંવેદનશીલ આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદોના વિશાળ વિસ્તાર વિદેશીઓ દ્વારા કબજામાં લેવાયા છે. તેની આંતરિક સુરક્ષા પર ગંભીર અસર પડે છે.૬. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીતોના પ્રકારો નીચે મુજબ છે: –(એ) જેઓ માન્ય વિઝા/દસ્તાવેજો સાથે આવ્યા હતા અને નિર્ધારિત અવધિથી વધુ રોકાયા હતા;(બી) જેઓ બનાવટી વિઝા/દસ્તાવેજો સાથે આવ્યા હતા; અને(સી) જેઓ ગુપ્ત રીતે પ્રવેશ્યા હતા.૭. ફેબ્રુઆરી, ૧૯૭૨ દરમિયાન ભારત અને બાંગ્લાદેશના પ્રધાનમંત્રીઓ વચ્ચે થયેલી ચર્ચાઓમાં, બાંગ્લાદેશના પ્રધાનમંત્રીએ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પછી ભારત ખાતે આશ્રય લીધેલા તમામ બાંગ્લાદેશી નાગરિકોને પરત લઈ જવાની ખાતરી આપી હતી. તે અનુસાર, બાંગ્લાદેશમાંથી ભારત આવેલ વ્યક્તિઓ અંગે કરવાપાત્ર

કાર્યવાહી માટે માર્ગદર્શિકા નક્કી કરતાં ભારત સરકારે ૩૦.૦૯.૧૯૭૨ના રોજ એક પરિપત્ર બહાર પાડ્યો હતો. આ પરિપત્ર મુજબ, ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પહેલાં ભારત આવેલ બાંગ્લાદેશી નાગરિકોને પાછા મોકલવાના નહોતા અને ઉક્ત તારીખે અથવા તે પછી ભારત પ્રવેશ કરનારા લોકોને તેમના વતનમાં પરત મોકલવાના હતા."

પ્રતિ–સોગંદનામાના ફકરા ૧૨ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે "અરજદારનો મૂળ આક્ષેપ કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો, સમગ્ર દેશમાં આસામ રાજ્ય સિવાય લાગુ પડતા વિદેશી અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની તુલનામાં અસરકારક નથી, તે કેન્દ્રીય સરકારના વિચારાધીન છે." પ્રતિ–સોગંદનામાના ફકરા ૧૮ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૨૧ હેઠળ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ સંબંધિત વહીવટી સત્તાઓ આસામ સરકારને સોંપવામાં આવી છે. પ્રતિ–સોગંદનામાના ફકરા ૧૮ નો બીજો ઉપફકરો અને ફકરો ૧૯ મહત્વપૂર્ણ છે અને તે નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે :–

"આગળ વધુમાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળ ગેરકાયદે સ્થળાંતરકારોની શોધખોળ/હકાલપટ્ટીની કામગીરી અત્યંત નિરાશાજનક રહી છે.

આસામ સરકાર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી અનુસાર, ગેરકાયદે સ્થળાંતરકારોની શોધખોળ/હકાલપટ્ટી સંબંધિત પ્રગતિ (જેઓ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછીથી ૩૦.૦૪.૨૦૦૦ સુધી આસામમાં પ્રવેશ્યા હતા) નીચે મુજબ છે:

૧	કુલ શરૂ કરવામાં આવેલી તપાસોની સંખ્ય	૩,૧૦,૭૫૯
૨	પૂર્ણ થયેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૩,૦૭,૯૫૫
૩	સ્ક્રિનિંગ કમિટીને સંદર્ભિત કરવામાં આવેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૩,૦૧,૯૮૬
૪	સ્ક્રીનિંગ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૨,૯૮,૪૬૫
૫	આઈ.એમ.(ડી.ટી.)ઓને સંદર્ભિત પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૩૮,૬૩૧
૬	આઈએમ(ડીટી) દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૧૬,૫૯૯

૭	ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી તરીકે જાહેર કરાયેલા વ્યક્તિઓની કુલ સંખ્યા	૧૦,૦૧૫
૮	શારીરિક રીતે હાંકી કાઢવામાં આવેલા ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓની કુલ સંખ્યા	૧,૪૮૧
૯	હકાલપટ્ટીનો હુકમ જેમને તામીલ કરવામાં આવ્યો તેવા ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓની કુલ સંખ્યા	૫,૭૩૩
૧૦	સ્ક્રીનિંગ કમિટી સમક્ષ બાકી રહેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૩,૫૨૧
૧૧	ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ બાકી રહેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૨૨,૦૭૨

પરિચ્છેદ ૯ના જવાબમાં, રજૂ કરવામાં આવે છે કે આસામના મુખ્ય પ્રધાને આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના રદ અંગે તા. ૨૨.૦૬.૯૬ના તેમના પત્ર દ્વારા તે સમયના પ્રધાનમંત્રીને વિનંતી કરી હતી. મુખ્ય પ્રધાને ફરી એકવાર ગૃહ પ્રધાનને સંબોધિત તા. ૩૧.૦૭.૯૬ના તેમના પત્ર દ્વારા આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રદ કરવા બાબત પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો. આ દૃષ્ટિકોણની રાજ્ય સરકાર દ્વારા તા. ૨૩.૦૪.૯૮ના તેના સંદેશ દ્વારા ફરી પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે."

પ્રતિ–સોગંદનામાના પરિછેદ ૨૨માં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમને રદ કરવાનો પ્રસ્તાવ ભારત સરકારના વિચારાધીન છે અને પરિછેદ ૨૪માં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આસામ સહિત સમગ્ર દેશ માટે વિદેશીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ માટે એકરૂપ અધિનિયમની આવશ્યકતા છે.

૫. આસામ રાજ્યએ તા. ૨૮.૦૮.૨૦૦૦ના રોજ પ્રતિ–સોગંદનામું દાખલ કર્યું, જેમાં એવું જણાવાયું છે કે રાજ્ય સરકારે સતત કેન્દ્ર સરકારને લખ્યું છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રાષ્ટ્રીય હિતના વિરોધમાં કાર્યરત છે, કારણ કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમમાં વિદેશીઓની શોધખોળ અને દેશનિકાલ અંગેની કડક જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા, આસામ રાજ્યમાં લાખોની સંખ્યામાં હાજર ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓને દેશનિકાલ કરી શકાયા નથી. તેથી રાજ્ય સરકાર આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રદ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ આગ્રહ રાખતી રહી છે. બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓના અવિરત પ્રવાહને કારણે, આવા ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓને આસામમાંથી હાંકી કાઢવાની માંગ સાથે આસામમાં વ્યાપક આંદોલન શરૂ થયું, જેનું નેતૃત્વ ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયન (એ.એ.એસ.યુ.) દ્વારા વર્ષ ૧૯૭૮–૭૯ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું; અને આંદોલનકારીઓના મતે, તે માત્ર તેમના પોતાના રાજ્યમાં તેમના અસ્તિત્વ માટે જ નહીં પરંતુ દેશની સુરક્ષાને પણ જોખમમાં મૂકતું હતું.

એ.એ.એસ.યુ. અને ઓલ આસામ ગણા સંગ્રામ પરિષદ દ્વારા વિશાળ પાયે સત્યાગ્રહ, બંધ, ધરણાં વગેરે આયોજિત કરવામાં આવ્યા અને આ આંદોલનને જનતા તરફથી વ્યાપક સમર્થન મળ્યું. અનેક ચક્રોની ચર્ચા બાદ, 'આસામ એકોર્ડ' તરીકે ઓળખાતું સમાધાનનું સ્મૃતિપત્ર તા. ૧૫.૦૮.૧૯૮૫ના રોજ હસ્તાક્ષરિત થયું, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે વિદેશીઓની ઓળખ કરીને મતદારયાદીમાંથી તેમના નામ કાઢી નાખવા અને તેમનો દેશનિકાલ કરવાની જોગવાઈનું પણ પરિકલ્પન કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રતિ–સોગંદનામાના પરિચ્છેદ ૮, જે હાલના વિવાદ સાથે સંબંધિત છે, નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે :–

> "૮. એ ઉલ્લેખ કરવો પ્રસ્તુત છે કે છેલ્લા કેટલાક દાયકાઓ દરમિયાન સામાવાળા/રાજ્યમાં મુસ્લિમ વસ્તીમાં તીવ્ર વધારો થયો છે.
>
> આસામમાં મુસ્લિમ વસ્તીના તીવ્ર વૃદ્ધિનો હિંદુ વસ્તીની સરખામણીએ, ૧૯૫૧–૬૧, ૧૯૬૧–૭૧ અને ૧૯૭૧–૧૯૯૧ ના દાયકાઓ માટેનો આંકડાકીય વિશ્લેષણ નીચે મુજબ છે:

વર્ષ	આસામ	
	મુસ્લિમ	હિંદુ
૧૯૫૧–૧૯૬૧	૩૮.૩૭	૩૩.૭૦

૧૯૬૧–૧૯૭૧	૩૦.૯૯	૩૭.૧૮
૧૯૭૧–૧૯૯૧	૭૭.૪૨	૪૧.૮૯

(સ્ત્રોત – ભારત સરકાર, જનગણના નિયામક મંડળ)

ઉપર આપવામાં આવેલ ચાર્ટ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આસામની મુસ્લિમ વસ્તીમાં ૧૯૭૧–૧૯૯૧ દરમિયાન ૭૭.૪૨% નો વધારો દર્શાયો છે, જ્યારે હિંદુ વસ્તીમાં ઉક્ત અવધિ દરમ્યાન લગભગ ૪૧.૮૯% નો વધારો થયો છે."

અસમમાં બાંગ્લાદેશ સાથે સરહદ ધરાવતા ત્રણ જિલ્લાઓ છે, અર્થાત્ કરીમગંજ, કાચાર અને ધુબરી. ૧૯૮૧–૧૯૯૧ દરમિયાન વસ્તીમાં દશકાવાર વૃદ્ધિનો અખિલ ભારતીય ટકાવાર ૨૩.૮૫% છે, જ્યારે અસમના સરહદી જિલ્લાઓમાં, એટલે કે કરીમગંજમાં દશકાવાર વૃદ્ધિ ૪૨.૦૮%, કાચાર જિલ્લામાં ૪૭.૫૯% અને ધુબરી જિલ્લામાં ૫૬.૫૭% દર્શાવે છે. ઉપરોક્ત પરથી એવું અનુમાન કરી શકાય કે બાંગ્લાદેશમાંથી વિદેશીઓની ઘૂસણખોરીએ અસમમાં વસ્તીના તીવ્ર વધારામાં મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપ્યો હતો."

પ્રતિ–સોગંદનામાના ફકરા ૯ માં, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના અમલીકરણમાં રહેલા મુખ્ય અવરોધો વિગતવાર દર્શાવવામાં આવ્યા છે અને એવો પણ અવેર કરવામાં આવ્યો છે કે આ અધિનિયમ ભેદભાવપૂર્ણ છે, કારણ કે તે માત્ર આસામ રાજ્ય માટે જ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે અને પશ્ચિમ બંગાળ, ત્રિપુરા અને મેઘાલય વગેરે જેવા અન્ય રાજ્યોમાં લાગુ કરવામાં આવ્યો નથી, જે રાજ્યો પણ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની સમાન સમસ્યાનો સામનો કરી રહ્યા છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ રદ કરવાની વિનંતી કરતા અને ભારત દેશમાં ૧૯૭૧ પછી પ્રવેશ કરનાર ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોના સંતાનોને વિદેશી જાહેર કરવા માટે નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં યોગ્ય સુધારો કરવાની પણ માંગ કરતાં આસામ રાજ્ય દ્વારા ભારત સરકારને મોકલવામાં આવેલા અનેક પત્રવ્યવહારની નકલો પણ રજૂ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમ અને નિયમોના અમલીકરણમાં પડતી મુશ્કેલીઓ પણ દર્શાવવામાં આવી છે, જેના તરફ અમે આગળ ઉલ્લેખ કરીશું. વધુમાં એવો પણ અવેર કરવામાં આવ્યો છે કે વારંવાર જાહેરખબરો આપવા છતાં અને ગંભીર પ્રયત્નો કરવા છતાં, રાજ્ય સરકાર ટ્રિબ્યુનલોમાં ખાલી પડેલ પદો ભરવા માટે લાયકાત ધરાવતા વ્યક્તિઓ મેળવવામાં સક્ષમ બની નથી. ૩૧.૦૩.૨૦૦૦ ની સ્થિતિએ, શરૂ કરાયેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા, ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિત તરીકે જાહેર કરાયેલા વ્યક્તિઓની કુલ સંખ્યા અને હકીકતમાં હાંકી કાઢવામાં આવેલા વ્યક્તિઓની સંખ્યા દર્શાવવામાં આવી છે. વિશેષરૂપે એવી દલીલ કરવામાં

આવી છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ એક અસફળ વિધાન છે અને તે આસામમાં ૧૯૭૧ પછીના વિદેશીઓની ઓળખ અને નામ કાપવાની પ્રક્રિયામાં અવરોધરૂપ બની રહ્યો છે અને તેથી, તે રદ કરવામાં આવવો જોઈએ.

૬. જોકે, ૮.૦૮.૨૦૦૧ ના રોજ, આસામ રાજ્યએ ૨૦૦૧ ની આ. અ. નં. ૫ દાખલ કરીને એવી પ્રાર્થના કરી કે ૨૮.૦૮.૨૦૦૦ ના રોજ દાખલ કરાયેલ અગાઉનું સોગંદનામું પરત ખેંચવાની આસામ રાજ્યને પરવાનગી આપવામાં આવે અને નોંધ પર નવું સોગંદનામું મુકવાની મંજૂરી આપવામાં આવે. આ સોગંદનામામાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે મે ૨૦૦૧ દરમિયાન આસામ રાજ્યમાં સામાન્ય ચૂંટણી યોજાઈ હતી, જેમાં આસામ ગણ પરિષદના નેતૃત્વવાળી સરકારને બદલે કોંગ્રેસ સરકાર સત્તામાં આવી હતી. રાજ્ય સરકારે ૨૮.૦૬.૨૦૦૧ ના રોજ યોજાયેલી તેની મંત્રિમંડળ બેઠકમાં અગાઉના સોગંદનામાની સમીક્ષા કરી હતી અને આ બાબતમાં કાનૂની અભિપ્રાય પણ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તેમાં વધુમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે "ભૂતપૂર્વ એ.જી.પી. નેતૃત્વવાળી સરકારે દાખલ કરેલું સોગંદનામું કાયદાની યોગ્ય સ્થિતિ પ્રતિબિંબિત કરતું નથી અને તેથી નવું સોગંદનામું દાખલ કરવું આવશ્યક છે. રાજ્ય સરકારનું મત છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ બંધારણીય છે અને અધિનિયમને રદ કરવા અથવા અમાન્ય ઠેરવવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉદ્ભવતો નથી." આ પણ દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે તાજેતરમાં પૂર્ણ થયેલી ચૂંટણીમાં

ઈન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના ચૂંટણી ઘોષણાપત્રમાં વિશેષરૂપે જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે આ અધિનિયમ વિદેશીઓની ઓળખના નામે ભારતીય નાગરિકોને અનાવશ્યક હેરાનગતિથી બચાવવા માટે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો અને કોંગ્રેસ પક્ષ અધિનિયમ રદ કરવાની કોઈ પણ કાર્યવાહીનો વિરોધ કરવા પ્રતિબદ્ધ છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ મનસ્વી અથવા ભેદભાવપૂર્ણ નથી એવો માત્ર ખોખલો દાવો કરવામાં આવ્યો છે અને તેનાથી વિદેશીઓની ઓળખ તથા દેશનિકાલ સુનિશ્ચિત કરવાની કામગીરી અશક્ય બને છે અથવા ભારતીયાના સચ્ચા નાગરિકોના હિતવિરુદ્ધ બિન–નાગરિકોને રક્ષણ મળી રહ્યું છે એવા દાવાનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો છે; તે સિવાય કોઈ નિશ્ચિત વાત જણાવવામાં આવી નથી અને અગાઉના સોગંદનામામાં કરાયેલા કોઈ વિશિષ્ટ નિવેદન અથવા તેમાં પુરપાટ પાડવામાં આવેલા તથ્યો અને આંકડાઓનું ખંડન કરવામાં આવ્યું નથી. સામાન્ય પ્રકારનું એવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું છે કે આસામ રાજ્ય આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના અસરકારક અમલીકરણ અને ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓના દેશનિકાલ માટે તમામ પગલાં લઈ રહ્યું છે.

૭. ઉપરોક્ત આઈ. એ. નં. ૫ ઓફ ૨૦૦૧ તા. ૧૫.૧૦.૨૦૦૧ના રોજ તે સમયના ભારતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિની અધ્યક્ષતાવાળી ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠ સમક્ષ વિચારણા માટે આવી હતી અને તેના ઉપર કરવામાં આવેલા હુકમનો સંબંધિત ભાગ નીચે પુનઃઉતારવામાં આવે છે :–

"અસમ રાજ્ય તરફથી "નવું સામાવાળા સોગંદનામું" રજૂ કરવાની પરવાનગી માંગતી અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે. આ અરજીને અસમ સરકારના ગૃહ વિભાગના કમિશનર અને સચિવના સોગંદનામાથી સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.

શ્રી કપિલ સિબ્બલ, રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કરે છે કે તેઓ પ્રાર્થના 'એ' પર ભાર મૂકતા નથી અને આ અરજી સાથે જે સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તેને 'વધારાનું સોગંદનામું' તરીકે ગણવામાં આવે. અન્ય પક્ષકારોની તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલોને તે પ્રક્રિયા અપનાવવામાં કોઈ વાંધો નથી. તેથી, અમે આસામ રાજ્યની તરફથી દાખલ કરાયેલ નવા સોગંદનામાને વધારાના સોગંદનામા તરીકે નોંધમાં લઈએ છીએ અને પ્રાર્થના 'એ' નામંજૂર કરીએ છીએ. અરજી ઉપરોક્ત શરતો મુજબ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

શ્રી અશોક દેસાઈ, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, દ્વારા રાજ્યએ દાખલ કરેલા વધારાના સોગંદનામા અંગે પોતાનો જવાબ દાખલ કરવા માટે ચાર અઠવાડિયાનો સમય માગવામાં આવે છે અને તે મંજૂર કરવામાં આવે છે. અન્ય તમામ પક્ષકારો પણ, જો કોઈ જવાબ હોય, તો એ જ અવધિમાં વધારાના સોગંદનામા અંગે પોતાનો જવાબ દાખલ કરી શકશે.

ચાર અઠવાડિયા પછી આગળની કાર્યવાહી માટે ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠ સમક્ષ રિટ અરજીઓ યાદીબદ્ધ કરો.

૮. ભારત સંઘે આસામ રાજ્યના વધારાના સોગંદનામાના જવાબમાં ગૃહ મંત્રાલયના નિયામક શ્રી જતિંદર બિર સિંહ દ્વારા શપથપૂર્વક કરાયેલ પ્રતિ–સોગંદનામું દાખલ કર્યું. તેમાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની સંવિધાનિક માન્યતાનો પ્રશ્ન રાજકીય મુદ્દાઓ પર આધારિત નથી, પરંતુ તથ્યો અને કાનૂની આધારભૂમિઓ પર નિર્ભર છે. સોગંદનામાના પ્રારંભિક ભાગનો સંબંધિત અંશ, જેને થોડું પ્રાસંગિક મહત્વ છે, નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :–

> "આ સંદર્ભમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓ, જેઓ ભારતીયો જેવા જ જાતિગત મૂળ ધરાવે છે, તેમની ઓળખ કરવી સહેલી બાબત નથી. તેમ છતાં, બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા વિશાળ પ્રમાણના ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓએ માત્ર વિસ્તારની જનસાંખ્યિક રચનાને જ જોખમમાં મૂકી નથી, પરંતુ ખાસ કરીને વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં, રાષ્ટ્રની સુરક્ષાને ગંભીર રીતે ક્ષતિ પહોંચાડી છે. ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓની તાત્કાલિક ઓળખ કરવાની આવશ્યકતા હવે અગાઉ કરતાં વધુ તાત્કાલિક બની છે. આ કોઈ ધાર્મિક અથવા ભાષાગત સમૂહ સાથે

વ્યવહાર કરવાનો પ્રશ્ન નથી. આ તો એવા લોકોની ઓળખ કરવાનો પ્રશ્ન છે, જેઓ ગેરકાયદેસર રીતે સરહદ પાર કરીને આવ્યા છે અને ભારતીય કાયદા તથા બંધારણના વિરુદ્ધ ભારતમાં રહેતા રહ્યા છે.

ભારત સંઘે "જમિયત ઉલમા–એ–હિંદ એન્ડ અનધર વિરૂદ્ધ /ભારત સંઘ અને અન્ય—રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૭ ઓફ ૨૦૦૧" શીર્ષકવાળા મામલામાં દાખલ કરેલ તેના સોગંદનામામાં દર્શાવેલ હકીકતો અને આંકડા સ્પષ્ટ રીતે સૂચવે છે કે આસામમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરોની નિરાશાજનક શોધખોળ અને હકાલપટ્ટી માટે જવાબદાર એકમાત્ર કારણ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમનું અસ્તિત્વ રહ્યું છે. એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે પડોશી રાજ્યોમાં, જ્યાં આ કાયદો અમલમાં નથી, ત્યાં શોધખોળની પ્રક્રિયા (ભલે તે સંતોષકારકથી ઘણી દૂર હોય) આસામ રાજ્યની સરખામણીએ ઘણી વધુ અસરકારક રહી છે. આસામમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ, ૧૯૮૩ નો અમલ વાસ્તવમાં રાજ્યના ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરોને ભારતની નાગરિકતા સંબંધિત બાબતમાં પ્રાધાન્યપૂર્ણ રક્ષણ આપે છે. આ સ્પષ્ટપણે અસંવિધાનિક છે અને સમાનતાના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. રાજ્યનું સોગંદનામું એવું સૂચવે છે કે આ બાબત હવે કાનૂની મુદ્દા

કરતાં રાજકીય મુદ્દો બની ગઈ છે. જોકે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન દલીલોની હદ સુધી, રાજ્ય દ્વારા જવાબરૂપે દાખલ કરાયેલ હાલના સોગંદનામામાં દર્શાવાયેલા મુદ્દાઓ સંબંધિત નથી. ઉપર સંદર્ભિત અને ભારત સંઘ દ્વારા સંબંધિત રિટ પિટિશન નં. ૭/૨૦૦૧ માં દાખલ કરાયેલ સંબંધિત સોગંદનામામાં કરવામાં આવેલી કોઈપણ રજૂઆતોનું વર્તમાન સોગંદનામામાં આસામ રાજ્ય દ્વારા ખંડન કરવામાં આવ્યું નથી. આ ઉપરાંત, રાજ્યએ એવા કોઈ નવા હકીકતો અને આંકડા આપ્યા નથી કે જે સૂચવે કે આ અધિનિયમએ ગેરકાયદેસર ઘુસણખોરો સાથે વ્યવહાર કરવાનો હેતુ સિદ્ધ કર્યો છે."

પરિછેદ ૨ માં એવો અવેરમેન્ટ કરવામાં આવ્યો છે કે, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના અમલીકરણ માટેની વહીવટી સત્તા આસામ સરકારને સોંપવામાં આવી હોવા છતાં, થયેલ સમગ્ર ખર્ચની પરતફેર કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આસામ સરકારને કરવામાં આવે છે. વધુમાં એવો પણ અવેરમેન્ટ કરવામાં આવ્યો છે કે, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા પછી માત્ર ૩૦.૦૬.૨૦૦૧ સુધી આસામમાંથી ૧૪૯૪ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા. તેની સામે, ૧૯૮૩ થી નવેમ્બર ૧૯૯૮ દરમ્યાન પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યમાંથી

વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ હકીકતમાં ૪૮૯૦૪૬ બાંગ્લાદેશી નાગરિકોને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ જે હેતુઓ માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો તે હાંસલ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો, જે તેના નબળા પરિણામોથી સ્પષ્ટ થાય છે, અને તે આસામને દેશના બાકી ભાગોથી ભિન્ન સ્થિતિમાં મૂકે છે, જ્યાં વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ લાગુ પડે છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા તેની નીચે બનાવવામાં આવેલા નિયમો જનતા માટે અત્યંત ભારરૂપ છે, જેના પરિણામે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની ઓળખ અને દેશનિકાલ અંગે જનતા તરફથી કોઈ અર્થપૂર્ણ સહકાર કે પ્રતિસાદ મળતો નથી. અધિનિયમ પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો; ઉલટે તેણે પ્રતિકૂળ ઉપપરિણામો ઉત્પન્ન કર્યા. એવો પણ અવેરમેન્ટ કરવામાં આવ્યો છે કે, જ્યારે દેશના બાકી ભાગોમાં લાગુ પડતા વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની જોગવાઈઓ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (વિદેશીઓ)ની ઓળખ અને દેશનિકાલ માટે સંપૂર્ણપણે અસરકારક છે, ત્યારે આસામ રાજ્ય પર આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ લાગુ કરવાની કોઈ ન્યાયસંગતતા નથી. અંતમાં, ઉપરોક્ત તથ્યોના પ્રકાશ અને પૃષ્ઠભૂમિમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની

સંવિધાનિંક માન્યતાની તપાસ કરવામા   આવે તેવી પ્રાર્થના

કરવામાં આવી છે.

૯. અરજદારે આસામ રાજ્યની તરફથી દાખલ કરાયેલ વધારાના સોગંદનામા સામે ઉત્તર પણ દાખલ કર્યો છે, જેમાં તેની અગાઉની દલીલોનું પુનરોચ્ચાર કરવા ઉપરાંત એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે ઉત્તર–પૂર્વમાંથી ઇન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના પ્રતિનિધિઓએ ભૂતકાળમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરની સમસ્યા અંગે પોતે જ સંકેત કર્યો હતો. ૩.૦૭.૧૯૯૨ના રોજના નૉર્થ–ઈસ્ટર્ન કોંગ્રેસ (૧) કોઓર્ડિનેશન કમિટીની સાતમી સામાન્ય પરિષદને જનરલ સેક્રેટરીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા અહેવાલનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબ નોંધ કરવામાં આવી હતી :–

"૨૦.૧ ઘૂસણખોરીઓ થઈ રહી છે – જોકે તેમની ચોક્કસ સંખ્યા તપાસવી મુશ્કેલ કાર્ય છે.૨૦.૨ ઘૂસણખોરી માત્ર બાંગ્લાદેશના લઘુમતી સમુદાયો દ્વારા જ થતી નથી, પરંતુ બહુમતી મુસ્લિમો દ્વારા પણ થાય છે. સંપૂર્ણ સંખ્યાના દષ્ટિકોણે, ભારતમાં પ્રવેશ કરતા મુસ્લિમોની સંખ્યા ગૈર–મુસ્લિમોની તુલનાએ ઘણું વધુ હોવાની શક્યતા છે.૨૦.૩ આ ઘટનાને ઈસ્લામી મૂળતત્ત્વવાદીઓ દ્વારા એવો વિંચારધારાત્મક આધાર આપવામા આવે છે કે જેમાં બાંગ્લાદેશ અને સમગ્ર ઉત્તર–પૂર્વનો સમાવેશ કરતો વિશાળ દેશ

રચાય તેવી કલ્પના ઉભી કરવામાં આવે છે, જ્યાં તેની આર્થિક સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવી જશે અને સુરક્ષા સુનિશ્ચિત થશે.૨૦.૪ મૂળવાદના ઉછાળા અને ઘૂસણખોરીમાં વધારા વચ્ચે સીધો સંબંધ છે."

આ સોગંદનામાના પરિચ્છેદ ૯ અને ૧૦ માં વધુમાં એવો પણ અવેર કરવામાં આવ્યો છે કે ભારતના કાયદા આયોગે તેના ૨૦૦૦ ના વિદેશીઓ (સુધારા) વિધેયક અંગેના ૧૭૫મા અહેવાલમાં (જે સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૦ માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો) આ મુદ્દા પર પણ વિચારણા કરી છે. ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓ તથા અન્ય અનિચ્છનીય વિદેશી નાગરિકોના ભારતમાં પ્રવેશે આપણા લોકશાહી તંત્ર અને ભારતની સુરક્ષા માટે, ખાસ કરીને દેશના પૂર્વીય ભાગ તથા જમ્મુ અને કાશ્મીર માટે, ગંભીર જોખમ ઊભું કર્યું છે, તેવી નોંધ લેતા કાયદા આયોગે અવલોકન કર્યું છે કે બાંગ્લાદેશમાંથી આવતા પ્રવાસીઓનો પ્રવાહ અવિરત રહ્યો છે અને તેણે ભયજનક પરિમાણ ધારણ કર્યું છે. કાયદા આયોગે ૮.૧૧.૧૯૯૮ તારીખના આસામના રાજ્યપાલના તે અહેવાલનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે, જે ભારતના રાષ્ટ્રપતિને રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને જેમાં બાંગ્લાદેશીઓની આસામમાં થયેલી અભૂતપૂર્વ સ્થળાંતરની ખતરનાક પરિમાણો તથા તેનાથી ઊભા થતા સુરક્ષા સંબંધિત ભયો અને વ્યૂહાત્મક તથા આર્થિક પરિણામોને ઉજાગર કરવામાં આવ્યા હતા. કાયદા આયોગે ભારતમાં વિદેશીઓ

અંગે અમલમાં રહે તેવા વિદેશીઓ (સુધારા) વિધેયકનો એક પ્રારૂપ રજૂ કર્યો છે અને આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમનો અમલ માત્ર આસામ રાજ્ય સુધી મર્યાદિત રાખવાથી જે પ્રચલિત ભેદભાવપૂર્ણ સ્થિતિ ઊભી થઈ હતી તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન, ઉક્ત અધિનિયમને રદ કરવા અને તે હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલોના વિસર્જન માટે પ્રારૂપ વિધેયકની કલમ ૮(૧) માં જોગવાઈ કરીને, કરવામાં આવ્યો છે.

૧૦. ભારત સંઘે તારીખ ૨૪.૧૧.૨૦૦૪ના રોજ વધુ એક સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે, જેમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે, અગાઉના સોગંદનામામાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતાની તપાસ કરવાની પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી, છતાં પુનર્વિચારણા બાદ કેન્દ્રીય સરકારે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમને તેની હાલની જ સ્વરૂપમાં આસામ રાજ્ય પર લાગુ રાખવાનો નિર્ણય લીધો છે. તેમાં એવો પણ દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે વિવિધ સંસ્થાઓ દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે અસંખ્ય ખરા ભારતીય નાગરિકોને વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેથી આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અમલમાં મુકાયો, જેનો હેતુ ખરા ભારતીય નાગરિકોની સુરક્ષા કરવાનો હતો અને કોઈ વ્યક્તિની નાગરિકતા નક્કી કરવા માટે તેમાં ન્યાયિક તપાસનું એક તત્વ સામેલ કરવામાં આવ્યું. વધુમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે ૩૧.૦૩.૨૦૦૪ સુધીમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ

હેઠળ કુલ ૪૦૧૫૯૮ ફરિયાદો પ્રાપ્ત થઈ હતી, જેમાંથી ૩૯૭૮૩૫ કેસોમાં તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને ૩૭૬૩૪૧ તપાસો સ્ક્રિનિંગ સમિતિને મોકલવામાં આવી હતી. એમાંથી ૮૭૨૨૨ કેસો અભિપ્રાય માટે ટ્રિબ્યુનલ્સને મોકલવામાં આવ્યા હતા અને ૧૨૧૮૦ વ્યક્તિઓને ગેરકાયદે સ્થળાંતરિતો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. સોગંદનામા અનુસાર, આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ન્યાયિક તપાસના આ તત્વ વિના હજારો ભારતીયોને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હોત. વધુમાં એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે ૩૧.૦૩.૨૦૦૪ની સ્થિતિએ, ૧.૦૧.૧૯૬૬થી ૨૪.૦૩.૧૯૭૧ના સમયગાળામાં આસામમાં આવેલ એવા વિદેશીઓને શોધી કાઢવા માટે વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા ૫૧૯૩૯૧ તપાસો પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી અને ૨૯૧૮૯ વ્યક્તિઓને વિદેશી જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા તથા તેમના નામ મતદાર યાદીઓમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યા હતા. આથી જણાય છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ પરિણામો મોટા ભાગે પરસ્પર સરખામણીયોગ્ય હતા. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, સરહદ પર કરવામાં આવેલ વાડબંધીના કામ અને રસ્તાઓના નિર્માણની વિગતો પણ આપવામાં આવી છે.

૧૧. ૨૦૦૪ની આઈ.એ. નં. ૬ માં, "ધ ઈલિગલ માઈગ્રન્ટ્સ લૉઝ (રિપ્લેસિંગ એન્ડ એમેન્ડિંગ) બિલ, ૨૦૦૩" વિષે ગૃહ બાબતોની સંસદીય સ્થાયી સમિતિ સમક્ષ આસામ સરકાર તરફથી રજૂ કરાયેલ મેમોરેન્ડમની નકલ દાખલ કરવામાં

આવી છે, જેમાં ૩૧.૦૮.૨૦૦૩ સુધી હાથ ધરવામાં આવેલી પૂછપરછ સંબંધિત આંકડા સમાવિષ્ટ છે અને તે નીચે મુજબ છે:–

૧.	કુલ શરૂ કરાયેલ તપાસોની સંખ્યા	૩૮૬૨૪૯
૨.	પૂર્ણ થયેલ પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૩૭૯૫૨૧
૩.	સ્ક્રિનિંગ કમિટીને સંદર્ભિત કરવામાં આવેલી તપાસોની કુલ સંખ્યા	૩૬૨૫૯૨
૪.	સ્ક્રીનિંગ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસોની કુલ સંખ્યા	૩૫૯૭૩૩
૫.	આઈ.એમ.(ડી.ટી.)ઓને મોકલવામાં આવેલી તપાસોની કુલ સંખ્યા	૭૬૨૨૮
૬.	આઇ.એમ.(ડી.ટી.)ઓ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવેલી તપાસોની કુલ સંખ્યા	૨૧૧૬૯
૭.	ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી તરીકે જાહેર કરાયેલ વ્યક્તિઓની કુલ સંખ્યા	૧૧૬૩૬
૮.	શારીરિક રીતે દેશનિકાલ કરાયેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની કુલ સંખ્યા	૧૫૧૭
૯.	અનાધિકૃત સ્થળાંતરિત વ્યક્તિઓની કુલ સંખ્યા જેમને હકાલપટ્ટીના આદેશો	૬૧૫૯

	બજાવવામાં આવ્યા હતા	
૧૦.	સ્ક્રિનિંગ કમિટી સમક્ષ બાકી રહેલી પૂછપરછોની કુલ સંખ્યા	૨૮૫૯
૧૧.	ટ્રિબ્યુનલોમાં બાકી રહેલા કેસોની કુલ સંખ્યા	૫૫૦૫૯

આ અરજી સાથે આસામના રાજ્યપાલ, લેફ્ટનન્ટ જનરલ એસ.કે. સિંહા (નિવૃત્ત), ભૂતપૂર્વ ડેપ્યુટી ચીફ ઑફ આર્મી સ્ટાફ દ્વારા મોકલવામાં આવેલ તા. ૮.૧૧.૧૯૯૮નો અહેવાલની એક નકલ પણ દાખલ કરવામાં આવી છે. અહેવાલ દીર્ઘ અને વ્યાપક છે, જે સરહદી વિસ્તારો અને જિલ્લાઓનું સઘન નિરીક્ષણ, બાંગ્લાદેશમાં ભારતીય રાજદૂત સાથેની ચર્ચા અને રાજકીય નેતાઓ સાથેની વાતચીત બાદ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. અહેવાલના કેટલાક ભાગો નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે :–

"૧. બાંગ્લાદેશમાંથી આસામમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારીઓનો અવિરત પ્રવાહ અને તેના પરિણામે રાજ્યની જનસાંખ્યિક રચનામાં આવેલો સ્પષ્ટ ફેરફાર ગંભીર ચિંતાનો વિષય રહ્યો છે. તે આસામી પ્રજાને તેમના પોતાના રાજ્યમાં લઘુમતીમાં ફેરવી નાખવાની ધમકી આપે છે, જેમ ત્રિપુરા અને સિક્કિમમાં થયું હતું.૨. આસામમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતર આસામ વિદ્યાર્થી આંદોલન પાછળનો કેન્દ્રીય મુદ્દો હતો. રાજ્યમાં ઉગ્રવાદ ફાટી નીકળવા પાછળનું તે

મુખ્ય યોગદાનકારક પરિબળ પણ હતું. છતાં, આ અતિમહત્વપૂર્ણ મુદ્દાનો સામનો કરવામાં અમે સ્પષ્ટ અને વાસ્તવિક રીતે ખાસ પ્રગતિ કરી નથી.૩. આસામમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરને માત્ર આસામના લોકો સુધી મર્યાદિત એક પ્રાદેશિક બાબત તરીકે જોવાની વૃત્તિ છે. તે આપણા રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને અત્યંત કમજોર બનાવવાના તેના વધુ જોખમી પરિમાણોને અવગણવામાં આવે છે. ગ્રેટર ઈસ્ટ પાકિસ્તાન/બાંગ્લાદેશની લાંબા સમયથી પોષિત યોજનાનુસાર, આસામનો દેશના બાકીના ભાગ સાથેનો વ્યૂહાત્મક ભૂસંપર્ક ભંગ કરવા માટે તેમાં ઘૂસણખોરી કરવામાં આવે તો, ઉત્તર-પૂર્વના સમગ્ર ભૂભાગને, તેના તમામ સમૃદ્ધ સંસાધનો સહિત, દેશના બાકીના ભાગથી અલગ પાડવાની સ્થિતિ ઊભી થઈ શકે છે. તેના વિનાશક વ્યૂહાત્મક અને આર્થિક પરિણામો આવશે.

આસામમાં સ્થળાંતર ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

૭. ૧૯૪૭માં આસામને પૂર્વ પાકિસ્તાનમાં સામેલ કરવામાં નિષ્ફળતા તે દેશમાં લાંબા ગાળાની અવિરત મનદુઃખનું સ્ત્રોત બની રહી. ઝુલ્ફિકાર અલી ભુટ્ટોએ પોતાના પુસ્તક "મિથ્સ ઑફ ઇન્ડિપેન્ડન્સ" માં લખ્યું હતું – "કાશ્મીર જ એકમાત્ર એવો વિવાદ છે જે ભારત અને પાકિસ્તાનને વહેંચે છે, એવું માનવું ખોટું થશે,

જોકે નિઃસંદેહ તે સૌથી મહત્ત્વપૂર્ણ છે. ઓછામાં ઓછો એક વિવાદ તો કાશ્મીરના વિવાદ જેટલો જ મહત્વનો છે, અને તે છે આસામ તથા પૂર્વ પાકિસ્તાનને અડીને આવેલા ભારતના કેટલાક જિલ્લાઓનો પ્રશ્ન. આ બાબતો પર પાકિસ્તાનના અત્યંત મજબૂત દાવા છે". ભારતપક્ષી નેતા જેવા શેખ મુજીબુર રહેમાને પણ પોતાના પુસ્તક "ઈસ્ટર્ન પાકિસ્તાન; ઇટ્સ પોપ્યુલેશન એન્ડ ઈકોનોમિક્સ" માં નોંધ્યું હતું, "કારણ કે પૂર્વ પાકિસ્તાનને તેના વિસ્તરણ માટે પૂરતી જમીન હોવી જરૂરી છે અને આસામ પાસે પ્રચુર જંગલો તથા ખનિજ સંપત્તિ, કોલસો, પેટ્રોલિયમ વગેરે છે, તેથી આર્થિક અને વાણિજ્યિક રીતે સશક્ત બનવા માટે પૂર્વ પાકિસ્તાનમાં આસામનો સમાવેશ થવો જ જોઈએ.

યોગદાનકારી પરિબળો૧૦.ઉપરોક્ત વિચારણાઓ ઉપરાંત, બાંગ્લાદેશમાંથી ઘૂસણખોરીને સહેલી બનાવતાં અન્ય સહાયક પરિબળો પણ છે. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારો અને અમારી સીમાની આ બાજુના ઘણા લોકો વચ્ચેની જાતિગત, ભાષાગત અને ધાર્મિક સામ્યતા તેમને આશ્રય મેળવવા સક્ષમ બનાવે છે. તે તેમના શોધી કાઢવાનું મુશ્કેલ બનાવે છે. કેટલીક રાજકીય પક્ષો મતબેન્કો ઊભી કરવાની દૃષ્ટિએ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરને પ્રોત્સાહન આપતી રહી છે અને તેમાં મદદ પણ કરતી રહી છે. આ

સ્થળાંતરકારો મહેનતુ છે અને સ્થાનિક લોકો કરતાં ઓછી મજૂરી પર સસ્તા શ્રમિકો તથા ઘરેલુ મદદગાર તરીકે કામ કરવા તૈયાર રહે છે. તેથી તેઓ સ્વીકાર્ય બની જાય છે. વધુમાં, ભ્રષ્ટાચાર સર્વવ્યાપક હોવાને કારણે, ભ્રષ્ટ અધિકારીઓને મદદ પૂરી પાડવા માટે લાંચ અપાય છે. તાજેતરમાં, લખીમપુરમાં એક ગેરકાયદેસર ગઠબંધનનો ભંડાફોડ કરવામાં આવ્યો હતો. છેલ્લા ૧૪ વર્ષથી ચાર વ્યક્તિઓ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોને બનાવટી નાગરિકતા પ્રમાણપત્રો અને અન્ય દસ્તાવેજો પૂરા પાડી રહ્યા હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.

ગેરકાયદેસર પ્રવાસીઓ૧૫.......................................શ્રી

મુલાને વર્તમાન ભૂ-વ્યૂહાત્મક પરિસ્થિતિમાં લશ્કરી પરિભાષાનો ઉપયોગ કરીને આને આક્રમણ તરીકે વર્ણવ્યું, જે સમસ્યાના વ્યૂહાત્મક પાસાને ઉજાગર કરે છે. દુર્ભાગ્યની વાત છે કે આજે સુધી, સ્વતંત્રતાના અડધી સદી પછી પણ, અમે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોના આ અવિરત પ્રવાહથી અમારી રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને ઊભા થતા ગંભીર જોખમ પ્રત્યે વ્યવહારિક રીતે અજાણ રહેવાનું પસંદ કર્યું છે. ત્રીજું, સિબસાગર જિલ્લાને છોડીને આસામના લોકો આસામમાં પોતાને પોતાના ઘરે હોવાનું અનુભવી શકશે નહીં એવી ભવિષ્યવાણી, આસામની વર્તમાન જનસાંખ્યિક રચનામાં

પ્રતિબિંબિત થાય છે તેમ, સાચી ઠરવાની દિશામાં ઝડપથી આગળ વધી રહી છે.

૧૬. શ્રી ઇન્દરજીત ગુપ્તા, તે સમયના ભારતના ગૃહમંત્રી, એ ૬.૦૫.૧૯૯૭ના રોજ સંસદમાં જણાવ્યું હતું કે ભારતમાં ૧૦ મિલિયન ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ વસવાટ કરતા હતા. ગૃહ મંત્રાલય/ગુપ્તચર બ્યુરોના સ્ત્રોતોને ઉદ્ધૃત કરતાં, ઈન્ડિયા ટુડેના ૧૦.૦૮.૧૯૯૮ના અંકમાં રાજ્યવાર આ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓનો વિભાગ આપ્યો છે:-

પશ્ચિમ બંગાળ.	–	૫.૪ મિલિયન
આસામ	–	૪ મિલિયન
ત્રિપુરા	–	૦.૮ મિલિયન
બિહાર	–	૦.૫ મિલિયન
મહારાષ્ટ્ર	–	૦.૫ મિલિયન
રાજસ્થાન	–	૦.૫ મિલિયન
દિલ્હી	–	૦.૩ મિલિયન
કુલ કરીને	–	૧૦.૮૩ મિલિયન
સમુદાયવાર વૃદ્ધિ		

	અસમ		ભારત	
	હિંદુઓ	મુસ્લિમો	હિન્દુઓ	મુસ્લિમો
(૧) ૧૯૫૧– ૧૯૬૧	૩૩.૭૧	૩૮.૩૫	૨૦.૨૯	૨૫.૬૧
(૨) ૧૯૬૧– ૧૯૭૧	૩૭.૧૭	૩૦.૯૯	૨૩.૭૨	૩૦.૮૫
(૩)૧૯૭૧– ૧૯૯૧	૪૧.૮૯	૭૭.૪૨	૪૮.૩૮	૫૫.૦૪

સ્પષ્ટીકરણ નોંધ

.......................મુસ્લિમોના મામલે આસામનો વૃદ્ધિ દર સમગ્ર ભારતના દર કરતાં ઘણો વધુ હતો. આથી એવું સૂચિત થાય છે કે આસામમાં મુસ્લિમોની મોટા પાયે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતર સતત ચાલુ રહ્યું હતું.(ડી) આસામમાં મુસ્લિમ વસ્તીએ ૧૯૭૧માં જેટલી હતી તેની સરખામણીએ ૧૯૯૧માં ૭૭.૪૨ ટકા વધારો દર્શાવ્યો છે. આ અવધિ દરમિયાન હિંદુ વસ્તીમાં અંદાજે ૪૧.૮૯

ટકાનો વધારો થયો છે.(ઇ) આસામમાં મુસ્લિમ વસ્તી ૧૯૫૧માં ૨૪.૬૮ ટકા પરથી વધીને ૧૯૯૧માં ૨૮.૪૨ ટકા થઈ છે. ૧૯૯૧ની વસ્તી ગણતરી મુજબ ચાર જિલ્લાઓ (ધુબ્રી, ગોલપારા, બારપેટા અને હૈલાકાંડી) મુસ્લિમ બહુમતીવાળા જિલ્લાઓ બની ગયા છે. વધુ બે જિલ્લાઓ (નગાંવ અને કરીમગંજ) ૧૯૯૮ સુધીમાં એવા બની જવા જોઈએ હતા અને મોરીગાંવ જિલ્લો ઝડપથી આ સ્થિતિની નજીક પહોંચી રહ્યો છે.૨૦. અગાઉના પરિચ્છેદમાં મુસ્લિમ વસ્તીના વધારાને બાંગ્લાદેશથી આસામમાં થયેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરની વ્યાપકતા દર્શાવવા માટે વિશેષ ભારપૂર્વક ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યો છે, કારણ કે અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, ૧૯૭૧ પછી ભારતમાં આવેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો લગભગ પૂર્ણપણે મુસ્લિમ રહ્યા છે.૨૧. પાકિસ્તાનની આઈએસઆઈ અસામમા ઉગ્રવાદી ચળવળને સમર્થન આપતાં બાંગ્લાદેશમાં સક્રિય રહી છે. અસામમાં મુસ્લિમ ઉગ્રવાદી સંગઠનો મોટા પ્રમાણમાં ફેલાયા છે અને એવી અહેવાલો છે કે આશરે ૫૦ અસામી મુસ્લિમ યુવાનો તાલીમ લેવા માટે અફઘાનિસ્તાન અને કાશ્મીર ગયા હતા.

પરિણામો૨૨. બાંગ્લાદેશમાંથી મોટા પાયે થતી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરની, આસામના લોકો માટે તેમજ વધુ કરીને

સમગ્ર રાષ્ટ્ર માટે થતી જોખમી અસરોને દઢતાપૂર્વક ઉદ્‌ઘાટિત કરવાની આવશ્યકતા છે. ધર્મનિરપેક્ષતાની કોઈ ભ્રાંત અને ભૂલભરેલી કલ્પનાઓને એવું કરવા માટે અવરોધરૂપ બનવા દેવી જોઈએ નહીં.૨૩. પરિણામે, બાંગ્લાદેશમાંથી થયેલા વસ્તી–સ્થાનાંતરણને કારણે આસામના સ્થાનિક લોકોને તેમના પોતાના રાજ્યમાં અલ્પસંખ્યક બનાવી દેવાનો ભય ગંભીર રીતે મંડરાઈ રહ્યો છે. તેમના સાંસ્કૃતિક અસ્તિત્વ પર સંકટ ઊભું થશે, તેમનું રાજકીય નિયંત્રણ નબળું પડશે અને તેમની રોજગારની તકોને ખંડિત કરવામાં આવશે.૨૪. આસામમાં થતું નિઃશબ્દ અને ઘાતકી જનસાંખ્યિક અતિક્રમણ નીચેના આસામના ભૂરાજનીતિક દૃષ્ટિએ અતિમહત્વપૂર્ણ જિલ્લાઓના નુકસાનમાં પરિણમી શકે છે. આ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓના પ્રવાહથી આ જિલ્લાઓ મુસ્લિમ બહુમતી ધરાવતા પ્રદેશમાં પરિવર્તિત થઈ રહ્યા છે. ત્યારબાદ, તેમને બાંગ્લાદેશ સાથે વિલય કરવાની માંગ ઉઠાવવામાં આવે, તે માત્ર સમયનો પ્રશ્ન રહેશે. આંતરરાષ્ટ્રીય ઇસ્લામી મૂળતત્ત્વવાદના ઝડપી વૃદ્ધિથી આ માંગ માટે પ્રેરક બળ ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. આ સંદર્ભમાં એ પ્રસ્તુત છે કે બાંગ્લાદેશે ઘણાં સમય પહેલાં ધર્મનિરપેક્ષતાનો પરિત્યાગ કર્યો છે અને ઈસ્લામી રાજ્ય બનવાનું પસંદ કર્યું છે. નીચેના આસામનું નુકસાન ઉત્તર–પૂર્વના સમગ્ર

ભૂખંડને ભારતના બાકીના ભાગથી સંપૂર્ણપણે અલગ પાડી દેશે અને તે પ્રદેશના સમૃદ્ધ કુદરતી સંસાધનો રાષ્ટ્રને ગુમાવા પડશે."

૧૨. સોગંદનામાંમાં આસામ એકોર્ડનો વ્યાપક ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોવાથી, તેના મુખ્ય ઉપબંધોનો નોંધ લેવો જરૂરી છે. તે સમાધાનનો એક સ્મરણપત્ર છે, જે ૧૫.૦૮.૧૯૮૫ના રોજ એક તરફ ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ્સ યુનિયનના પ્રમુખ અને મહામંત્રી તથા ઓલ આસામ ગણ પરિષદના સંયોજક દ્વારા અને બીજી તરફ ભારત સરકારના ગૃહ સચિવ અને આસામ સરકારના મુખ્ય સચિવ દ્વારા, તે સમયના ભારતના પ્રધાનમંત્રી શ્રી રાજીવ ગાંધીની હાજરીમાં હસ્તાક્ષરિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ મામલા સાથે સંબંધ ધરાવતી સમાધાનની મુખ્ય કલમો નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે :–

સમાધાનનું સ્મરણપત્ર

સરકાર આસામમાં વિદેશીઓની સમસ્યાનો સંતોષકારક ઉકેલ શોધવા અંગે હંમેશા અત્યંત ચિંતિત રહી છે. ઓલ આસામ સ્ટુડન્ટ યુનિયન (આસુ) અને ઓલ આસામ ગણ સંગ્રામ પરિષદ (આએજીએસપી) એ પણ એવો ઉકેલ શોધવા માટે તેમની આતુરતા વ્યક્ત કરી છે.૨. તા. ૨.૦૨.૧૯૮૦ના પોતાના સ્મારકપત્ર દ્વારા, અવસાન પામેલ પ્રધાનમંત્રી સુશ્રી ઇન્દિરા ગાંધીને રજૂઆત કરતાં, એ.એ.એસ.યુ.એ આસામમાં વિદેશી

નાગરિકોની સતત આવક અંગે પોતાની ઊંડી ચિંતાની ભાવના તથા રાજ્યના રાજકીય, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક જીવન પર તેના પ્રતિકૂળ પ્રભાવોની ભીતિ વ્યક્ત કરી હતી.૩. આસામના લોકોની વાજબી આશંકાઓ અંગે સંપૂર્ણપણે સજાગ રહીને, તે સમયના પ્રધાનમંત્રીએ એ.એ.એસ.યુ./એ.એ.જી.એસ.પી. સાથે સંવાદની શરૂઆત કરી. અનુસંધાને, ૧૯૮૦–૮૩ દરમ્યાન પ્રધાનમંત્રી અને ગૃહમંત્રીના સ્તરે ચર્ચાઓ યોજાઈ હતી. ૧૯૮૪ દરમ્યાન અનૌપચારિક ચર્ચાઓના અનેક ચક્રો યોજાયા હતા. માર્ચ, ૧૯૮૫માં ઔપચારિક ચર્ચાઓ પુનઃ શરૂ કરવામાં આવી હતી.૪. બંધારણીય અને કાનૂની જોગવાઈઓ, આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો, રાષ્ટ્રીય પ્રતિબદ્ધતાઓ અને માનવતાવાદી વિચારણાઓ સહિતના પ્રશ્નના તમામ પાસાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, નીચે મુજબ આગળ વધવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે: –

વિદેશીઓનો મુદ્દો

૫.૧ વિદેશીઓની ઓળખ અને નામ કાપણીના હેતુઓ માટે, ૧.૦૧.૧૯૬૬ આધાર તારીખ અને વર્ષ ગણાશે.૫.૨ ૨ આસામમાં ૧.૦૧.૧૯૬૬ પૂર્વે આવેલા તમામ વ્યક્તિઓ, જેમાં તેઓ પૈકી તે વ્યક્તિઓનો પણ સમાવેશ થાય છે જેમના નામ ૧૯૬૭ની

ચૂંટણીઓમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા મતદાર યાદીઓમાં દર્શાવવામાં આવ્યા હતા, તેઓનું નિયમિતીકરણ કરવામાં આવશે.૫.૩ આસામમાં ૧.૦૧.૧૯૬૬ પછી (તે તારીખ સહિત) અને ૨૪.૦૩.૧૯૭૧ સુધી આવેલા ૩ વિદેશીઓની ઓળખ વિદેશી અધિનિયમ, ૧૯૪૬ તથા વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ) હુકમ, ૧૯૬૪ ની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવામાં આવશે.૫.૪ આ રીતે ઓળખવામાં આવેલા વિદેશી નાગરિકોના ૪ નામ અમલમાં રહેલી મતદાર યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે. આવા વ્યક્તિઓએ સંબંધિત જિલ્લાઓના નોંધણી કચેરી સમક્ષ, વિદેશીઓની નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૩૯ અને વિદેશીઓની નોંધણી નિયમો, ૧૯૩૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ, પોતાની નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત રહેશે.૫.૫ આ હેતુ માટે, ભારત સરકાર શાસકીય તંત્રને યોગ્ય રીતે મજબૂત બનાવવાની કાર્યવાહી હાથ ધરશે.૫.૬ શોધની તારીખ પછીના દસ વર્ષના સમયગાળાની સમાપ્તિએ, મતદાર યાદીઓમાંથી કઢી નાખવામાં આવેલ એવા તમામ વ્યક્તિઓના નામો પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવશે.૫.૭ જે તમામ વ્યક્તિઓને અગાઉ હાંકી કાઢવામાં આવી હતી, પરંતુ જેઓ ત્યારબાદ ગેરકાયદેસર રીતે ફરી આસામમાં પ્રવેશ્યા છે, તેમને હાંકી કાઢવામાં આવશે.૫.૮ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ ના રોજ અથવા તે પછી આસામમાં

આવેલા ૮ વિદેશીઓને કાયદા મુજબ ઓળખી કાઢવા, નામાવલીમાંથી કાઢી નાખવા અને દેશનિકાલ કરવા ની પ્રક્રિયા યથાવત્ ચાલુ રાખવામાં આવશે. આવા વિદેશીઓના દેશનિકાલ માટે તાત્કાલિક અને વ્યવહારુ પગલાં લેવામાં આવશે.૫.૯ સરકાર ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ ના અમલીકરણ અંગે એ.એ.એસ.યુ./એ.એ.જી.એસ.પી. દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી કેટલીક મુશ્કેલીઓ પર યથોચિત વિચારણા કરશે."

ત્યારબાદ નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો અને કલમ ૬–એ ૭.૧૨.૧૯૮૫ થી અમલમાં લાવવામાં આવી. કલમ ૬–એ ની સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે: –

"૬(એ) આસામ કરાર હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલા વ્યક્તિઓની નાગરિકતા અંગેની વિશેષ જોગવાઈઓ. (૧) આ કલમના હેતુઓ માટે –

(એ) "આસામ" નો અર્થ નાગરિકતા (સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ ના પ્રારંભ પહેલાં તાત્કાલિક અસ્તિત્વમાં રહેલ આસામ રાજ્યમાં સમાવેશ પામેલ પ્રદેશો એવો થાય છે;(બી) "વિદેશી હોવાનું શોધાયેલ"નો અર્થ એવો થાય છે કે જે વ્યક્તિને ઉક્ત હુકમ

હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ (૧૯૪૬નું ૩૧) અને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) આદેશો, ૧૯૬૪ની જોગવાઈઓ અનુસાર વિદેશી હોવાનું શોધવામાં આવેલ હોય;(સી) "નિર્દિષ્ટ પ્રદેશ" નો અર્થ નાગરિકત્વ (સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ ના પ્રારંભ પહેલાં તાત્કાલિક બાંગ્લાદેશમાં સમાવિષ્ટ પ્રદેશો એવો થાય છે;(ડી) કોઈ વ્યક્તિ ભારતીય મૂળની હોવાનું માનવામાં આવશે, જો તે પોતે અથવા તેના માતા–પિતામાંથી કોઈ એક અથવા તેના દાદા–દાદી કે નાના–નાનીમાંનો કોઈ વ્યક્તિ અવિભાજિત ભારતમાં જન્મેલો હોય;(ઈ) કોઈ વ્યક્તિને તે તારીખે વિદેશી હોવાનું શોધાયેલ માનવામાં આવશે, જે તારીખે વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ સંબંધી અધિકારી અથવા સત્તાધિકારીને તે વ્યક્તિ વિદેશી છે તે અર્થનું પોતાનું અભિપ્રાય રજૂ કરે છે.(૨) ઉપકલમ (૬) અને (૭) ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, ભારતીય મૂળના તે તમામ વ્યક્તિઓ, જેઓ નિર્ધારિત પ્રદેશમાંથી ૧.૦૧.૧૯૬૬ પહેલાં આસામમાં આવ્યા હતા (જેમાં તેવા વ્યક્તિઓનો પણ સમાવેશ થાય છે જેમના નામ ૧૯૬૭ માં યોજાયેલ લોકસભાની સામાન્ય ચૂંટણીના હેતુઓ માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલી મતદાર યાદીઓમાં સામેલ હતા) અને જેઓ આસામમાં તેમના પ્રવેશની

તારીખોથી આસામમાં સામાન્ય રીતે નિવાસ કરતા આવ્યા છે, તેઓને ૧.૦૧.૧૯૬૬ થી ભારતના નાગરિક ગણવામાં આવશે. (૩) ઉપકલમો (૬) અને (૭)ની જોગવાઈઓને આધીન રહી, ભારતીય મૂળનો દરેક વ્યક્તિ જે(એ) નિર્દિષ્ટ પ્રદેશમાંથી ૧.૦૧.૧૯૬૬ના રોજ અથવા તે પછી પરંતુ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પહેલાં આસામમાં આવ્યો હતો; અને(બી) આસામમાં તેના પ્રવેશની તારીખથી, તે આસામમાં સામાન્ય રીતે નિવાસી રહ્યો છે; અને(સી) વિદેશી હોવાનું જાણવા મળ્યું છે;કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આ બાબતમાં ધારા ૧૮ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર, તેવા નિયમોમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલી એવી સત્તાધિકારી સમક્ષ (આ પછી આ ઉપધારામાં જેને નોંધણી સત્તાધિકારી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) પોતાનું નામ નોંધાવશે અને જો આવી શોધની તારીખે અમલમાં રહેલી કોઈપણ વિધાનસભા અથવા સંસદીય મતવિસ્તારની મતદાર યાદીમાં તેનું નામ સમાવાયેલ હોય, તો તેનું નામ તેમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે.સ્પષ્ટીકરણ – આ ઉપકલમ હેઠળ નોંધણી મેળવવા ઇચ્છતા દરેક વ્યક્તિના કિસ્સામાં, ફરેનર્સ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલનો એવો અભિપ્રાય કે આવી વ્યક્તિ વિદેશી છે, તે આ ઉપકલમની ખંડ (સી) હેઠળની આવશ્યકતા અંગે પૂરતા પુરાવા

તરીકે માનવામાં આવશે અને જો એવો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે આવી વ્યક્તિ આ ઉપકલમ હેઠળની અન્ય કોઈ આવશ્યકતાનું પાલન કરે છે કે નહીં, તો નોંધણી સત્તાધિકારીએ: −(૧) જો આવા અભિપ્રાયમાં તેવી અન્ય આવશ્યકતા અંગેનું નિષ્કર્ષ સમાયેલું હોય, તો તેવા નિષ્કર્ષને અનુરૂપ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવો: (૨) જો તેવું અભિપ્રાય આવી અન્ય આવશ્યકતા અંગે કોઈ નિષ્કર્ષ સમાવી ન લેતું હોય, તો તે પ્રશ્નને તે માટે કેન્દ્ર સરકાર ધારા ૧૮ હેઠળ બનાવે તેવા નિયમો અનુસાર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા ઉક્ત હુકમ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલને મોકલવો અને એવા સંદર્ભ પર પ્રાપ્ત થયેલા અભિપ્રાયને અનુરૂપ તે પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવો.(૪) ઉપ−કલમ (૩) હેઠળ નોંધાયેલ વ્યક્તિને, જે તારીખે તે વિદેશી હોવાનું જણાયું હોય તે તારીખથી લઈને તે તારીખથી દસ વર્ષની અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, ભારતના નાગરિકને સમાન અધિકારો અને ફરજો રહેશે (જેમાં પાસપોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૬૭ (૧૯૬૭નો ૧૫) હેઠળ પાસપોર્ટ મેળવવાનો અધિકાર તથા તે સંબંધિત ફરજોનો સમાવેશ થાય છે), પરંતુ ઉપરોક્ત દસ વર્ષની અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં કોઈપણ સમયે કોઈપણ વિધાનસભા અથવા સંસદીય મતવિસ્તાર માટેની કોઈપણ મતદાર યાદીમાં તેનું નામ સમાવેશ કરવાનો તેને હક રહેશે

નહીં.(૫) ઉપ–કલમ (૩) હેઠળ નોંધાયેલ વ્યક્તિને, તે વિદેશી હોવાનું શોધી કાઢવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી દસ વર્ષનો સમયગાળો પૂર્ણ થવાની તારીખથી, તમામ હેતુઓ માટે ભારતનો નાગરિક માનવામાં આવશે.(૬)......................(સંદર્ભિત ન હોવાને કારણે કાપી નાખેલ).(૭) ઉપકલમો (૨) થી (૬) માં કશુંપણ કોઈપણ વ્યક્તિના સંબંધમાં લાગુ પડશે નહીં –(એ) જે, નાગરિકતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ અમલમાં આવ્યાના તરત પહેલાં, વર્ષ માટે ભારતનો નાગરિક છે;(બી) જેને નાગરિકતા (સંશોધન) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ ના પ્રારંભ પહેલાં, વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ (૧૯૪૬ નો ૩૧) હેઠળ, ભારતમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યો હતો.(૮) આ કલમમાં અન્યથા સ્પષ્ટ રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, આ કલમની જોગવાઈઓ અમલમાં રહેશે."

૧૩. આ રિટ અરજીમાં આપણે મૂળત્વે આઈએમડિટી અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતા અંગે સંબંધિત છીએ, જે માત્ર આસામ રાજ્ય માટે જ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે અને તે પણ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની ઓળખ તથા દેશનિકાલ

માટે, જેમણે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો છે. આઈએમડિટી અધિનિયમ દેશના બાકીના ભાગમાં અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો નથી. કોઈ રાજકીય પક્ષનું ચૂંટણી ઘોષણાપત્ર કોઈપણ વિધાન, ભલે તે રાજ્ય દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હોય કે કેન્દ્ર દ્વારા, તેની બંધારણીય માન્યતા નિર્ધારિત કરવા માટે સંબંધિત નથી અને તેને વિચારણા હેઠળ લઈ શકાય નહીં, કારણ કે તે સંપૂર્ણપણે કાનૂની પ્રશ્ન છે અને ન્યાયતંત્રના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે.

૧૪. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ તરફ વળતાં પહેલાં, વિદેશીઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓ પર સંક્ષિપ્ત દૃષ્ટિ નાખવી જરૂરી છે. વિદેશીઓનું નિયમન કરનાર પ્રથમ કાયદો વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૮૬૪ હતો, જેમાં વિદેશીઓને હાંકી કાઢવા તથા તેમની ધરપકડ, હટાવવાની કાર્યવાહી સુધીની અટકાયત, અને હટાવ્યા પછી તેમના ભારત પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધથી સર્જાયેલી પરિસ્થિતિના કારણે ૧૯૩૯માં વિદેશીઓ ઓર્ડિનન્સ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, જેને બાદમાં વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૦ દ્વારા બદલવામાં આવ્યો હતો. આ અધિનિયમની કલમ ૭ નીચે મુજબ છે :-

> "પુરાવાનો ભાર- જો આ અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમ અથવા આપવામાં આવેલા કોઈ નિર્દેશ અંગે એવો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ વ્યક્તિ વિદેશી છે કે નથી

અથવા કોઈ વિશિષ્ટ વર્ગ અથવા વર્ણનનો વિદેશી છે કે નથી, તો પરિસ્થિતિ મુજબ, એવી વ્યક્તિ વિદેશી નથી અથવા એવા વિશિષ્ટ વર્ગ અથવા વર્ણનનો વિદેશી નથી તે સાબિત કરવાનો ભાર, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત છતાં, આવી વ્યક્તિ પર રહેશે.

ત્યારબાદ વિધાનમંડળે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અમલમાં મૂક્યો, જેના દ્વારા ૧૯૪૦નો અધિનિયમ રદ કરવામાં આવ્યો. આ અધિનિયમની કલમ ૨(એ) માં "વિદેશી" ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે અને તેનો અર્થ એવો વ્યક્તિ છે જે ભારતનો નાગરિક નથી. કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) મુજબ કેન્દ્રીય સરકાર હુકમ દ્વારા, સામાન્ય રીતે અથવા તમામ વિદેશીઓ અંગે અથવા કોઈ નિશ્ચિત વિદેશી અથવા વિદેશીઓના કોઈ નિર્ધારિત વર્ગ અથવા વર્ણન અંગે, વિદેશીઓના ભારતમાં પ્રવેશને પ્રતિબંધિત કરવા, નિયમિત કરવા અથવા મર્યાદિત કરવા, અથવા ભારતમાંથી તેમની નિષ્ક્રમણ અથવા ત્યાં તેમની હાજરી અથવા સતત હાજરી અંગે જોગવાઈ કરી શકે છે. ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓની વ્યાપકતાને અસ્પર્શિત રાખીને, ઉપકલમ (૨) વિદેશી અંગે વ્યાપક આદેશો કરવા માટે સત્તા આપે છે, જે કલમખંડ (એ) થી (જી) માં ક્રમાંકિત કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં આવું પણ સમાવેશ થાય છે કે કોઈ વિદેશી ભારતમાંથી અથવા તેમાંના કોઈ નિર્ધારિત વિસ્તારમાં રહે નહીં, અથવા

જો તેને આ કલમ હેઠળના હુકમ દ્વારા ભારતમાં ન રહેવા માટે કહેવામાં આવ્યું હોય, તો તેના કબજામાં રહેલા કોઈપણ સાધનોમાંથી ભારતમાંથી તેને દૂર કરવાની કિંમત ચૂકવે, અથવા જે વિસ્તાર નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેમાં રહે અને જે શરતો નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેનું પાલન કરે, અથવા તેની ધરપકડ કરવામાં આવે અથવા તેને અટકાયતમાં રાખવામાં આવે અથવા બંધ રાખવામાં આવે. ઉપકલમ (૩) મુજબ, આ બાબતમાં નિર્ધારિત કોઈ સત્તાધિકારી કોઈ નિશ્ચિત વિદેશી સંબંધે ઉપકલમ (૨) ના કલમખંડ (સી) અથવા કલમખંડ (એફ) હેઠળ આદેશો કરી શકે છે. કલમ ૪ કેન્દ્રીય સરકાર હુકમ દ્વારા નક્કી કરે તેવા સ્થળે અને રીતે કોઈ વિદેશીને અટકાયતમાં રાખવા અથવા બંધ રાખવા માટે નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૪(૩) મુજબ, કોઈપણ વ્યક્તિ જાણતા હોવા છતાં અટકાયતમાં રહેલા વ્યક્તિને કસ્ટડીમાંથી પલાયન કરવામાં મદદ કરશે નહીં અથવા પલાયન કરેલા આવા વ્યક્તિને આશ્રય આપશે નહીં અથવા આવા વિદેશીને કોઈપણ પ્રકારની મદદ આપશે નહીં. કલમ ૫ ભારતમાં રહેલા વિદેશી પર પોતાનું નામ બદલવા અંગે પ્રતિબંધ મૂકે છે. કલમ ૬ ભારતમાં કોઈ સ્થળે ઉતરતી અથવા ત્યાંથી પ્રસ્થાન કરતી કોઈ જહાજના માસ્ટર અને કોઈ વાયુયાનના પાઇલટ પર, વિદેશી હોય તેવા કોઈ મુસાફર અથવા કોઈ ક્રૂના સભ્યો અંગે વિગતો આપવાની ફરજ મૂકે છે. કલમ ૭ તેમાં રહેવા આપવામાં આવેલા વિદેશીઓ અંગે હોટેલચાલકો પર આવો જ દાયિત્વ મૂકે છે. કલમ ૧૨, અધિનિયમ હેઠળ કોઈ દિશાનિર્દેશ આપવા અથવા હુકમ કરવા સત્તા અપાયેલ

કોઈ સત્તાધિકારીને, આવી સત્તાનો ઉપયોગ તેની તરફથી કરવા માટે કોઈ આધીન સત્તાધિકારીને વધુ સોંપણી કરવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૧૪ માં ૨૦૦૪ ના અધિનિયમ નં. ૧૬ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને હવે ઉક્ત કલમ હેઠળ મહત્તમ સજા પાંચ વર્ષની છે તેમજ દંડ પણ છે. કલમ ૧૪એ અને ૧૪બી, જે ઉપરોક્ત સુધારાથી ઉમેરવામાં આવી છે, બે વર્ષથી ઓછી નહીં પરંતુ આઠ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે તેવી અવધિ માટેના કારાવાસની સજાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૧૪સી, કલમ ૧૪એ અથવા ૧૪બી હેઠળના ગુનાઓને પ્રોત્સાહન આપવા બાબતે કેટલીક સજાની જોગવાઈ કરે છે. આ અધિનિયમની કલમ ૯ મહત્વપૂર્ણ છે અને તે નીચે મુજબ છે :-

> "૯. પુરાવાનો ભાર- જો કલમ ૮ હેઠળ ન આવતાં કોઈ પણ મામલામાં આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમ અથવા આપવામાં આવેલા કોઈ નિર્દેશના સંદર્ભમાં એવો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ વ્યક્તિ વિદેશી છે કે નથી, અથવા કોઈ વિશિષ્ટ વર્ગ અથવા વર્ણનની વિદેશી છે કે નથી, તો, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, એવી વ્યક્તિ વિદેશી નથી અથવા એવા વિશિષ્ટ વર્ગ અથવા વર્ણનની વિદેશી નથી, તે બાબત સાબિત કરવાનો ભાર ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (૧૮૭૨ નો ૧), માં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ વાત છતાં, એવી વ્યક્તિ ઉપર રહેશે."

આ અધિનિયમ તમામ વિદેશીઓ અંગે અથવા કોઈ વિશિષ્ટ વિદેશી અંગે અથવા વિદેશીના કોઈ નિર્ધારિત વર્ગ કે વર્ણન અંગે, તેમના અથવા તેના ભારત પ્રવેશ પર પ્રતિબંધ મૂકવા, તેનું નિયમન કરવા અથવા તેમાં મર્યાદા લાદવા તથા ભારતમાં તેમની અથવા તેની હાજરી અથવા સતત હાજરી અંગે, જેમાં તેની ધરપકડ, અટકાયત અને બંધનનો સમાવેશ થાય છે, કાર્યવાહી કરવા માટે વ્યાપક સત્તાઓ આપે છે. સૌથી મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈ કલમ ૯ છે, જે મુજબ કોઈ વ્યક્તિ વિદેશી નથી અથવા તે આવા વિશિષ્ટ વર્ગ કે વર્ણનનો વિદેશી નથી, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ હોય, તે બાબત સાબિત કરવાનો ભાર એવી વ્યક્તિ પર રહેશે. તેથી, જ્યાં વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવેલ હુકમને પડકારવામાં આવે છે અને એવો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે જેના વિરુદ્ધ હુકમ કરવામાં આવ્યો છે તે વ્યક્તિ વિદેશી છે કે નથી, ત્યાં તે વિદેશી નથી તે સાબિત કરવાનો ભાર એવી વ્યક્તિ પર રહેશે. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા વિરૂદ્ધ ઘૌસ મહમ્મદ કેસમાં, દિલ્હીના ચીફ કમિશનરે ઘૌસ મહમ્મદને તે પાકિસ્તાની નાગરિક હોવાને કારણે ત્રણ દિવસની અંદર ભારત છોડવાનો હુકમ બજાવ્યો હતો. તેણે તે હુકમને વડી અદાલત સમક્ષ પડકાર્યો હતો અને વડી અદાલતે એવું અવલોકન કરીને હુકમ રદ કર્યો હતો કે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૩(૨)(સી) હેઠળ હુકમ પાડવાની કાર્યવાહી કરવા માટે સત્તાધિકારી પાસે પ્રાથમિક દ્દષ્ટિએ સામગ્રી હોવી આવશ્યક છે. અપીલમાં, બંધારણીય ખંડપીઠે

વડી અદાલતનો ચુકાદો પલટાવ્યો અને એમ ઠરાવ્યું કે તે વિદેશી નથી તે દર્શાવવાનો ભાર સામાવાળા પર હતો.

૧૫. કેન્દ્ર સરકારે વિદેશીઓ અધિનિયમની કલમ ૩ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ બનાવ્યો છે. આ હુકમની કલમ ૨(૧) અનુસાર, કેન્દ્ર સરકાર હુકમ દ્વારા, કોઈ વ્યક્તિ વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ના અર્થમાં વિદેશી છે કે નથી તે પ્રશ્ન, તે હેતુ માટે રચાનાર ટ્રિબ્યુનલને તેની અભિપ્રાય માટે સંદર્ભિત કરી શકે છે. કલમ ૩(૧) મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ જે વ્યક્તિને આ પ્રશ્ન સંબંધિત હોય તેને, તે વિદેશી હોવાનો આક્ષેપ જે મુખ્ય આધાર પર કરવામાં આવ્યો હોય તેની નકલ આપશે અને તેને પોતાની બાબતના સમર્થનમાં રજૂઆત કરવા તથા પુરાવો રજૂ કરવા માટે યોગ્ય તક આપશે અને એવો પુરાવો જે રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય તેની વિચારણા કર્યા પછી તથા જેમને સાંભળવા યોગ્ય ગણાય એવા વ્યક્તિઓને સાંભળ્યા પછી, ટ્રિબ્યુનલ સંદર્ભ હુકમમાં આ હેતુ માટે નિર્દિષ્ટ કરાયેલા અધિકારી અથવા સત્તાધિકારીને પોતાની અભિપ્રાય રજૂ કરશે. કલમ ૩(૧–અ) મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ, પરિચ્છેદ ૨ ના ઉપપરિચ્છેદ (૧–અ) માં સંદર્ભિત પ્રશ્ન પર પોતાનો અભિપ્રાય આપતા પહેલાં, જે વ્યક્તિ અંગે અભિપ્રાય માંગવામાં આવ્યો હોય તેને પોતાની બાબત રજૂ કરવાની યોગ્ય તક આપશે. કલમ ૪ મુજબ, ટ્રિબ્યુનલને કોઈ પણ વ્યક્તિને સમન્સ પાઠવવા અને તેની હાજરી અમલમાં

મુકાવવા તથા તેને શપથ ઉપર તપાસવા, કોઈપણ દસ્તાવેજના પ્રકાશન અને રજૂઆતની માંગ કરવા અને કોઈપણ સાક્ષીની તપાસ માટે કમિશન જારી કરવા બાબતે, નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળ દાવો ચલાવતી વખતે નાગરિક અદાલતને જે સત્તાઓ હોય તે સત્તાઓ રહેશે.

૧૬. એ બાબત પર ભાર મૂકવાની જરૂર છે કે વિશ્વના અગ્રણી લોકશાહી દેશોમાં સામાન્ય નિયમ એવો છે કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ પોતે કોઈ નિશ્ચિત દેશનો નાગરિક હોવાનું દાવો કરે છે, ત્યાં તે તે દેશનો નાગરિક છે તે સાબિત કરવાનો ભાર તેના ઉપર હોય છે. યુનાઈટેડ કિંગડમમાં, સંબંધિત જોગવાઈ ઈમિગ્રેશન અધિનિયમ, ૧૯૭૧ માં સમાવિષ્ટ છે અને તેની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧), (૮) અને (૯) નીચે મુજબ વાંચાય છે:

> "૩. – નિયમન અને નિયંત્રણ માટેની સામાન્ય જોગવાઈઓ. – (૧) આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તેના હેઠળ અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ બ્રિટિશ નાગરિક ન હોય ત્યાં(એ) તેને આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર, અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલી જોગવાઈઓ અનુસાર, તે માટે પરવાનગી આપવામાં આવી હોય તે સિવાય, યુનાઈટેડ કિંગડમમાં પ્રવેશ કરવો નહીં;(બી) તેને સંયુક્ત રાજશાહીમાં પ્રવેશ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી શકે (અથવા જ્યારે તે

પહેલેથી ત્યાં હોય, ત્યારે સંયુક્ત રાજશાહીમાં રહેવાની પરવાનગી આપવામાં આવી શકે) મર્યાદિત અવધિ માટે અથવા અનિશ્ચિત અવધિ માટે;(સી) જો તેને યુનાઇટેડ કિંગડમમાં પ્રવેશવા અથવા ત્યાં રહેવા માટે મર્યાદિત પરવાનગી આપવામાં આવે, તો તેવી પરવાનગી યુનાઇટેડ કિંગડમમાં તેના રોજગાર અથવા વ્યવસાય પર મર્યાદા લાદતી શરતોને આધીન આપી શકાય, અથવા તેને પોલીસ સમક્ષ નોંધણી કરવાની ફરજ પાડતી શરતોને આધીન આપી શકાય, અથવા બન્નેને આધીન આપી શકાય.XXX XXX XXX XXX(૮) જ્યારે આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ વ્યક્તિ બ્રિટિશ નાગરિક છે કે નથી, અથવા આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ મુક્તિ મેળવવાનો હકદાર છે કે નથી, ત્યારે તે એવો દાવો કરનાર વ્યક્તિ ઉપર રહેશે કે તે એવો છે તે સાબિત કરે.(૯) યુનાઇટેડ કિંગડમમાં પ્રવેશ મેળવવા ઈચ્છનાર અને ત્યાં નિવાસનો અધિકાર હોવાનો દાવો કરનાર વ્યક્તિએ તે અધિકાર ધરાવે છે તે નીચેમાંથી કોઈ એક દ્વારા સાબિત કરવું પડશે –(એ) યુનાઇટેડ કિંગડમનો એવો પાસપોર્ટ, જેમાં તેને યુનાઇટેડ કિંગડમ અને કોલોનીઝનો બ્રિટિશ નાગરિક તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો હોય અને જેને યુનાઇટેડ કિંગડમમાં નિવાસનો અધિકાર હોય; અથવા(બી) હકદારીનું પ્રમાણપત્ર."

થોડોક સમાન પ્રાવધાન યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા ના ઈમિગ્રેશન એન્ડ નેશનાલિટી એક્ટમાં સમાવવામાં આવ્યું છે અને કલમ ૨૯૧ કોઈપણ હકાલપટ્ટીની કાર્યવાહીમાં સંબંધિત વ્યક્તિ ઉપર પુરાવાનો ભાર મૂકે છે. કલમ ૩૧૮ મુજબ, કોઈ વ્યક્તિને નાગરિકત્વ પ્રદાન કરવામાં આવશે નહીં, જો સુધી તેને અધિનિયમની તમામ લાગુ પડતી જોગવાઈઓ અનુસાર યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં સ્થાયી નિવાસ માટે કાયદેસર રીતે પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો ન હોય અને તે વ્યક્તિએ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં કાયદેસર રીતે પ્રવેશ કર્યો હતો તે દર્શાવવાનો પુરાવાનો ભાર તે વ્યક્તિ ઉપર રહેશે. કેનેડાનો ઈમિગ્રેશન એન્ડ રિફ્યુજી પ્રોટેક્શન એક્ટ, ૨૦૦૧ સંબંધિત વ્યક્તિ ઉપર તે દેશામાં સ્થાયી નિવાસનો અધિકાર ધરાવે છે તે સ્થાપિત કરવાનો ભાર મૂકતું એક પ્રાવધાન ધરાવે છે. ઓસ્ટ્રેલિયાના માઈગ્રેશન એક્ટ, ૧૯૫૮ ની કલમ ૧૮૮ મુજબ, કોઈ અધિકારી એવી વ્યક્તિને, જેને તે અધિકારી જાણે છે અથવા શંકા કરે છે કે તે બિન–નાગરિક છે, (એ) તે કાયદેસર બિન–નાગરિક છે તે અંગેનો પુરાવો અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવા; અથવા (બી) તે વ્યક્તિની ઓળખ અંગેનો પુરાવો અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવા, માંગ કરી શકે છે.

૧૭. સંબંધિત જે વ્યક્તિ પોતે કોઈ નિશ્ચિત દેશનો નાગરિક હોવાનું દાવો કરે છે, તેની ઉપર પુરાવાનો ભાર મુકવા માટે યોગ્ય અને સદ્દઢ કારણ છે. પોતાની

નાગરિકતા સ્થાપિત કરવા માટે, સામાન્ય રીતે તેને (૧) તેની જન્મતારીખ (૨) જન્મસ્થળ (૩) તેના માતા–પિતાનાં નામ (૪) તેમનું જન્મસ્થળ અને નાગરિકતા બાબતે પુરાવો આપવો જરૂરી બની શકે. ક્યારેક તેની દાદા–દાદી અથવા નાણા–નાનીનું જન્મસ્થળ પણ નાગરિકતા અધિનિયમની ધારા ૬–એ(૧)(ડી) મુજબ સંબંધિત બની શકે છે. આ બધી હકીકતો અવશ્ય જ સંબંધિત વ્યક્તિના વ્યક્તિગત જ્ઞાનની અંદર આવતી હોય છે અને રાજ્યના સત્તાધિકારીઓના જ્ઞાનમાં હોતી નથી. તે આ મુદ્દાઓ અંગે પુરાવો આપે ત્યારબાદ, રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ તે હકીકતોની ચકાસણી કરી શકે અને પછી જરૂરી હોય તો ખંડનરૂપ પુરાવો રજૂ કરી શકે. જો રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ કોઈ વ્યક્તિના નાગરિકત્વના દાવાને નકારી કાઢે અને તે વિદેશી હોવાનું પ્રસ્થાપિત કરે, તો તેમના માટે ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ અંગે પ્રથમ પુરાવો રજૂ કરવો માત્ર મુશ્કેલ જ નહીં પરંતુ લગભગ અશક્ય બની રહેશે. આ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬માં રહેલી આધારભૂત નીતિ સાથે સુસંગત છે, જેમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત વિશેષરૂપે કોઈ વ્યક્તિના જ્ઞાનમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો ભાર તેની ઉપર જ હોય છે.

૧૮. જોકે આપરાધિક મામલામાં સામાન્ય નિયમ એવો છે કે પુરાવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર હોય છે, પરંતુ જો કોઈ હકીકત ખાસ કરીને આરોપીની જાણમાં

હોય, તો જણાવેલ હકીકત સાબિત કરવા માટે તેને પુરાવા રજૂ કરવા પડે છે. શંભુ નાથ મહેરા વિરૂદ્ધ ધ સ્ટેટ ઑફ અજમેર માં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

> "કલમ ૧૦૬, કલમ ૧૦૧નો અપવાદ છે. પછીની કલમ તેની દૃષ્ટાંત (એ) સાથે આ સામાન્ય નિયમ નિર્ધારિત કરે છે કે ફોજદારી કેસમાં પુરાવાનો ભાર ફરિયાદ પક્ષ પર હોય છે અને કલમ ૧૦૬નો હેતુ નિશ્ચિતપણે તેને તે ફરજમાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. તેના વિરુદ્ધ, તે એવા કેટલાક અપવાદરૂપ કેસોને ધ્યાનમાં લેવા માટે રચાયેલ છે, જેમાં એવા તથ્યો સ્થાપિત કરવું ફરિયાદ પક્ષ માટે અશક્ય, અથવા ઓછામાં ઓછું અસંગત રીતે મુશ્કેલ હોય, જે આરોપીની જાણમાં "વિશેષરૂપે" હોય અને જે તે કોઈ મુશ્કેલી કે અસુવિધા વિના સાબિત કરી શકે. "વિશેષરૂપે" શબ્દ એ બાબત પર ભાર મૂકે છે. તેનો અર્થ એવા તથ્યો થાય છે કે જે મુખ્યત્વે અથવા અપવાદરૂપ રીતે તેની જાણમાં હોય છે."

કલેક્ટર ઑફ કસ્ટમ્સ, મદ્રાસ વિરૂદ્ધ ડી. ભૂરમુલ્લના કેસમાં, કસ્ટમ્સ અધિનિયમની ધારા ૧૬૭(૮)(સી) હેઠળ નિષિદ્ધ અથવા દાણચોરીથી લાવવામાં આવેલ માલની જપ્તી માટે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી અને એમ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"............. કારણ કે ફરિયાદ પક્ષ માટે તેવા તથ્યો, જે ખાસ કરીને આરોપીના જ્ઞાનક્ષેત્રમાં આવે છે, સાબિત કરવું અત્યંત કઠિન છે, અને સંપૂર્ણપણે અશક્ય ન હોય તો પણ, તેને પોતાની પ્રાથમિક જવાબદારીના ભાગરૂપે તે તથ્યો સાબિત કરવાની ફરજ પડતી નથી." (ફકરો ૩૧)"...............પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬માં રહેલા સિદ્ધાંતના આધારે, તે તથ્યો સ્થાપિત કરવાનો ભાર સંબંધિત વ્યક્તિ પર મૂકવામાં આવે છે; અને જો તે વ્યક્તિ તે તથ્યો સ્થાપિત કરવામાં અથવા તેમની સમજ આપવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તેના વિરુદ્ધ તથ્યો અંગે પ્રતિકૂળ અનુમાન ઊભું થઈ શકે છે, જે ફરિયાદ પક્ષ અથવા વિભાગ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અનુમાનાત્મક પુરાવા સાથે મળીને, તે વ્યક્તિના પક્ષે રહેલી નિર્દોષતાની પ્રારંભિક ધારણાનું ખંડન કરશે અને પરિણામે તેને દોષિત સાબિત કરશે.

સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ વિરૂદ્ધ મીર મોહદ. ઉમર મામલામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિધાનમંડળે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ માં એવા કેટલાક અપવાદરૂપ કેસોને પહોંચી વળવા માટે વિશેષ નિયમ સમાવી મૂક્યો છે, જેમાં માત્ર એટલું જ નહીં કે ફરિયાદ પક્ષ માટે એવા તથ્યો સ્થાપિત કરવું અશક્ય બનતું હોય, પરંતુ અસંગત પ્રમાણમાં મુશ્કેલ પણ બનતું હોય, જે

તથ્યો વિશેષ અને અપવાદરૂપ રીતે આરોપીના એકમાત્ર જ્ઞાનક્ષેત્રમાં હોય અને જેને તે કોઈ મુશ્કેલી અથવા અસુવિધા વિના સાબિત કરી શકે. આ સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર સંજય @ કાકા વિરૂદ્ધ સ્ટેટ (એનસીટી ઓફ દિલ્હી), તથા એઝિલ વિરૂદ્ધ સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ મામલાઓમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

આર. વિરૂદ્ધ ઓલિવર માં, આરોપી સામે જરૂરી અનુજ્ઞાપત્ર વિના જથ્થાબંધ વેચનાર તરીકે ખાંડ વેચ્યાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી પાસે અનુજ્ઞાપત્ર હતું કે નહીં તે હકીકત ખાસ કરીને તેના પોતાના જ્ઞાનક્ષેત્રમાં આવતી હતી અને તેની પાસે અનુજ્ઞાપત્ર હતું તે હકીકતનો પુરાવો મૂકવાનો ભાર તેની ઉપર હતો. વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રકરણની પરિસ્થિતિઓમાં ફરિયાદ પક્ષ પર અનુજ્ઞાપત્ર અસ્તિત્વમાં ન હતું તે અંગે પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ પુરાવો આપવા કોઈ આવશ્યકતા નહોતી. આ પ્રકરણમાં કેટલાક અગાઉના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તે જ નોંધવા ઉપયોગી રહેશે. આર. વિરૂદ્ધ /સ. ટર્નર માં, માનનીય ન્યાયાધીશે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

> "હું હંમેશા એવું સમજ્યો છું કે આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે, જો એક પક્ષ દ્વારા કોઈ નકારાત્મક કથન કરવામાં આવે, અને તે બાબત વિશેષરૂપે બીજા પક્ષના જ જ્ઞાનક્ષેત્રમાં હોય, તો જે પક્ષના જ્ઞાનમાં તે બાબત રહેલી છે અને જે હકારાત્મક દાવો કરે છે, તેણે જ તેનો પુરાવો કરવો, અને નકારાત્મક કથન કરનારએ નહીં."

વિલિયમ્સ વિરૂદ્ધ રસેલમાં, વિદ્વાન ન્યાયાધીશે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

> "આર. વિરૂદ્ધ ટર્નર અને અન્ય અનેક કેસોમાં સ્થાપિત કરાયેલા સિદ્ધાંત મુજબ, જ્યાં કાયદેસર સત્તા વિના કોઈ કૃત્ય કરવું ગુનો બને છે, ત્યાં જે વ્યક્તિ કાયદેસર સત્તાનો દાવો ઊભો કરે છે તેણે તેનો પુરાવો આપવો પડે છે અને ફરિયાદ પક્ષને કાયદેસર સત્તાના અભાવનો પુરાવો આપવાની જરૂર પડતી નથી. મારા મતે, આ કેસમાં નકારાત્મક આક્ષેપનો પુરાવો આપવાનો ભાર આરોપી પર હતો કે તેના પાસે ધારા મુજબ આવશ્યક એવી પોલિસીનું ધારણ હતું."

૧૯. વિદેશીઓ અધિનિયમની કલમ ૯, જે પુરાવાના ભાર અંગે છે, તે મૂળભૂત રીતે યુ.કે. અને કેટલીક અન્ય પશ્ચિમી રાષ્ટ્રોમાં રહેલી અનુરૂપ જોગવાઈની જ સમાન રેખાઓ પર છે અને તે આ સચોટ કાનૂની સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે જે તથ્યો કોઈ વ્યક્તિના વિશિષ્ટ જ્ઞાનની અંદર હોય, તે તથ્યો તે વ્યક્તિએ જ સાબિત કરવા જોઈએ અને નકારાત્મક આક્ષેપ કરનાર પક્ષે નહીં.

૨૦. નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૬–એ(૧) ની ઉપકલમ (બી) માં "વિદેશી હોવાનું શોધાયેલ" ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે અને તેનો અર્થ એવો થાય છે કે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ ની જોગવાઈઓ અનુસાર, ઉક્ત હુકમ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કોઈ વ્યક્તિને વિદેશી હોવાનું શોધવામાં આવ્યું હોય. તે જ રીતે, કલમ ૬–એ(૨) સાથે જોડાયેલ સ્પષ્ટીકરણમાં પણ "વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલનું એવું મત, જેમાં આવી વ્યક્તિને વિદેશી ગણવામાં આવી હોય" એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આ જોગવાઈઓ આસામ રાજ્યમાં વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના અને કામગીરી અનિવાર્ય બનાવે છે. વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ તથા આસામ રાજ્ય તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે નિવેદન કર્યું છે કે આવા ટ્રિબ્યુનલ્સ વાસ્તવમાં આસામ રાજ્યમાં કાર્યરત છે.

૨૧. આઈએમડીટી અધિનિયમની જોગવાઈઓનું હવે પરીક્ષણ કરી શકાય. ગેરકાયદે સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે :–

> "ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન, – દેશના સંવેદનશીલ પૂર્વીય અને ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશોની સરહદો પાર કરીને ગેરકાયદેસર રીતે

ભારતમાં સ્થળાંતર કરીને આવેલા અને દેશમાં જ રહેલા વિદેશીઓનો પ્રવાહ ઉક્ત પ્રદેશોની અખંડિતતા અને સુરક્ષા માટે ખતરો ઉભો કરે છે. એવા વિદેશીઓમાંના નોંધપાત્ર સંખ્યાબંધ વ્યક્તિઓ, જેઓ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પછી ભારતમાં સ્થળાંતર કરીને આવ્યા હતા, તેમણે આવા સ્થળાંતરની પરિસ્થિતિઓનો તેમજ ભારતના લોકો સાથેની તેમની જાતિગત સમાનતાઓ અને અન્ય સંબંધોનો લાભ લઈ, તે માટેની કાયદેસર સત્તા પોતાના કબજામાં વિના, ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં વસવાટ ચાલુ રાખ્યો છે. આવા વ્યક્તિઓના ભારતમાં સતત નિવાસથી ગંભીર સમસ્યાઓ ઊભી થઈ છે. આ વ્યક્તિઓ ભારતના નાગરિક તરીકે પોતાની ખોટી ઓળખ ઉભી કરવાનો જે ગુપ્ત ઢબે પ્રયાસ કરતા રહ્યા છે, તેના કારણે તેમની ઓળખ તથા શોધખોળ કરવી મુશ્કેલ બની ગઈ છે. તેમની તાત્કાલિક ઓળખ માટેની જરૂરિયાત, ભારતના અસલી નાગરિકોના રક્ષણની જરૂરિયાત અને સામાન્ય જનતાના હિતોને ધ્યાનમાં લઈને, રાષ્ટ્રપતિએ, ૧૫.૧૦.૧૯૮૩ના રોજ, ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના માટે જોગવાઈ કરવા હેતુથી, ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધ્યાદેશ, ૧૯૮૩, જાહેર કર્યો હતો."

અંતે ૨૫.૧૨.૧૯૮૩ ના રોજ અમલમાં આવેલ અધિનિયમની પ્રસ્તાવના નીચે મુજબ છે :–

"અન્યાયવિહોણી રીતે આ પ્રશ્નનો નિર્ધાર કરવા માટે કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નહીં, તે હેતુસર ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના કરવાની, જેથી કેન્દ્રીય સરકાર ભારતમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓને હાંકી કાઢી શકે, તેમજ તે સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટેનો એક અધિનિયમ."જ્યારે દેશના પૂર્વ તથા ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશોની સરહદો પાર કરીને ભારત ખાતે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ તથા ત્યારબાદ સ્થળાંતર કરીને આવેલા વિદેશીઓની નોંધપાત્ર સંખ્યાએ, આવા સ્થળાંતરની પરિસ્થિતિઓનો તથા ભારતના લોકો સાથેની તેમની જાતિગત સમાનતાઓ અને અન્ય સંબંધોનો લાભ લઈ, અને તે માટે કોઈ કાનૂની અધિકાર પોતાના કબજામાં ન હોવા છતાં, ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં નિવાસ ચાલુ રાખ્યો છે;અને જ્યારે આવા વિદેશીઓનું ભારતમાં સતત નિવાસ ભારતની જનતાના હિતોને હાનિકારક છે;અને જ્યાંકે આવા વિદેશીઓની સંખ્યા તથા આવા વિદેશીઓએ ગુપ્ત રીતે ભારતના નાગરિક તરીકે પોતાની ઓળખ ખોટી રીતે રજૂ કરવાનો જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેની રીત અને અન્ય તમામ સંબંધિત પરિસ્થિતિઓને કારણે, ભારતના નાગરિકોના

રક્ષણ માટે આસામમાં આવા વિદેશીઓની ઓળખ માટે તથા ભારતના અન્ય કોઈપણ ભાગમાં, જ્યાં આવા વિદેશીઓ ગેરકાયદેસર રીતે રહેતા હોવાનું જાણવા મળે, ત્યાં પણ વિશેષ જોગવાઈઓ કરવી આવશ્યક છે;"

અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓ, જે પ્રાસંગિક છે, નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :–

(૩) વ્યાખ્યાઓ અને સંદર્ભોની અર્થઘટન – (૧) આ અધિનિયમમાં, જો સુધી પ્રસંગ અન્યથા આવશ્યક ન બનાવે – (એ) એક્સ એક્સ એક્સ(બી) "વિદેશી" નો અર્થ વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ માં જેવો છે તે જ રહેશે ;(સી) "ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી" નો અર્થ એવો વ્યક્તિ થાય છે જેના સંદર્ભમાં નીચેની દરેક શરત પૂર્ણ થતી હોય, એટલે કે:–૧. તેણે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો છે;૨. તે વિદેશી છે;૩. તે માન્ય પાસપોર્ટ અથવા અન્ય પ્રવાસ દસ્તાવેજ અથવા તે બાબતમાં અન્ય કોઈ કાયદેસર સત્તાધિકાર પોતાના કબજામાં રાખ્યા વિના ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો છે;૪. અધિનિયમનું અગ્રતા પ્રભાવ. – (૧) આ અધિનિયમની અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલ કોઈપણ નિયમ અથવા હુકમની જોગવાઈઓને, પાસપોર્ટ

(ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ, ૧૯૨૦ અથવા વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અથવા ઈમિગ્રન્ટ્સ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ અથવા પાસપોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૬૭ અથવા ઉક્ત અધિનિયમોમાંથી કોઈપણ અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ અને હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ નિયમ અથવા હુકમમાં સમાવેશ પામેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, પ્રભાવ રહેશે.(૨) વિશેષરૂપે અને ઉપકલમ (૧) ની જોગવાઈઓની સામાન્યતા પર કોઈ આંચ ન આવે તે રીતે, આસામમાંથી ઈમિગ્રન્ટ્સના નિષ્કાસન અધિનિયમ, ૧૯૫૦ ની કલમ ૨ ની પરંતુકમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ જોગવાઈ, કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) ના ખંડ (સી) માં વ્યાખ્યાયિત ગેરકાયદેસર પ્રવાસી પર અથવા તેના સંબંધમાં લાગુ પડશે નહીં.(૮) અધિકરણોને સંદર્ભો અથવા અરજીઓ– (૧) જો આ બાબતે કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિત છે કે નથી, તો કેન્દ્રીય સરકાર, એવો પ્રશ્ન એવી વ્યક્તિએ ભારતમાંથી ન રહેવા અથવા અન્ય કોઈપણ અસર માટેના વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળના કોઈ હુકમ વિરુદ્ધ કરેલા પ્રતિનિધિત્વના આધારે ઊભો થયો હોય કે અન્ય કોઈપણ રીતે ઊભો થયો હોય, તેવા પ્રશ્નને નિર્ણય માટે ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભિત કરી શકે છે.(૨) કોઈપણ

વ્યક્તિ, જે વ્યક્તિનું નામ અને અન્ય વિગત અરજીમાં આપવામાં આવેલ છે, તે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીત છે કે નથી તે બાબતે નિર્ણય મેળવવા માટે, ન્યાયાધિકરણ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે:પરંતુ શરતે કે, અરજીકર્તાનું નિવાસસ્થાન જે તે જ પોલીસ સ્ટેશનની અધિકારક્ષેત્રમાં આવેલ હોય, તે જ પોલીસ સ્ટેશનની અધિકારક્ષેત્રની અંદર જે વ્યક્તિ અંગે અરજી કરવામાં આવી હોય તે વ્યક્તિ મળી આવે અથવા નિવાસ કરતી હોવાનું ન્યાયાધિકરણને જણાય, ત્યારે જ આવી અરજી ન્યાયાધિકરણ દ્બારા સ્વીકારવામાં આવશે.(૩) ઉપ–કલમ (૨) હેઠળ કરવામાં આવતી દરેક અરજી નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવા સ્વરૂપમાં અને તેવા ઢબે કરવામાં આવશે અને તેની સાથે અરજીમાં કરાયેલા કથનોનું સમર્થન કરતાં, તે જ પોલીસ સ્ટેશનની અધિકારક્ષેત્રની અંદર, જેમાં અરજીમાં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિ મળે છે અથવા રહે છે, ત્યાં નિવાસ કરતાં ઓછામાં ઓછા બે વ્યક્તિઓ દ્બારા શપથપૂર્વક કરવામાં આવેલ સોગંદનામા જોડવામાં આવશે, અને તેની સાથે નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી, (દસ) રૂપિયાથી ઓછી નહીં અને એકસો રૂપિયાથી વધુ નહીં, એવી ફી પણ જોડવામાં આવશે.(૪) ઉપકલમ (૧) હેઠળનો દરેક સંદર્ભ, જે વ્યક્તિનું નામ આવા સંદર્ભમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેના નિવાસસ્થાનનું સ્થાન, આવા સંદર્ભ કરવામાં આવે

તે સમયે, જે અધીકારક્ષેત્રની પ્રાદેશિક મર્યાદાઓમાં આવેલું હોય તે ટ્રિબ્યુનલને કરવામાં આવશે :પરંતુ શરતે કે જ્યાં એવા વ્યક્તિનું કોઈ નિવાસસ્થાન ન હોય, ત્યાં એવો સંદર્ભ તે વ્યક્તિ સંદર્ભ કરવામાં આવે તે સમયે જે અધિકરણના અધિકારક્ષેત્રની પ્રાદેશિક મર્યાદાઓની અંદર મળી આવે છે, તે અધિકરણને કરવામાં આવશે.(૫) ઉપકલમ (૨) હેઠળની દરેક અરજી તે અરજિમાં નામદર્શિત વ્યક્તિ અરજી કરવામાં આવે તે સમયે જે અધિકરણક્ષેત્રની પ્રાદેશિક સીમાઓમાં મળી આવે છે અથવા, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, જ્યાં તેનું નિવાસસ્થાન આવેલું હોય છે, તે અધિકરણ સમક્ષ કરવામાં આવશે.૮–એ. સંદર્ભ માટે કેન્દ્રીય સરકારને અરજી – (૧) કોઈપણ વ્યક્તિ, અરજીમાં જેણું નામ અને અન્ય વિગતો આપવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નથી તે બાબતે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ણય મેળવવા માટે, કેન્દ્રીય સરકાર સમક્ષ અરજી કરી શકે છે, અને આવી કોઈ અરજી કેન્દ્રીય સરકારને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે, તે પોતાની કબજામાં રહેલી કોઈપણ માહિતીના આધારે અથવા તેને યોગ્ય લાગે તેવી તપાસ કર્યા પછી, અરજી ક્ષુદ્રતાપૂર્ણ અથવા ત્રાસદાયક છે અથવા તે આ કલમની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરતી નથી તે આધારે અરજી ફગાવી શકે છે અથવા નિર્ણય માટે આવી અરજી

ટ્રિબ્યુનલને મોકલી શકે છે.(૨) ઉપકલમ (૧) હેઠળ કરવામાં આવતી દરેક અરજિ વિહિત કરવામાં આવે તેવા સ્વરૂપમાં અને તેવા રીતસર કરવામાં આવવી જોઈએ અને તેની સાથે તે જ મહેસૂલી ઉપવિભાગના અધિકારક્ષેત્રની અંદર, જેમાં અરજદાર નિવાસ કરે છે, નિવાસ કરતા અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા વિહિત કરવામાં આવે તેવા સ્વરૂપમાં એવી ઘોષણા જોડાયેલ હોવી જોઈએ કે અરજીમાં ઉલ્લેખિત વિગતો તેની જાણ, માહિતી અને માન્યતા અનુસાર સત્ય છે:પરંતુ શરત એ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ આવી દસથી વધુ અરજીઓ અથવા દસથી વધુ એવી જાહેરાતો કરશે નહીં.(૩) ઉપકલમ (૧) હેઠળનો દરેક સંદર્ભ તે ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કરવામાં આવશે, જેના અધિકારક્ષેત્રની પ્રાદેશિક મર્યાદાઓની અંદર એવો સંદર્ભ જેમાં જેના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય તે વ્યક્તિનું નિવાસસ્થાન, એવો સંદર્ભ કરવામાં આવે તે સમયે, આવેલું હોય :શરતે કે જ્યાં આવા વ્યક્તિનું નિવાસસ્થાન ન હોય, ત્યાં એવો સંદર્ભ તે સમયે, જ્યારે એવો સંદર્ભ કરવામાં આવે છે, જે અધિકરણની અધિકારક્ષેત્રની પ્રાદેશિક મર્યાદાઓમાં એવો વ્યક્તિ મળી આવે છે, તે અધિકરણને કરવામાં આવશે.(૧૦) કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળના સંદર્ભોની બાબતમાં પ્રક્રિયા – કલમ ૮ ની ઉપકલમ (૧) અથવા કલમ ૮–એ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ કોઈ

સંદર્ભ પ્રાપ્ત થતા, ટ્રિબ્યુનલ તેવા સંદર્ભમાં નામ દર્શાવાયેલ વ્યક્તિને તેવા સંદર્ભની નકલ સાથે નોટિસ બજાવશે અને તેને આહ્વાન કરશે કે તે આવી નોટિસ મળ્યાની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અવધિની અંદર, સંદર્ભમાં કરાયેલા આક્ષેપો અંગે પોતાનું એવું પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરે અને પોતાના બચાવના સમર્થનમાં તેને યોગ્ય લાગે એવો પુરાવો રજૂ કરે:પરંતુ, જો ટ્રિબ્યુનલને સંતોષ થાય કે ઉપરોક્ત વ્યક્તિ પૂરતા કારણસર પોતાના પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવામાં અને પોતાની બચાવના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવામાં, ઉપરોક્ત ત્રીસ દિવસની અવધિ દરમિયાન, અવરોધિત રહી હતી, તો તે તેને પોતાના હુકમ દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરેલી વધુ એવી અવધિમાં, જે ત્રીસ દિવસથી વધુ ન હોય, પોતાનું પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવાની અને પોતાની બચાવના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવાની પરવાનગી આપી શકે છે.૧૧. કલમ ૮ની ઉપકલમ (૨) હેઠળની અરજીઓ સંબંધિત પ્રક્રિયા. – કલમ ૮ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ અરજી પ્રાપ્ત થતા, ટ્રિબ્યુનલ તે અરજીની નકલ સાથે નિર્ધારિત સત્તાધિકારીને નોટિસ બહાર પાડશે અને તેને આહ્વાન કરશે કે તે સત્તાધિકારીને યોગ્ય લાગે તેવી તપાસ કર્યા પછી, અરજીમાં કરવામાં આવેલી રજૂઆતો અંગે ટ્રિબ્યુનલને અહેવાલ પાઠવે.(૨) જો, નિર્ધારિત પ્રાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલ

અહેવાલના વિચારપરિણામે, ટ્રિબ્યુનલને એવો સંતોષ થાય કે– (એ) અરજીમાં દર્શાવેલ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી નથી અથવા અરજદારની અરજી તુચ્છ અથવા ઉપદ્રવકારી છે, અથવા સદ્ભાવપૂર્વક કરવામાં આવી નથી, તો ટ્રિબ્યુનલ અરજદારને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી અરજી નામંજૂર કરશે;(બી) અરજીમાં નામ દર્શાવેલ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીત છે એવો વિશ્વાસ કરવા માટે વાજબી આધાર હોય, તો ટ્રિબ્યુનલ અરજીની નકલ સાથે નોટિસ બહાર પાડશે અને અરજીમાં નામ દર્શાવેલ વ્યક્તિને નોટિસ પ્રાપ્ત થયેલી તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર અરજીમાં કરાયેલા કથનો અંગે તેવું પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવા તથા પોતાની બચાવમાં સમર્થનરૂપ એવું પુરાવું રજૂ કરવા, જે તે યોગ્ય માને, તે માટે આહ્વાન કરશે;પરંતુ જો ટ્રિબ્યુનલને સંતોષ થાય કે ઉપરોક્ત વ્યક્તિને પુરતા કારણસર તેના પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવામાં અને તેના બચાવના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવામાં જણાવેલ ત્રીસ દિવસની અવધિમાં અવરોધ આવ્યો હતો, તો તે હુકમ દ્વારા નિર્ધારિત કરે તેવી વધુ અવધિની અંદર, જે ત્રીસ દિવસથી વધુ ન હોય, તેને તેનું પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરવાની અને તેના બચાવના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવાની પરવાનગી આપી શકે છે.૧૨. કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે કેમ તે

પ્રશ્નનો નિર્ધારણ –(૧) જેને ધારા ૮ અથવા કલમ ૮–અ હેઠળ સંદર્ભ કરવામાં આવ્યો હોય તેવી ટ્રિબ્યુનલ, અથવા જેને ધારા ૮ હેઠળ અરજી કરવામાં આવી હોય તેવી ટ્રિબ્યુનલ, પોતાની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે તેવી સાબિતી નોંધ્યા પછી અને જેને તે યોગ્ય માને તેવી તપાસ કર્યા પછી તથા જેને તે યોગ્ય ગણે તેવા વ્યક્તિઓને સાંભળ્યા પછી, હુકમ દ્વારા, એવો પ્રશ્ન નક્કી કરશે કે આવા સંદર્ભ અથવા અરજીમાં, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, નામિત વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર પ્રવાસી છે કે નથી:પરંતુ શરત એ છે કે, જો કોઈ મામલામાં આવા પ્રશ્નના નિર્ધારણ માટે કોઈ એક મુદ્દા અંગેનો નિર્ણય, અન્ય કોઈ મુદ્દા અથવા મુદ્દાઓ અંગે નિર્ણય આપવો અનાવશ્યક બનાવી દે, તો ટ્રિબ્યુનલ તેવા અન્ય મુદ્દા અથવા મુદ્દાઓ અંગે નિર્ણય ન પણ આપે.(૨) જ્યાં ટ્રિબ્યુનલના સભ્યો કોઈ મુદ્દા અંગે તેમના મતમાં ભિન્નતા ધરાવે છે, ત્યાં ટ્રિબ્યુનલના અધ્યક્ષ તેઓ કયા મુદ્દા અથવા મુદ્દાઓ પર ભિન્નતા ધરાવે છે તે દર્શાવશે અને અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલના તે પ્રમુખને સંદર્ભ કરશે, જે ટ્રિબ્યુનલ સંબંધે અધિકારક્ષેત્ર વાપરે છે; તે પ્રમુખ તેવા મુદ્દા અથવા મુદ્દાઓ પર સુનાવણી માટે મામલો પોતાના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળના અન્ય ટ્રિબ્યુનલના સભ્ય સમક્ષ મોકલશે અને તેવા મુદ્દા અથવા મુદ્દાઓનો નિર્ણય તે સભ્યના મત મુજબ કરવામાં આવશે

અને એવો નિર્ણય ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય માનવામાં આવશે.(૩) ટ્રિબ્યુનલ પોતાના દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા દરેક હુકમની એક નકલ, જે તે સ્થિતિ હોય તે મુજબ, નિર્ધારિત સત્તાધિકારી અથવા સત્તાધિકારીઓને તેમજ સંદર્ભના અથવા અરજીના પક્ષકારોને મોકલશે.(૪) ઉપકલમ (૧) હેઠળ કરવામાં આવેલ દરેક હુકમ, અપીલિય ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને આધિન રહીને, અંતિમ ગણાશે અને તેને કોઈપણ અદાલતમાં પડકારવામાં આવશે નહીં.૧૪. અપીલ – કેન્દ્ર સરકાર, અથવા ધારા ૮ હેઠળના સંદર્ભમાં અથવા અરજીમાં નામિત કોઈપણ વ્યક્તિ, અથવા તે કલમની પેટા–કલમ (૨) હેઠળની કોઈપણ અરજી, અથવા ધારા ૮–એ હેઠળના સંદર્ભમાં નામિત કોઈપણ વ્યક્તિ, જો તે અથવા તે વ્યક્તિ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ધારા ૧૨ હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ હુકમથી સંતુષ્ટ ન હોય, તો તેવા હુકમ વિરુદ્ધ અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે.

૨૦. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીતનું હકાલપટ્ટી –(૧) જ્યાં કોઈ વ્યક્તિને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા, અથવા, પ્રસંગોપાત, અપીલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા, ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીત તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં કેન્દ્ર સરકાર તે વ્યક્તિને પાઠવવામાં આવેલા હુકમ દ્વારા, તે વ્યક્તિને હુકમમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલ એવી મુદતની

અંદર અને એવા માર્ગથી ભારતમાંથી પોતાને દૂર કરવા માટે નિર્દેશ આપશે અને ભારતમાંથી તેના દૂરકરણ અંગે તે જરૂરી અથવા યોગ્ય માને તેવી વધુ દિશાઓ પણ આપી શકશે.

(૨) પોલીસ અધિક્ષકના દરજ્જાથી નીચા ન હોય તેવા કોઈપણ પોલીસ અધિકારીને જરૂરી હોય તેવી સત્તાઓ રહેશે, જેમાં ઉપ–કલમ (૧) હેઠળના હુકમનું યથાવત્ પાલન થાય તે માટે કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી બંધપત્ર મેળવવાની સત્તા અને તે વ્યક્તિ એવું બંધપત્ર આવા પોલીસ અધિકારીને સંતોષકારક રીતે આપવામાં નિષ્ફળ જાય તેવી સ્થિતિમાં તેને ધરપકડ કરવાની સત્તાનો પણ સમાવેશ થશે.

૨૨. કલમ ૫ ગેરકાયદે સ્થળાંતરિતો (નિર્ધારણ) ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના માટે જોગવાઈ કરે છે. માત્ર તે જ વ્યક્તિ ટ્રિબ્યુનલના સભ્ય બનવા માટે પાત્ર છે, જે જિલ્લા ન્યાયાધીશ અથવા વધારાના જિલ્લા ન્યાયાધીશ રહી ચૂક્યો હોય, અને દરેક ટ્રિબ્યુનલમાં બે સભ્યો હોવા આવશ્યક છે. કલમ ૯ ટ્રિબ્યુનલની સત્તાઓ નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૧૫ અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના માટે જોગવાઈ કરે છે, જેમાં કેન્દ્રીય સરકાર યોગ્ય માને તે મુજબ ઓછામાં ઓછા બે અને વધુમાં વધુ છ સભ્યો હશે, અને માત્ર તે જ વ્યક્તિને તેના સભ્ય તરીકે નિયુક્ત કરવા પાત્ર ગણાશે જે વડી અદાલતનો ન્યાયાધીશ હોય અથવા રહી ચૂક્યો હોય. અપીલેટ

ટ્રિબ્યુનલ ઓછામાં ઓછા બે સભ્યો ધરાવતા પીઠોમાં કાર્ય કરશે. અપીલના સ્મરણપત્ર સાથે એવી ફી જોડેલી હોવી જોઇએ, જે રૂ. ૨૫.૦૦ કરતાં ઓછી ન હોય અથવા રૂ. ૧૦૦.૦૦ કરતાં વધુ ન હોય, જેમ નિર્ધારિત કરવામાં આવે. કલમ ૨૧એ મુજબ, જો પોલીસ અધિકારી, જે પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટના દરજ્જાથી નીચેનો ન હોય, પરિસ્થિતિઓ એવી માંગ કરે છે તે બાબતે સંતોષ પામે, તો તે લેખિતમાં કારણો નોંધાવી, આ અધિનિયમ હેઠળ જેના વિરુદ્ધ સંદર્ભ અથવા અરજી કરવામાં આવી હોય તેવી કોઈ પણ વ્યક્તિને, તપાસ માટે પોતાને હાજર રાખવા હેતુથી, જામીનદારો સાથે અથવા વિના બોન્ડમાં પ્રવેશ કરવાની દિશા આપી શકે છે, અને આવું કરવું કાયદેસર ગણાશે. કલમ ૨૫ મુજબ, જે કોઈ વ્યક્તિ કલમ ૨૦ હેઠળ આપવામાં આવેલ કોઈ હુકમ અથવા દિશાનો ભંગ કરે છે અથવા તેનો ભંગ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે અથવા તેનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, અથવા આવી કોઈ વ્યક્તિને આશ્રય આપે છે, તે વ્યક્તિને એવી કેદની સજા થશે જેનો અવધિ એક વર્ષથી ઓછી નહીં હોય, પરંતુ ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, તેમજ દંડ પણ થશે, જે બે હજાર રૂપિયા કરતાં ઓછો નહીં હોય. આ કલમની જોગવાઈનો પરંતુક અદાલતને પૂરતા અને વિશેષ કારણોસર ઓછી સજા અથવા ઓછો દંડ ફરમાવવાની સત્તા આપે છે.

૨૩. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૨૮ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્ર સરકારે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા

નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ (આગળ જતાં જેને 'નિયમો' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) બનાવ્યા છે. નિયમ ૨(૨) માં "સક્ષમ સત્તાધિકારી"ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, જેનો અર્થ કેન્દ્ર સરકાર એવો થાય છે અને તેમાં, જ્યાં રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકારના અધીન કોઈ અધિકારીને કલમ ૨૧ હેઠળની સૂચના દ્વારા કલમ ૮(૧) અને કલમ ૮-અ(૧) હેઠળ કેન્દ્ર સરકારની સત્તાઓ અને ફરજોનો ઉપયોગ અને નિર્વહ કરવા માટે સશક્ત કરવામાં આવ્યો હોય, તેવી રાજ્ય સરકાર અથવા એવો અધિકારીનો પણ સમાવેશ થાય છે. નિયમ ૩ મુજબ, કોઈપણ વ્યક્તિ અંગે કલમ ૮(૧) અથવા કલમ ૮-અ(૧) હેઠળ ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ મોકલવાના હેતુસર, જે સક્ષમ સત્તાધિકારી સમક્ષ મામલો પ્રલંબિત હોય તે પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટને, પોલીસના સબ-ઈન્સ્પેક્ટર કરતાં નીચા હોદ્દાનો ન હોય એવા અધિકારીને તપાસ કરવા નિર્દેશ આપવા ફરમાવશે. નિયમો ૪ થી ૭ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે તપાસ કરવા માટે નિર્દેશિત તપાસ અધિકારીએ તે વ્યક્તિને (કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી) ફોર્મ-૧ માં દર્શાવેલ વિગતો અંગે માહિતી આપવા કહેવી. તે કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓથી પરિચિત હોઈ શકે તેવી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી પણ માહિતી મેળવી શકે છે. તપાસની વિગત, તે હેતુ માટે રાખવામાં આવતી ડાયરીમાં દિનપ્રતિદિન નોંધવાની રહેશે, જેમાં તેને કોઈ માહિતી કયા સમયે પ્રાપ્ત થઈ, તેણે તપાસ કયા સમયે શરૂ કરી અને કયા સમયે પૂર્ણ કરી, તેણે કયાં સ્થાન કે સ્થાનોની મુલાકાત લીધી અને આવી તપાસ દ્વારા જાણી

શકાયેલી પરિસ્થિતિઓનું નિવેદન દર્શાવવાનું રહેશે; અને તે પછી તેણે ડાયરી સાથે ફોર્મ–૨ માં અહેવાલ પોતાના તાત્કાલિક વરિષ્ઠ અધિકારીને સુપરત કરવાનો રહેશે, જે તેના પર પોતાની ટિપ્પણીઓ નોંધશે અને તેને સ્ક્રિનિંગ કમિટીને મોકલશે. નિયમ ૮ મુજબ, જ્યાં જ્યાં ટ્રિબ્યુનલ્સ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાં દરેક ઉપવિભાગીય સ્તરે સ્ક્રિનિંગ કમિટીની રચના કરવાની જોગવાઈ છે અને તેમાં બે સભ્યો રહેશે, જેમાંથી એક ઉપવિભાગીય મેજિસ્ટ્રેટ અને બીજો સંબંધિત ઉપવિભાગમાં ડેપ્યુટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસ કરતાં નીચા હોદ્દાનો ન હોય એવો પોલીસ અધિકારી હશે. સ્ક્રિનિંગ કમિટી, ફોર્મ ૨ માં રહેલી માહિતીની તપાસ કર્યા બાદ, અહેવાલમાં દર્શાવેલી વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નથી તે અંગે પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટને પોતાની ભલામણ કરશે. નિયમ ૯ મુજબ, જો સ્ક્રિનિંગ કમિટીની ભલામણો અને સક્ષમ સત્તાધિકારી માગે તેવી વધુ માહિતીના આધારે, તે સત્તાધિકારીને એવું જણાય કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નથી એવો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, તો તે સત્તાધિકારી તેના નિર્ણય માટે ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ મોકલશે, અને તેની સાથે ડાયરી, તપાસ અધિકારીનો અહેવાલ જેમાં તેના તાત્કાલિક વરિષ્ઠ અધિકારીની નોંધ હોય, સ્ક્રિનિંગ કમિટીની ભલામણ તથા અન્ય વધુ માહિતી પણ મોકલશે. તેથી, ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ મોકલવો કે નહિ તે અંગે સક્ષમ સત્તાધિકારીને વિવેકાધિકાર સોંપવામાં આવ્યો છે. જો સક્ષમ સત્તાધિકારી સંદર્ભ ન મોકલવાનું પસંદ કરે, તો અપીલનો કોઈ હક રહેતો નથી અને કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી અસ્પર્શિત રહે

છે. ત્યારબાદ તે અસામમાં સુરક્ષિત રીતે રહી શકે છે. નિયમો ૧૦ અને ૧૦–અ મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કલમ ૮(૨) હેઠળની અરજી ફોર્મ ૩ માં અને કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ કલમ ૮–અ(૨) હેઠળની અરજી ફોર્મ ૫ માં કરવી રહેશે. નિયમ ૧૩ મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કલમ ૧૧(૧) હેઠળ તેને આપવામાં આવેલી નોટિસના સંદર્ભમાં તપાસ કરતી વખતે પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ શક્ય હોય તેટલી હદ સુધી નિયમો ૩ થી ૮ માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનો અનુસરો કરશે. નિયમો ૧૪ થી ૧૯ માં અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવાની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જે ફોર્મ ૪ માં હોવી જોઈએ, ચૂકવવાનો શુલ્ક અને અપીલના સ્મરણપત્રની વિગતો વગેરે પણ દર્શાવવામાં આવી છે. આ રીતે, નિયમોમાં પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવા માટે અત્યંત કઠોર અને સમયગ્રાહી પ્રક્રિયા સમાવાઈ છે.

૨૪. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૩(૧)(સી)ને ધ્યાનમાં લેતાં, ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત એવો વ્યક્તિ છે જેના સંબંધમાં નીચે દર્શાવેલ ત્રણેય શરતો, એટલે કે, (૧) તેણે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય; (૨) તે વિદેશી હોય, જેનો અર્થ એ કે તે ભારતનો નાગરિક ન હોય; અને (૩) તેણે માન્ય પાસપોર્ટ અથવા અન્ય પ્રવાસ દસ્તાવેજો અથવા આ બાબતમાં અન્ય કોઈ કાયદેસર સત્તા પોતાના કબજામાં વિના ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, પૂર્ણ થતી હોય. તેથી, જો કોઈ વિદેશીએ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ

અથવા તે પછી ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તો તેની સાથે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે, જ્યારે કોઈ એવો વિદેશી કે જેણે આસામ સહિત ભારતના કોઈપણ ભાગમાં ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ પહેલાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તેની સાથે વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ એક અગ્રતા પ્રદાન કરતી જોગવાઈ છે, જે નિર્ધારિત કરે છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અથવા તેની હેઠળ બનાવાયેલ નિયમ અથવા હુકમને, વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અથવા ઈમિગ્રન્ટ્સ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ અથવા પાસપોર્ટ અધિનિયમ અથવા તેની હેઠળ બનાવાયેલા કોઈપણ નિયમ અથવા હુકમમાં રહેલી કોઈપણ વિરુદ્ધ બાબત હોવા છતાં, અસર રહેશે. કલમ ૮(૧) કેન્દ્ર સરકારને એ નક્કી કરવા માટે ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ મોકલવાની સત્તા આપે છે કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત છે કે નહીં. આ સંદર્ભ એવો ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત વ્યક્તિ, જેના વિરુદ્ધ ભારતમાં ન રહેવા બાબતનો કોઈ હુકમ વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ પસાર થયો હોય, તેની દ્વારા કરવામાં આવેલ પ્રતિનિધિત્વના આધારે પણ મોકલી શકાય છે. આ જોગવાઈ આસામમાં ગેરકાયદે સ્થળાંતરીતને વિશેષ લાભ આપે છે, જે ભારતના બાકીના ભાગમાં કોઈપણ વિદેશીને ઉપલબ્ધ નથી. કલમ ૮(૨) મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે કે અરજીમાં નામ દર્શાવેલ વ્યક્તિ ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત છે કે નથી; પરંતુ આ ઉપકલમની જોગવાઈ હેઠળની શરત એવી

મર્યાદા મૂકે છે કે આવી અરજી માત્ર તે જ વ્યક્તિ દ્વારા આપી શકાય જે એ જ પોલીસ સ્ટેશનની હદમાં રહેતી હોય જ્યાં કથિત ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત મળી આવે અથવા નિવાસ કરતો હોય. કલમ ૮(૩) વધુ કેટલીક શરતો અને મર્યાદાઓ મૂકે છે, એટલે કે, આવી અરજી સાથે ઓછામાં ઓછા બે એવા વ્યક્તિઓના સોગંદનામાં જોડવાના રહેશે, જે એ જ પોલીસ સ્ટેશનની હદમાં રહેતા હોય જ્યાં કથિત ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત મળી આવે અથવા રહેતો હોય, અને રૂપિયા ૧૦.૦૦ ની અદાલતી ફી ચૂકવવાની રહેશે. કલમ ૮–એ મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ અરજી કરી શકે છે જેથી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા એ બાબતે નિર્ણય કરવામાં આવે કે અરજીમાં જે વ્યક્તિનું નામ અને અન્ય વિગતો આપવામાં આવી છે, તે ગેરકાયદે સ્થળાંતરીત છે કે નથી. આ કલમના ઉપકલમ (૨) મુજબ, અરજી સાથે એ જ આવક ઉપવિભાગની હદમાં રહેતા અન્ય એક વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ જાહેરનામું જોડવાનું રહેશે જેમાં અરજદાર રહે છે, અને વધુમાં એવી શરતો મુકવામાં આવી છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ આવી દસથી વધુ અરજીઓ કે દસથી વધુ આવા જાહેરનામાં કરી શકશે નહીં. કેન્દ્ર સરકાર, પોતાની દૃષ્ટિએ યોગ્ય માનતી એવી તપાસ કર્યા બાદ, અરજી તુચ્છ અથવા હેરાનગતિજનક હોવાનું કારણ દર્શાવી તેને નામંજૂર કરી શકે છે. કલમ ૧૪માં વપરાયેલ ભાષાને ધ્યાનમાં લેતાં, આવા હુકમ વિરુદ્ધ અપીલનો કોઈ અધિકાર નથી, કારણ કે અપીલનો અધિકાર માત્ર કલમ ૧૨ હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ વિરુદ્ધ જ આપવામાં આવ્યો છે. અરજી નામંજૂર કરવાનો હુકમ કથિત ગેરકાયદે

સ્થળાંતરીતના હિતમાં કાર્યકર થશે અને અપીલનો કોઈ અધિકાર ન હોવાને કારણે તેને અંતિમતા પ્રાપ્ત થશે, જેના પરિણામે તે સુરક્ષિત અને નિરાપદ બની જશે. જો કેન્દ્ર સરકાર સંદર્ભ કરે, તો તે માત્ર ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કાર્યવાહીનો પ્રારંભ કરશે, જેના કારણે ગેરકાયદે સ્થળાંતરીતને તાત્કાલિક કોઈ હાનિ થતી નથી, અને જો અંતે ટ્રિબ્યુનલ તેના વિરુદ્ધ ઠરાવે, તો તેને અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલનો અધિકાર રહેશે.

૨૫. અહીં નોંધવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમમાં પુરાવાના ભાર સંબંધે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૯ જેવી કોઈ જોગવાઈ સમાયેલ નથી. તેના વિરુદ્ધ, તે બાબતમાં તે સ્પષ્ટપણે મૌન છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૩(૧)(સી) માં વ્યાખ્યાયિત મુજબ કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે અને તેને દેશનિકાલ માટે જવાબદાર ઠરાવવામાં આવે છે તે સ્થાપિત કરવાનો અત્યંત ભાર રાજ્યની સત્તાઓ અથવા અરજદાર પર આવે છે.

૨૬. નિયમ ૪ અનુસાર તપાસ અધિકારીએ આક્ષેપિત ગેરકાયદેસર પ્રવાસી પાસેથી ફોર્મ ૧ માં દર્શાવાયેલા મુદ્દાઓ અંગે માહિતી અને વિગતો મેળવવી આવશ્યક છે. આ ફોર્મના મુદ્દા નં. ૫, ૧૦, ૧૧, ૧૨ નીચે મુજબ છે: –

૫ મૂળ દેશનું સરનામું (ગામ, પોલીસ સ્ટેશન, જિલ્લો અને દેશ).૧૦ શું તે વ્યક્તિ પાસે કોઈ વિદેશી દેશ દ્વારા જારી કરાયેલ પાસપોર્ટ છે – જો હોય, તો તેની વિગતો આપો.૧૧. તે વ્યક્તિના મૂળ દેશને છોડવાના કારણો શું છે –૧૨. જો વ્યક્તિએ પાસપોર્ટ વિના ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તો તે વ્યક્તિએ ભારતમાં કેવી રીતે પ્રવેશ કર્યો –(ગામનું નામ, જિલ્લો જ્યાંથી વ્યક્તિ પ્રવેશ્યો). પ્રવેશની તારીખ.

એ પ્રાથમિક રીતે સ્પષ્ટ છે કે જે વ્યક્તિ બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં આવી હોય અને અહીં પોતાની ઉત્તમ આર્થિક સંભાવનાઓ અથવા રોજગારી વગેરે માટે રહેતી હોય, તે ક્યારેય આ વાત જાહેર નહીં કરે કે તે બાંગ્લાદેશમાંથી આવી છે, પરંતુ તે એવો દાવો કરશે કે તે ભારતીય નાગરિક છે અને ભારતમાં રહે છે. તે પોતાની પ્રવેશની તારીખ જણાવે અથવા ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ અંગે કોઈ માહિતી આપે એવો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. નિયમોના નિયમ ૭ અને ૮ મુજબ, તપાસ અધિકારીએ ફોર્મ ૨ માં અહેવાલ રજૂ કરવાનો હોય છે અને મુદ્દા નં. ૫, ૧૦, ૧૧ અને ૧૨ ફોર્મ ૧ માં જે છે તે જ અક્ષરશઃ સમાન છે. નિયમ ૧૦, ૧૦–એ અને ૧૦–બીમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે ધારા ૮(૨) હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અરજી ફોર્મ ૩ માં કરવી, ધારા ૮–એ(૨) હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ અરજી ફોર્મ ૫ માં કરવી અને

ધારા ૮–એ(૨) હેઠળ જાહેરનામું ફોર્મ ૫ અને ૬ માં કરવું. આશ્ચર્યજનક રીતે, ફોર્મ ૩ના સ્તંભ નં. ૬માં અરજદારને કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી અંગે નીચે મુજબની માહિતી આપવી આવશ્યક રાખવામાં આવી છે: –

(એ) શું તે ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા ત્યારબાદ ભારતમાં પ્રવેશ્યો હતો;(બી) ભારતમાં તેના પ્રવેશની તારીખ;(સી) શું તે વિદેશી છે; અને(ડી) શું તે ભારતમાં પ્રવેશ કરતી વખતે તેની પાસે તે હેતુ માટે માન્ય પાસપોર્ટ અથવા પ્રવાસ દસ્તાવેજ અથવા કાયદેસર સત્તા ન હતી.

અરજીની સામગ્રી (ફોર્મ ૩) અંગે અરજદાર દ્વારા પુષ્ટિ કરવી આવશ્યક છે કે અરજીમાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે તેની માહિતી અને વિશ્વાસ મુજબ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અનુસાર સત્ય છે. કેન્દ્રીય સરકારને અરજી ફોર્મ ૫ માં કરવી આવશ્યક છે, જેમાં સમાન સ્તંભ ૬ છે અને તેમાં વધુ બે ઉમેરાઓ છે, એટલે કે;

(૧) અરજદારના નિવાસસ્થાન અને કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીત વ્યક્તિ વચ્ચેનું અંદાજિત અંતર;(૨) કથિત ગેરકાયદેસર પ્રવાસી ઉક્ત સ્થળે ક્યારેથી રહે છે.

કોલમ ૭માં અરજદારે પોતાના કબજામાં રહેલા (એ) દસ્તાવેજી; અને (બી) મૌખિક પુરાવાની વિગતો આપવાની રહે છે. અરજીમાં આ બાબતનું સમર્થન કરવાનું રહે છે કે જણાવાયેલા તથ્યો તેની માહિતી અને માન્યતા મુજબ સત્ય છે અને તેણે આવી ૧૦થી વધુ અરજીઓ કરી નથી. તેમાં નીચે મુજબના અર્થવાળી વધુ એક જોગવાઈ પણ સમાવેશ પામે છે:

> "હું જાણું છું કે, જો આ અરજી ખોટી હોવાનું જણાશે અથવા આ અરજીમાં દર્શાવેલ વ્યક્તિ અથવા તેના પરિવારના કોઈપણ સભ્યને હેરાનગતિ પહોંચાડવાના હેતુથી કરવામાં આવી હોવાનું જણાશે, તો ખોટો પુરાવો આપવા બદલ મારી વિરુદ્ધ કાયદા અનુસાર કાર્યવાહી કરવામાં આવવા પાત્ર છું."

નમૂનો ૬, જે અરજીના સમર્થનમાં અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ધારા ૮-એ(૨) હેઠળ કરવામાં આવનાર ઘોષણા છે, તેમાં પણ સમાન પુષ્ટિકરણની કલમ છે અને ઉપર ઉદ્ધૃત કરાયેલ તે કલમ પણ છે કે, ઉલ્લેખિત તથ્યો ખોટા હોવાનું જાણવા મળે તો ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.

૨૭. બાંગ્લાદેશના એવા નાગરિકે, જેણે ગેરકાયદેસર રીતે અને છુપાઈને આંતરરાષ્ટ્રીય સીમા પાર કરીને ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હોય, તેના ભારત પ્રવેશની

ચોક્કસ તારીખ જણાવવી માત્ર કઠિન જ નહીં પરંતુ વ્યવહારતઃ અસંભવ છે. રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની પોતાની ફરજ નિભાવતા કોઈ નાગરિક દ્વારા રાજ્યના સત્તાધિકારીઓને બાંગ્લાદેશી નાગરિકની હાજરી અંગે સૂચના આપવામાં આવે અને અરજીની વિગતો ખોટી હોવાનું જાણવા મળે, તો તેને ફોજદારી કાર્યવાહીનો ભય રહે છે. આથી નાગરિકો પર અનિવાર્ય રીતે અનુક્રમિક પ્રતિકૂલ અસર પડશે અને તેઓ બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓના સતત પ્રવાહની ઓળખ અથવા તેમના દેશનિકાલ માટે પહેલ કરવા કરતાં નિષ્ક્રિય દર્શક બની રહેવાનું વધુ પસંદ કરશે.

૨૮. આઇ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓનું વિશ્લેષણ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની ઓળખ અને દેશનિકાલ બાબતમાં તેની જોગવાઈઓ, વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ અથવા વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ ની જોગવાઈઓની સરખામણીએ અત્યંત કડક છે. આઇ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ તથા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોમાં નિર્ધારિત અત્યંત કઠિન, જટિલ અને સમયખાઉ પ્રક્રિયા કારણે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિત છે તે સ્થાપિત કરવા કરતાં, ફોજદારી વિચારણામાં જ્યાં તેને મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કારાવાસની સજા ફટકારવામાં આવી શકે છે, ત્યાં તે વ્યક્તિને દોષિત ઠરાવવું ઘણું વધુ સરળ છે. આ અધિનિયમમાં સ્ક્રિનિંગ સમિતિની રચના માટે કોઈ જોગવાઈ નથી, જ્યારે

આવી જોગવાઈ નિયમો હેઠળ કરવામાં આવી છે અને તેને ફરિયાદો નકારી કાઢવાની અત્યંત વ્યાપક સત્તા અપાઈ છે, જેના વિરુદ્ધ કોઈ અપીલ ઉપલબ્ધ નથી. આસામ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલા પ્રારંભિક સોગંદનામામાં આપવામાં આવેલા આંકડા દર્શાવે છે કે શરૂ કરાયેલી પૂછપરછોમાં પંચ્યાસી ટકાથી વધુ પૂછપરછો નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને ટ્રિબ્યુનલને કોઈ સંદર્ભ મોકલવામાં આવ્યો નહોતો. તે જ રીતે, અરજદાર પર, જે ભારતનો નાગરિક છે અને આસામમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતની હાજરી દર્શાવીને રાષ્ટ્રીય ફરજ બજાવે છે, એવી મર્યાદા મુકવામાં આવી છે કે તે તે જ પોલીસ સ્ટેશન અથવા તે જ ઉપવિભાગનો રહેવાસી હોવો જોઈએ જ્યાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિત રહે છે અથવા મળ્યો હોય; આમાં કોઈ અર્થસભરતા નથી, કારણ કે આવા સ્થળાંતરિતો સતત સ્થળ બદલીને ફરતા રહે છે. અરજી સાથે તે જ પોલીસ સ્ટેશનના રહેવાસી એવા બે વ્યક્તિઓના સોગંદનામા જોડવાના અથવા તે જ ઉપવિભાગના રહેવાસી અન્ય વ્યક્તિની જાહેરાત જોડવાની, અથવા આવી દસથી વધુ અરજીઓ દાખલ ન કરી શકાય કે આવી દસથી વધુ જાહેરાતો ન કરી શકાય તેવી શરતોનો કોઈ હેતુ સિદ્ધ થતો નથી, સિવાય કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની ઓળખ અને દેશનિકાલની પ્રક્રિયામાં અડચણો ઊભી થાય. દરેક વ્યક્તિને એવો ભાવ થતો નથી કે તે રાષ્ટ્ર પ્રત્યે ફરજ બજાવે છે અને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતના દેશનિકાલ માટે કાર્યવાહી શરૂ કરવી જોઈએ. અરજદારને મામલાની કાર્યવાહી ચલાવતા પોતાનો સમય અને શ્રમ ખર્ચવા ઉપરાંત પોતાની જ સુરક્ષા અને સલામતી માટે

જોખમ પણ ઉપસ્થિત થાય છે. તે જ રીતે, પૂછપરછ અધિકારીએ કોઈ સ્થળની મુલાકાત લીધેલા સમય અને તારીખનો ઉલ્લેખ ડાયરીમાં કરવાની જોગવાઈ કરવામાં પણ લગભગ કોઈ અર્થ દેખાતો નથી. આઇ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ગહન વિશ્લેષણથી ખુલશે કે તેઓને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોની ઓળખ કરી તેમનો દેશનિકાલ કરવા કરતાં, ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ ના રોજ અથવા તે પછી બાંગ્લાદેશમાંથી આસામમાં આવેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતોને આશ્રય અથવા રક્ષણ આપવા માટે જ ઈરાદાપૂર્વક આ રીતે ઘડવામાં આવ્યા છે.

૨૯. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ અને શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે આ રજૂઆત પર વિશેષ ભાર મૂક્યો છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ એ બાબત નક્કી કરવા માટે અત્યંત ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી છે કે નહીં, કારણ કે ઉક્ત પ્રશ્ન બે સભ્યો ધરાવતા ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જેઓ એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ અથવા ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ છે અથવા રહી ચૂક્યા છે. તેવી જ રીતે, અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલમાં બે સભ્યો હોય છે, જેઓ વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ છે અથવા રહી ચૂક્યા છે. આ દલીલ એ હકીકતને અવગણે છે કે સ્ક્રિનિંગ કમિટી કોઈ ન્યાયિક સભ્યથી રચાયેલ નથી, પરંતુ તે કાર્યપાલિકા દ્વારા સંચાલિત છે. સક્ષમ સત્તાધિકારી બાબતે પણ સ્થિતિ એ જ છે. પરંતુ સ્ક્રિનિંગ કમિટી અથવા સક્ષમ

સત્તાધિકારીને ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સંદર્ભ ન કરીને પ્રારંભિક સ્તરે જ તપાસ નામંજૂર કરવાની સત્તા છે. સોગંદનામાઓમાં આપવામાં આવેલા આંકડાઓ દર્શાવે છે કે ૮૫ ટકા કરતાં વધુ તપાસો આ રીતથી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. તેનો અર્થ એ થાય છે કે કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીના પક્ષમાં એવો હુકમ, જે અપીલયોગ્ય પણ નથી, કાર્યપાલિકા દ્વારા પસાર થઈ શકે છે; પરંતુ કોઈ વ્યક્તિને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી જાહેર કરતો હુકમ તો અવશ્ય ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જ પસાર થવો જોઈએ, અને તે સામે અપીલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલનો વધુ અધિકાર પણ છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ કેટલી એકતરફી છે. આવી જોગવાઈઓ એ રીતે બનાવવામાં આવી છે કે તે માત્ર ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીને લાભ અને સુવિધા આપે છે અને અધિનિયમના વાસ્તવિક હેતુની સિદ્ધિ માટે નથી, અર્થાત્ ૨૫.૦૩.૧૯૭૧ના રોજ અથવા તે પછી ગેરકાયદેસર રીતે સરહદ પાર કરનાર બાંગ્લાદેશી નાગરિકની શોધખોળ કરીને તેને દેશનિકાલ કરવાની બાબત માટે નથી.

૩૦. આસામ રાજ્યએ તા. ૨૪.૦૮.૨૦૦૦ના રોજ દાખલ કરેલા તેના સોગંદનામામાં આઈએમડિટી અધિનિયમના અમલીકરણમાં આવેલી કેટલીક વ્યવહારુ મુશ્કેલીઓ દર્શાવી છે, જેના કારણે આ અધિનિયમ અસરકારક બન્યો નથી અને તેના પરિણામો અત્યંત નબળા રહ્યા છે, જે નીચે મુજબ છે: –

"૧) ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ હોવાના પુરાવાનો ભાર આઈએમડિટી અધિનિયમ હેઠળ ફરિયાદ પક્ષ પર રહે છે, જે વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ના વિરુદ્ધ છે, જેના હેઠળ પુરાવાનો ભાર સંદિગ્ધ વિદેશીઓ પર રહે છે.૨) શંકાસ્પદ વ્યક્તિને આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળ આઈ.એમ.ડી.ટી. નિયમોના પ્રપત્ર નં. ૧ માં આવશ્યક વિગતો પૂરી પાડવા માટે બાધ્ય કરવાની કોઈ જોગવાઈ નથી અને નિયમ ૫ મુજબ આવશ્યક એવી માહિતી આપવા તેઓ ઇન્કાર કરે તે સ્થિતિમાં આવી શંકાસ્પદ વ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે તેની અનુરૂપ કોઈ દંડાત્મક જોગવાઈ પણ નથી.૩) પૂછપરછ કરતા પોલીસ અધિકારીઓને માહિતી અથવા નિવેદન આપવા માટે શંકાસ્પદ સાક્ષીને બળજબરીપૂર્વક મજબૂર કરવાની કોઈ જોગવાઈ નથી અને તેથી, ઇન્કાર કરવામાં આવે ત્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાની ધારા ૧૭૬ હેઠળ કાર્યવાહીનો આશ્રય લેવો મુશ્કેલ બને છે.૪) તપાસ અધિકારીને શંકાસ્પદ વ્યક્તિઓના ઘર/પરિસરની તલાશી લેવા સત્તા પ્રાપ્ત નથી, તેમજ તે શંકાસ્પદ વ્યક્તિઓને આવશ્યક માહિતી આપવા માટે દસ્તાવેજો રજૂ કરવા બાધ્ય પણ કરી શકતો નથી.૫) જરૂરી ભથ્થાંના અભાવે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ હાજર થતા નથી.૬) એકવાર ટ્રિબ્યુનલ કોઈ

વ્યક્તિને ગેરકાયદે સ્થળાંતરી તરીકે જાહેર કરે, પછી તે વ્યક્તિને નોટિસ તામીલ થાય તે પહેલાં અથવા ૩૦ દિવસની મુદત દરમિયાન તેનો પત્તો લાગતો નથી.૭) ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારો દ્વારા અજ્ઞાત સ્થળોએ સરનામામાં વારંવાર ફેરફાર કરવામાં આવતા હોવાથી ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસ/સમન્સની તામિલ સહેલાઈથી થઈ શકતી નથી.૮) સમાન જાતિજન્ય મૂળ ધરાવતા લોકોમાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ વારંવાર સરનામું બદલીને ભળી જતા હોવાથી, હકાલપટ્ટીના આદેશોની તામીલ કરી શકાય નથી.૯) અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈ શંકાસ્પદ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર પ્રવાસી છે કે કેમ તે નક્કી કરવા તેના વિરુદ્ધ ફરિયાદ દાખલ કરવા માટે, એ જ પોલીસ સ્ટેશનની હદમાં રહેતા બે વ્યક્તિઓએ સોગંદનામા સાથે ફરિયાદ દાખલ કરવી આવશ્યક છે અને અરજી સાથે રૂપિયા ૧૦.૦૦ ની રકમ, જે મૂળરૂપે રૂપિયા ૨૫.૦૦ હતી, જમા કરાવવાની હોય છે. અધિનિયમની આ જોગવાઈ ગેરકાયદેસર પ્રવાસી વિરુદ્ધ કોઈપણ ફરિયાદ દાખલ કરવામાં ગંભીર પ્રતિબંધ મૂકે છે.૧૦) વ્યાપક અને દીર્ઘ પ્રક્રિયાનું અવલોકન કર્યા પછી ટ્રિબ્યુનલ્સ કોઈ વ્યક્તિને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીત તરીકે જાહેર કરે છે, જેને ભારતમાંથી દેશનિકાલ

કરવામાં આવવાનો હોય છે, પરંતુ આવા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીતો પોતાનું નિવાસસ્થાન બદલીને અન્ય વિસ્તારોમાં ખસેડાઈ જાય છે, તેથી એવો દેશનિકાલ અમલમાં મૂકવો અત્યંત કઠિન બની જાય છે.૧૧) ચાર વિસ્તારોમાં (નદીકાંઠાના વિસ્તારોમાં) અને અન્ય એવા સ્થળોએ, જ્યાં પ્રવાસી વસ્તીની ભારે સાંદ્રતા છે, ત્યાં ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો સામે તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવે ત્યારે તેના પ્રત્યે કડક પ્રતિકારના દાખલા જોવા મળે છે."

૩૧. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૨૫માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કલમ ૨૦ હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈપણ હુકમના ઉલ્લંઘન અથવા તેના પાલનમાં નિષ્ફળતા બદલ એવી મુદતની કેદની સજા કરવામાં આવશે, જે એક વર્ષથી ઓછી ન હોય, પરંતુ ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, તેમજ દંડ પણ કરવામાં આવશે, જે બે હજાર રૂપિયા કરતાં ઓછો ન હોય. આ કલમના પરંતુકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અદાલત, નોંધવામાં આવનાર વિશેષ અને પૂરતા કારણોસર, એક વર્ષથી ઓછી મુદતની કેદની સજા અથવા બે હજાર રૂપિયા કરતાં ઓછી રકમનો દંડ ફટકારી શકે છે. વિદેશી અધિનિયમની કલમ ૧૪માં (અધિનિયમ નં. ૧૬ સન ૨૦૦૪ દ્વારા થયેલા સુધારા પછી) પાંચ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે તેવી કેદ અને દંડની જોગવાઈ છે. વિદેશી અધિનિયમની કલમ ૧૪–

એ અને ૧૪–બીમાં એવી મુદતની સજાની જોગવાઈ છે, જે બે વર્ષથી ઓછી ન હોય, પરંતુ આઠ વર્ષ સુધી લંબાઈ શકે, તેમજ દંડ પણ, જે દસ હજાર રૂપિયા કરતાં ઓછો ન હોય, પરંતુ પચાસ હજાર રૂપિયા સુધી લંબાઈ શકે. કલમ ૧૪–સીમાં ઉપરોક્ત ગુનાઓમાંથી કોઈ એકના દુષ્પ્રેરણ માટે એ જ સજાની જોગવાઈ છે. તેથી, વિદેશી અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત સજા આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળની સજાથી વધુ કઠોર છે.

૩૨. કેન્દ્રીય સરકારનું સર્વોપરી કર્તવ્ય દેશની સરહદોની રક્ષા કરવું, કોઈપણ અતિક્રમણને રોકવું અને નાગરિકોના જીવનને સુરક્ષિત અને નિર્ભય બનાવવું છે. સરકારનું કર્તવ્ય કોઈપણ આંતરિક અશાંતિને અટકાવવું અને કાયદો તથા વ્યવસ્થા જાળવવાનું પણ છે. કૌટિલ્યે પોતાના પ્રખર ગ્રંથ "દ આર્થશાસ્ત્ર" માં કહ્યું છે કે રાજાને પોતાના રાજ્ય પ્રત્યે બે જવાબદારીઓ હતી, એક આંતરિક અને બીજી બાહ્ય, જેના માટે તેને સેનાની આવશ્યકતા હતી. મુખ્ય જવાબદારીઓમાંથી એક રક્ષા, અર્થાત્ બાહ્ય આક્રમણથી રાજ્યનું સંરક્ષણ, હતી. રાજ્યની રક્ષા, જે રાજા માટે સતત ચિંતા વિષય હતી, તેમાં માત્ર રાજ્યની ભૌતિક રક્ષા જ નહીં પરંતુ દ્રોહ, બળવો અને વિદ્રોહને અટકાવવાનું પણ આવતું હતું. ભૌતિક રક્ષણાત્મક ઉપાયોમાં અનિચ્છનીય વિદેશીઓના પ્રવેશને રોકવા માટે સરહદી ચોકીઓ અને દેશના વિવિધ ભાગોમાં કિલ્લાઓનો સમાવેશ થતો હતો. (કૌટિલ્યકૃત આર્થશાસ્ત્ર – ભારતીય વિદેશ સેવા સાથે સંકળાયેલા અને અનેક

દેશોમાં ભારતના રાજદૂત રહેલા શ્રી એલ.એન. રંગરાજન દ્વારા અનુવાદિત – પેંગ્વિન બુક્સ દ્વારા પ્રકાશિત – ૧૯૯૨ આવૃત્તિ – પાનું ૬૭૬). સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧ ની સૌથી પહેલી પ્રવેશ, એટલે કે પ્રવેશ ૧, આ પ્રમાણે છે: "ભારતનું રક્ષણ અને તેના દરેક ભાગનું રક્ષણ, જેમાં રક્ષણ માટેની તૈયારી તથા યુદ્ધના સમયમાં તેના સંચાલનને અનુકૂળ થાય તેવી તમામ ક્રિયાઓ અને યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી અસરકારક નિસૈનિકીકરણનો સમાવેશ થાય છે". હકીકતમાં, સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧ ની પ્રવેશો ૧ થી ૪ મુખ્યત્વે સશસ્ત્ર દળો સાથે સંબંધિત છે. ભારતના સંવિધાનનું અનુચ્છેદ ૩૫૫ નીચે મુજબ છે :–

> ૩૫૫. બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિ સામે રાજ્યોનું રક્ષણ કરવાની સંઘની ફરજ. – દરેક રાજ્યને બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિ સામે રક્ષણ આપવું અને દરેક રાજ્યની સરકાર આ બંધારણની જોગવાઈઓ અનુસાર ચલાવવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું, તે સંઘની ફરજ રહેશે.

"આક્રમણ" શબ્દ અત્યંત વ્યાપક અર્થવાળો શબ્દ છે. શબ્દકોશોમાં આ શબ્દને વિવિધ અર્થો આપવામાં આવ્યા છે, જેમ કે, "હુમલો, ઘુસણખોરી, કોઈ વ્યક્તિ પર તૂટી પડવાની પ્રથા; આક્રમક કાર્યવાહી અથવા પ્રક્રિયા; હુમલા કરવાનો અથવા અતિક્રમણ કરવાનો વ્યવહાર; એક રાષ્ટ્ર દ્વારા

બીજા રાષ્ટ્રના અધિકારો, ખાસ કરીને પ્રાદેશિક અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરવાની ક્રિયા; પ્રગટ વિનાશ; ગૂઢ શત્રુતાપૂર્ણ વલણો.""આક્રમણ" શબ્દને માત્ર "યુદ્ધ" સાથે જ ગૂંચવવો નહીં. યદ્યપિ "યુદ્ધ" "આક્રમણ" શબ્દના પરિધિ અને વ્યાપમાં આવતું હોય, તો પણ તેમાં એવા અનેક અન્ય કૃત્યોનો સમાવેશ થાય છે, જેઓને યુદ્ધ તરીકે ઓળખાવી શકાય તેમ નથી. કાવાસાકી વિરૂદ્ધ બાન્ટાહમ એસ.એસ. કંપનીમાં, હોલ ઓન ઇન્ટરનેશનલ લો માં આપવામાં આવેલી "યુદ્ધ" ની નીચેની વ્યાખ્યાને મંજૂરી સાથે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે :–

> "જ્યારે રાજ્યો વચ્ચેના મતભેદો એવાં તબક્કે પહોંચે છે કે જેમાં બન્ને પક્ષો બળનો આશ્રય લે છે, અથવા તેમાંનો એક એવો હિંસક કૃત્ય કરે છે જેને બીજો શાંતિભંગ તરીકે માનવા પસંદ કરે છે, ત્યારે યુદ્ધનો સંબંધ સ્થાપિત થાય છે, જેમાં સંઘર્ષરત પક્ષો એકબીજા વિરુદ્ધ નિયમિત હિંસાનો ઉપયોગ કરી શકે છે, જ્યાં સુધી તેમાંથી એકને તેના શત્રુ આપવા ઇચ્છે તેવી શરતો સ્વીકારવા મજબૂર કરવામાં ન આવે.

જે.જી. સ્ટાર્કે દ્વારા લખાયેલ ઇન્ટરનેશનલ લો માટેના ઇન્ટ્રોડક્શન (અધ્યાય ૧૮) માં એવું કહેવાયું છે કે, યુદ્ધને તેના સૌથી સામાન્ય રીતે સમજાતા અર્થમાં, બે અથવા વધુ રાજ્યો વચ્ચે મુખ્યત્વે તેમની સશસ્ત્ર દળો દ્વારા થતી એવી સ્પર્ધા તરીકે જોવામાં આવે છે, જેમાં દરેક સ્પર્ધક અથવા દરેક સ્પર્ધક

જૂથનો અંતિમ હેતુ બીજા અથવા અન્યને પરાજિત કરીને શાંતિની પોતાની શરતો લાદવાનો હોય છે. સમય જતાં, યુદ્ધનું સ્વરૂપ પોતે વધુ સ્પષ્ટ રીતે સશસ્ત્ર વૈરભાવની ઔપચારિક સ્થિતિ તરીકે નિર્ધારિત થયું છે, જેમાં પક્ષકારોની મનોદશા, જેને એનિમસ બેલીજરેન્ડી કહેવાય છે, નિર્ણાયક પરિબળ બની શકે છે. આધુનિક યુદ્ધમાં માત્ર યુદ્ધરત રાજ્યોની સશસ્ત્ર દળો જ નહીં, પરંતુ તેમની સમગ્ર પ્રજા પણ સામેલ હોઈ શકે છે. એલ.સી. ગ્રીન દ્વારા લખાયેલ એસેઝ ઓન મોડર્ન લો ઑફ વોર માં લેખકે જણાવ્યું છે કે, પરંપરાગત આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા મુજબ, "યુદ્ધ એ બે અથવા વધુ રાજ્યો વચ્ચે તેમની સશસ્ત્ર દળો દ્વારા એકબીજાને પરાજિત કરવા અને વિજેતાને ગમે તેવી શાંતિની શરતો લાદવા માટેનો સંઘર્ષ છે." બંધારણના ઘડવૈયાઓએ કલમ ૩૫૫ માં જાગૃતપણે "આક્રમણ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે, "યુદ્ધ" શબ્દનો નહીં.

૩૩. સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના ચાર્ટરના ભાગ ૧ની કલમ ૧માં સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના હેતુઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે અને તેમાં પ્રથમ હેતુ આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સુરક્ષા જાળવી રાખવાનો છે, અને તે હેતુ માટે : શાંતિને થતી ધમકીઓના નિવારણ અને દૂર કરવા માટે તથા આક્રમણનાં કૃત્યો અથવા શાંતિના અન્ય ભંગના દમન માટે અસરકારક સામૂહિક પગલાં લેવા, અને ન્યાય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ શાંતિપૂર્ણ સાધનો દ્વારા એવા આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદો અથવા પરિસ્થિતિઓનું સમાયોજન અથવા સમાધાન

કરાવવું, જેઓ શાંતિના ભંગ તરફ દોરી શકે. "આક્રમણનાં કૃત્યો" એવો શબ્દપ્રયોગ કરવામાં આવેલ હોવાથી "આક્રમણ"ને વ્યાખ્યાયિત કરવું તથા તેનો ચોક્કસ અર્થ શું થાય છે તે સમજાવવું આવશ્યક માનવામાં આવ્યું. આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂન આયોગે "આક્રમણ" શબ્દને એવી કોઈપણ આક્રમક કાર્યવાહી તરીકે વ્યાખ્યાયિત કર્યો કે જેમાં કોઈ રાજ્ય દ્વારા અન્ય રાજ્ય વિરુદ્ધ, રાષ્ટ્રીય અથવા સામૂહિક આત્મરક્ષા સિવાયના કોઈ હેતુસર, અથવા સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના સક્ષમ અંગના કોઈ નિર્ણય સિવાય, સશસ્ત્ર દળોનો ઉપયોગ સામેલ હોય. પરંતુ ૧૯૫૪ની સભામાં આ વ્યાખ્યાનો વિરોધ થયો હતો. જ્યુલિયસ સ્ટોન દ્વારા લખાયેલા તેમના ગ્રંથ કોન્ફ્લિક્ટ થ્રૂ કન્સેન્સસ (૧૯૭૭ આવૃત્તિ) માં લેખકે બહુ વિશદ રીતે વર્ણન કર્યું છે કે "આક્રમણ" અંગેની વિશેષ સમિતિએ વીસ વર્ષ સુધી ચર્ચા કર્યા બાદ સર્વસંમતિ પ્રાપ્ત કરી હતી અને સંમત વ્યાખ્યા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાએ ૧૨.૦૪.૧૯૭૪ના રોજ ઠરાવ નં. ૩૩૧૪ (૨૯) દ્વારા મંજૂર કરી હતી. સોવિયેત યુનિયને "વૈચારિક આક્રમણ" તથા "ફાસીવાદી-નાઝી વિચારોના પ્રચારને, જાતીય અને રાષ્ટ્રીય અપવર્જકતા, અન્ય જનસમુદાયો પ્રત્યે દ્વેષ અને તિરસ્કારના પ્રસારને" પણ સામેલ કરવા માટે દબાણ કર્યું હતું. ઈરાને "અપ્રત્યક્ષ આક્રમણ, અન્ય રાજ્યના આંતરિક અથવા વિદેશી કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ", જેમાં "નાગરિક યુદ્ધ માટે પ્રત્યક્ષ અથવા અપ્રત્યક્ષ ઉશ્કેરણી, આંતરિક સુરક્ષાને ધમકીઓ, અને હથિયારોની પુરવઠા દ્વારા અથવા અન્ય સાધનો દ્વારા બળવા માટે ઉશ્કેરણી"નો સમાવેશ થાય છે, તે સામેલ કરવા

આગ્રહ કર્યો હતો. ઘણા રાજ્યો ઈચ્છતા હતા કે વ્યાખ્યામાં "આર્થિક આક્રમણ"નો સમાવેશ થવો જોઈએ. ભારતના શ્રી એમ. જયપાલે "દબાણની આધુનિક પદ્ધતિઓ"ને ધ્યાનમાં રાખીને આક્રમણની વ્યાખ્યામાં "આર્થિક દબાણો" તથા "હસ્તક્ષેપકારી અને વિઘાતક પ્રવૃત્તિઓ"નો સમાવેશ થવો જોઈએ એવો મત પ્રગટ કર્યો હતો. જ્યુલિયસ સ્ટોને આક્રમણની કલ્પના અંગે ચાર્લ્સ ડી વિશેરની નીચેની ટિપ્પણીઓ ઉદ્ધૃત કરી છે : "આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોની વર્તમાન સ્થિતિમાં આક્રમણ એવી સંકલ્પના નથી કે જેને કોઈપણ પ્રકારની વ્યાખ્યામાં બંધાઈ શકાય: કોઈ ચોક્કસ પ્રકરણમાં તે બન્યું છે કે નહીં તે અંગેનું નિર્ધારણ રાજકીય અને સૈન્યવિષયક મૂલ્યાંકનો તથા હેતુઓના આત્મલક્ષી તોલમોલને આવરી લે છે, જેનાથી દરેક પ્રસંગે તે સંપૂર્ણપણે વ્યક્તિગત બાબત બની જાય છે." રેપોર્ટિયર સ્પિરોપુલોસે આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂન આયોગ સમક્ષ સમજાવ્યું હતું કે આક્રમણનું નિર્ધારણ "દરેક ચોક્કસ પ્રકરણમાં માત્ર વ્યાખ્યાની સંકલ્પનાના તમામ રચનાત્મક તત્ત્વો સાથે સંયુક્ત રીતે જ આપી શકાય". લેખકના મતાનુસાર, જે બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની આવશ્યક છે તે એ પણ છે કે આ ચોક્કસપણે તેથી છે કે "આક્રમણ"ની સંકલ્પના અત્યંત વિશાળ વ્યાપ ધરાવતો તથ્ય–મૂલ્ય સંકુલ છે. તેથી, "આક્રમણ" બહુ વ્યાપક અર્થક્ષેત્ર ધરાવતો શબ્દ છે, જેમાં જટિલ પરિમાણો સામેલ છે, અને મોટા પાયે તે તથ્યપરિસ્થિતિ તથા તેના પ્રભાવ પર આધારિત રહેશે.

૩૪. ડિસેમ્બર ૧૯૭૧ના ઈન્ડો–પાક યુદ્ધના વાસ્તવિક પ્રારંભ પહેલાં, તત્કાલીન પૂર્વ પાકિસ્તાનમાંથી ભારત તરફ વ્યક્તિઓનો મોટા પાયે પ્રવાહ થયો હતો. યુદ્ધના વાસ્તવિક પ્રારંભથી એક મહિના પહેલાં, ૩.૧૧.૧૯૭૧ના રોજ, આક્રમણની વ્યાખ્યા અંગે મહાસભાની છઠ્ઠી સમિતિમાં ભારતના પ્રતિનિધિ ડૉ. નગેન્દ્ર સિંહે એક નિવેદન આપ્યું હતું, જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું :–

> "................ભારતીય પ્રતિનિધિમંડળના મત મુજબ પ્રથમ વિચારણા એ છે કે આક્રમણની સર્વગ્રાહી રીતે વ્યાખ્યા થવી આવશ્યક છે. યથાર્થતા સારા વ્યાખ્યાની પ્રથમ વિશેષતા હોઈ શકે, તો પણ અમે કોઈપણ કિંમતે આક્રમણની સર્વગ્રાહી વ્યાખ્યાની આવશ્યકતાનો બલિદાન આપવા ઈચ્છતા નથી. આ મત રાખવા માટે અનેક કારણો છે. આક્રમણ અનેક પ્રકારનું હોઈ શકે છે, જેમ કે પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ, શસ્ત્રસજ્જ સ્વરૂપનું અથવા કોઈપણ પ્રકારના શસ્ત્રોના ઉપયોગ વિના પણ. શસ્ત્રો વિના પ્રત્યક્ષ આક્રમણ પણ થઈ શકે છે..............તે મુજબ, બર્મા, યુ.કે. તથા અન્યના પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિનિધિ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા આ સ્પષ્ટ મતને અમે સમર્થન આપીશું કે પરોક્ષ પદ્ધતિઓને બહાર રાખતી આક્રમણની વ્યાખ્યા અધૂરી રહેશે અને તેથી જોખમી બનશે..ઉ
> દાહરણ તરીકે, અન્ય રાજ્યમાં ભાગી જવા માટે મજબૂર થયેલા

લાખો માનવોના વિશાળ અને અવિરત પ્રવાહથી રક્તપાત વિનાનું આગવું આક્રમણ પણ થઈ શકે. જો નિશસ્ત્ર લોકોનું આવું આક્રમણ, જે સંપૂર્ણપણે અણનિયંત્રિત પ્રમાણમાં હોય, સ્વીકારનાર ભોગ બનેલા રાજ્યના આર્થિક અને રાજકીય કલ્યાણને માત્ર હાનિ જ ન પહોંચાડે, પરંતુ તેના અસ્તિત્વને જ જોખમમાં મૂકે, તો મને ભય છે, અધ્યક્ષ મહાશય, તેને આક્રમણ તરીકે વર્ગીકૃત કરવું પડશે. આવા કિસ્સામાં સરહદ પાર સશસ્ત્ર બળનો ઉપયોગ થયો ન હોય, કારણ કે બળનો ઉપયોગ સંપૂર્ણપણે પોતાના પ્રાદેશિક સીમા અંદર જ મર્યાદિત રહ્યો હોય; પરંતુ જો તેના પરિણામે દોષિત રાજ્યના લાખો પલાયનશીલ નાગરિકોથી પડોશી રાજ્ય જળમગ્ન સમાન સ્થિતિમાં આવી જાય, તો તે સૌથી ભયંકર પ્રકારનું આક્રમણ બની શકે..................હું જે વાત વ્યક્ત કરવા માંગું છું, અધ્યક્ષ મહાશય, તે સમસ્યાની જટિલતા છે, જે આક્રમણની ચાર લીટીની વ્યાખ્યા તો દૂર રહી, તેના વિષે તાત્કાલિક અંતરિમ ઘોષણા કરવાની પણ મંજૂરી આપતી નથી."

આ દર્શાવે છે કે યુ.એન.ઓ. સમક્ષ આપણા દેશનો અભિગમ એવો હતો કે સરહદ પારથી મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓનો ભારતમાં પ્રવેશ આક્રમણનું કૃત્ય ગણાશે.

૩૫. ઓગણીસમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં મોટી સંખ્યામાં ચીની મજૂરો યુ.એસ.એ. જવા લાગ્યા હતા. યુ.એસ. કોંગ્રેસે દેશમાં તેમના પ્રવેશને મર્યાદિત કરવા અને ત્યારબાદ સંપૂર્ણપણે બંધ કરવા માટે કાયદાકીય જોગવાઈઓ પસાર કરી હતી. એવો જ એક ચીની મજૂર, જેણે અગાઉ ત્યાં દસ વર્ષથી વધુ સમય સુધી કામ કર્યું હતું અને તે અંગેનું પ્રમાણપત્ર પણ ધરાવતો હતો, ચીનમાં આવેલ પોતાના ઘરે મુલાકાત કરીને પરત આવ્યો, પરંતુ સાન ફ્રાન્સિસ્કો બંદરે જહાજમાં જ તેને અટકાયતમાં રાખવામાં આવ્યો. તેની હેબિયસ કોર્પસ અરજી સર્કિટ અદાલતે ફગાવી દીધી હતી અને ત્યારબાદ યુ.એસ. સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવામાં આવી હતી. ચુકાદામાં કરવામાં આવેલા કેટલાંક અવલોકનો, જે (ચે ચાન પિંગ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ) માં અહેવાલિત છે, અત્યંત પ્રબોધક છે અને નીચે પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે: –

> "તેની સ્વતંત્રતા જાળવવા તથા વિદેશી આક્રમણ અને અતિક્રમણ સામે સુરક્ષા પ્રદાન કરવા, દરેક રાષ્ટ્રનું સર્વોચ્ચ કર્તવ્ય છે, અને આ હેતુઓ સિદ્ધ કરવા માટે અન્ય લગભગ બધી જ વિચારણાઓ અધિનસ્થ રાખવાની થાય છે. આવા આક્રમણ અને અતિક્રમણ કયા સ્વરૂપે આવે છે તે મહત્વનું નથી, ભલે તે વિદેશી રાષ્ટ્ર તેના રાષ્ટ્રીય સ્વરૂપે કાર્ય કરતાં આવે અથવા તેના લોકોના વિશાળ જૂથો અમારા પર ધૂસી આવે. સરકાર, જેને રક્ષણ અને સુરક્ષા માટે ઉપયોગમાં લેવાય તેવી સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે, તે સત્તાઓ કયા પ્રસંગે

અમલમાં મૂકવી તે નક્કી કરવાની સત્તાથી સજ્ઞ છે; અને તે અંગેનો તેનો નિર્ણય, જ્યાં સુધી અસરગ્રસ્ત વિષયોના પ્રશ્નનો સંબંધ છે, તેની તમામ શાખાઓ અને અધિકારીઓ પર અનિવાર્ય રીતે અંતિમ અને બાંયધરીરૂપ ગણાય છે. તેથી, જો યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સરકાર, તેની વિધાન શાખા મારફતે, દેશમાં ભિન્ન જાતિના એવા વિદેશીઓની હાજરીને, જે અમારી સાથે એકરૂપ ન થાય, તેની શાંતિ અને સુરક્ષા માટે જોખમરૂપ માને, તો તેઓ જે રાષ્ટ્રના પ્રજા છે તે રાષ્ટ્ર સાથે તે સમયે કોઈ વાસ્તવિક શત્રુતા ચાલુ ન હોય તે કારણસર તેમના બહિષ્કારને અટકાવી શકાય તેમ નથી. યુદ્ધનું અસ્તિત્વ હોય તો આવી કાર્યવાહી કરવાની આવશ્યકતા વધુ સ્પષ્ટ અને તાત્કાલિક બની જાય. તેવી જ આવશ્યકતા, ઓછા તાત્કાલિક સ્તરે, ત્યારે પણ ઉદ્ભવી શકે જ્યારે યુદ્ધ અસ્તિત્વમાં ન હોય; અને જે સત્તા એક પ્રસંગે આવી આવશ્યકતાનો નિર્ધાર કરે છે, તે જ સત્તાએ બીજા પ્રસંગે પણ તેનો નિર્ધાર કરવો પડે." (ભારાર્પણ આપવામાં આવ્યું છે)

ચાઇના યુ.એસ.એ.ને સીમાસંલગ્ન નથી. પ્રકરણની હકીકતો દર્શાવે છે તેમ, ચાઇનાના એક બંદરથી સાન ફ્રાન્સિસ્કો સુધીની મુસાફરી માટે આશરે એક મહિનો લાગતો હતો અને તે દિવસોમાં (૧૮૭૦–૯૦) સંકળાયેલા ખર્ચ તથા

જહાજની વહનક્ષમતાને ધ્યાનમાં લેતાં, યુ.એસ.એ.માં પહોંચતા ચાઈનીઝ મજૂરોની સંખ્યા બાંગ્લાદેશમાંથી આવતા લોકોના પ્રવાહની સરખામણીમાં અતિનગણ્ય રહી હોત. તેમ છતાં, યુ.એસ.ની સર્વોચ્ચ અદાલતે તેને "આક્રમણ" તરીકે જોયું હતું અને આવા વિદેશીઓની હાજરીને "રાષ્ટ્રની શાંતિ અને સુરક્ષા માટે જોખમકારક" ગણાવી હતી.

૩૬. લોર્ડ ડેનિંગે પોતાની પુસ્તક "ધ ડ્યૂ પ્રોસેસ ઑફ લૉ" માં ભાગ ૫ – "એન્ટ્રન્સિસ એન્ડ એક્ઝિટ્સ" (પાનું ૧૫૫) માટે "પરિચય" લખ્યો છે અને તેનું પ્રારંભિક પરિચ્છેદ નીચે મુજબ છે:

> “તાજેતરના સમયમાં ઇંગ્લૅન્ડ પર આક્રમણ થયું છે – શત્રુઓ દ્વારા નહીં – મિત્રો દ્વારા પણ નહીં – પરંતુ તેઓ દ્વારા, જેઓ ઇંગ્લૅન્ડને આશ્રયસ્થાન તરીકે શોધે છે. તેમના પોતાના દેશોમાં ગરીબી, રોગચાળો અને નિવાસસ્થાનનો અભાવ છે. ઇંગ્લૅન્ડમાં સામાજિક સુરક્ષા છે – રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય સેવા છે અને ખાતરીપૂર્વકનું આવાસ છે – આ બધું માત્ર માંગણી કરતાં જ, કોઈ ચુકવણી કર્યા વગર અને તેના માટે કામ કર્યા વગર પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એકવાર અહીં આવ્યા પછી, દરેક વ્યક્તિ પોતાના સગાંઓને પોતાના સાથે જોડાવવા લાવવા પ્રયત્ન કરે છે. આ રીતે તેમની

સંખ્યા અસાધારણ રીતે વધી જાય છે.” (ભાર મુકવામાં આવ્યો છે)

આમ, અર્વાચીન સમયમાં અતિ માનનીય અને વિદ્યાવંત ન્યાયાધીશોમાંના એકે બ્રિટનની ભૂતપૂર્વ વસાહતોમાંથી બ્રિટનમાં થતા વ્યક્તિઓના મોટા પાયે પ્રવેશને "આક્રમણ" તરીકે વર્ણવ્યો છે. તેથી, "આક્રમકતા" શબ્દ સર્વસમાવી એવો શબ્દ છે, જેને અત્યંત વ્યાપક અર્થ છે. તેનો અર્થ કોઈ કઠોર નિશ્ચિત સૂત્ર દ્વારા સમજાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તે દરેક કેસની તથ્યપરિસ્થિતિ પર નિર્ભર રહેશે.

તેમ છતાં, યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલીના ઠરાવ ૩૩૧૪ (૨૯) દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી "આક્રમણ" ની વ્યાખ્યા મર્યાદિત હેતુ માટે હતી, અર્થાત્, જ્યારે એક રાષ્ટ્ર બીજા રાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ આક્રમણ કરે તેવી પરિસ્થિતિમાં સિક્યુરિટી કાઉન્સિલ અથવા યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓર્ગેનાઈઝેશન હસ્તક્ષેપ કરી શકે અને પગલાં અપનાવી શકે; અને તેમાં સૂચિબદ્ધ એવા કૃત્યો, જે આક્રમણ સમાન ગણાઈ શકે, તે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૫૫ માં "આક્રમણ" શબ્દ જે અર્થમાં અથવા જે અભિપ્રાયમાં વપરાયો છે, તેના અર્થને મર્યાદિત અથવા સંકુચિત કરી શકતા નથી.

૩૭. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનું અતિ પ્રથમ વાક્ય કહે છે કે "દેશના સંવેદનશીલ પૂર્વીય અને ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશોની સીમાઓ પાર કરીને ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં સ્થળાંતર કરનાર અને દેશમાં જ રહેતા વિદેશીઓનો પ્રવાહ ઉક્ત પ્રદેશની અખંડિતતા અને સુરક્ષાને ધમકીરૂપ છે." તે આગળ કહે છે કે "આ વ્યક્તિઓનું ભારતમાં સતત નિવાસ ગંભીર સમસ્યાઓને જન્મ આપનાર રહ્યું છે." અધિનિયમની પ્રસ્તાવનામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે "આવા વિદેશીઓનું ભારતમાં સતત નિવાસ ભારતની જનતાના હિતોને હાનિકારક છે." આસામના રાજ્યપાલે ભારતના રાષ્ટ્રપતિને મોકલેલા તા. ૮.૧૧.૧૯૯૮ના પોતાના અહેવાલમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારીઓનો આસામમાં અવિરત પ્રવાહ રાજ્યની જનસાંખ્યિક રચનામાં સ્પષ્ટ ફેરફાર લાવ્યો છે અને આસામી લોકોને તેમના પોતાના રાજ્યમાં લઘુમતીમાં ધકેલી દીધા છે. આ રાજ્યમાં ઉગ્રવાદ ફાટી નીકળવા પાછળનું એક સહાયક કારણ છે અને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતર માત્ર આસામના લોકોને જ અસર કરતું નથી, પરંતુ આપણા રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને ભારે રીતે કમજોર કરતી વધુ જોખમી વ્યાપકતાઓ ધરાવે છે. પાકિસ્તાનની આઈ.એસ.આઈ. બાંગ્લાદેશમાં અત્યંત સક્રિય છે અને આસામમાં ઉગ્રવાદીઓને સમર્થન આપે છે. આસામમાં મુસ્લિમ ઉગ્રવાદી સંગઠનો બહોળા પ્રમાણમાં ઉભાં થઈ ગયાં છે. અહેવાલમાં એ પણ જણાવાયું છે કે આથી ઉત્તર–પૂર્વનો સમગ્ર ભૂભાગ તથા તેના તમામ સંસાધનો દેશના બાકીના ભાગથી વિભક્ત થવાની

સ્થિતિ ઊભી થઈ શકે છે, જેના વિનાશક વ્યૂહાત્મક અને આર્થિક પરિણામો આવશે. આ અહેવાલ એવો વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે જેણે સેના ઉપપ્રમુખના ઉચ્ચ અને જવાબદાર પદ પર ફરજ બજાવી છે અને જે ભારત ખાતે બાંગ્લાદેશી નાગરિકોના અવિરત પ્રવાહ અને સતત હાજરીથી રાષ્ટ્રની સુરક્ષાને ઊભા થનારા સંભવિત જોખમ અથવા ધમકીને ઓળખવા માટે સંપૂર્ણ રીતે સજ્જ છે. બાંગ્લાદેશ વિશ્વના સૌથી વધુ વસ્તીવાળા દેશોમાંનો એક છે અને ત્યાં ઉદ્યોગો બહુ ઓછા છે. તે દેશમાં લોકોની આર્થિક સંભાવનાઓ અત્યંત નિરાશાજનક હોવાથી, તેઓ સીમા પાર કરવા અને જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં જમીન કબજે કરવા અત્યંત ઉત્સુક રહે છે. રાજ્યપાલનો અહેવાલ, સોગંદનામાઓ અને નોંધ પરની અન્ય સામગ્રી દર્શાવે છે કે લાખો બાંગ્લાદેશી નાગરિકોએ ગેરકાયદેસર રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય સીમા પાર કરી છે અને "ચાર જમીન", પડતર અથવા ખેતીલાયક જમીન, જંગલ વિસ્તાર જેવી વિશાળ જમીનો પર કબજો જમાવ્યો છે અને આસામ રાજ્યમાં તેનું કબજું લીધું છે. ઓછા વેતનમાં કામ કરવાની તેમની તૈયારીના કારણે ભારતીય નાગરિકો અને ખાસ કરીને આસામના લોકોને રોજગારની તકોમાંથી વંચિત થવું પડ્યું છે. રાજ્યપાલના અહેવાલમાં જણાવ્યા મુજબ, આથી આસામમાં ઉગ્રવાદ પેદા થયો છે. ઉગ્રવાદ નિઃસંદેહ આંતરિક અશાંતિનું ગંભીર સ્વરૂપ છે, જે લોકોના જીવનને ગંભીર ધમકી પહોંચાડે છે, ભયજનક પરિસ્થિતિ ઊભી કરે છે અને વિશાળ કુદરતી

સંસાધનો ધરાવતું હોવા છતાં આસામ રાજ્યના વિકાસ અને આર્થિક સમૃદ્ધિને પણ અવરોધે છે.

૩૮. આ સ્થિતિ હોવાથી, તેમાં કોઈ જ પ્રકારની શંકા રહી શકતી નથી કે બાંગ્લાદેશી નાગરિકોના વિશાળ પાયે થયેલા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરના કારણે આસામ રાજ્ય "બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિ" નો સામનો કરી રહ્યું છે. તેથી, બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૫૫ માં નિર્દેશિત મુજબ, આવા બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિથી આસામ રાજ્યનું રક્ષણ કરવા માટે ભારત સંઘની ફરજ બને છે કે તે તમામ જરૂરી પગલાં લે. આ બંધારણીય હુકમને ધ્યાનમાં લેતાં, હવે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું ભારત સંઘે તે હેતુ માટે કોઈ પગલાં લીધાં છે.

૩૯. અમે ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં વિદેશીઓ અધિનિયમ, વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ) હુકમ, ૧૯૬૪ તથા આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓનું નોંધપાત્ર વિગતથી પરિશીલન કર્યું છે. તે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે વિદેશીઓ અધિનિયમ તેમજ વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળની પ્રક્રિયા, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની પ્રક્રિયા કરતાં વિદેશીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ બાબતમાં ઘણી વધુ અસરકારક છે. વિદેશીઓ અધિનિયમની કલમ ૯ જેવી કોઈ અનુરૂપ જોગવાઈ ન હોવાને કારણે, જે ભારતમાં નાગરિક

હોવાનો દાવો કરનાર સંબંધિત વ્યક્તિ પર પુરાવાનો ભાર મૂકે છે, અને જે વ્યક્તિના નાગરિકત્વના નિર્ધારણ અંગે હાથ ધરાતી તપાસના સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે આવશ્યક છે (જ્યાં જે તથ્યોના આધારે અભિપ્રાય રચવાનો હોય છે અને નિર્ણય લેવાતો હોય છે તે સંપૂર્ણપણે તે વ્યક્તિના જ જ્ઞાનમાં હોય છે), રાજ્યની કાનૂન અમલવારી એજન્સીઓનું કાર્ય માત્ર મુશ્કેલ જ નહીં પરંતુ વ્યવહારિક રીતે અશક્ય બની ગયું છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ એવો બનાવવામાં આવ્યો છે અને તેના હેઠળના નિયમો એવા ઘડવામાં આવ્યા છે કે ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની ઓળખ અને દેશનિકાલના વિષયમાં અસંખ્ય અને અદમ્ય મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય છે. આ મુદ્દા પર વિશદ ચર્ચાની જરૂર નથી, કારણ કે ભારત સંઘ અને આસામ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામાં બહાર આવેલા આંકડા પોતે જ બધું કહી દે છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ હેઠળ ૩૧૦૭૫૯ કેસોમાં તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ તેમાંથી માત્ર ૧૦૦૧૫ વ્યક્તિઓને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકાર જાહેર કરવામાં આવ્યા અને અંતે માત્ર ૧૪૮૧ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોને ૩૦.૦૪.૨૦૦૦ સુધી વાસ્તવમાં હાંકી કાઢવામાં આવ્યા. આ શરૂ કરાયેલા કેસોના અડધા ટકાથી પણ ઓછું થાય છે. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યમાં, જ્યાં વિદેશીઓ અધિનિયમ લાગુ પડે છે, ત્યાં ૧૯૮૩થી નવેમ્બર ૧૯૯૮ વચ્ચે ૪૮૯૦૪૬ વ્યક્તિઓને હકીકતમાં દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા, જે સમયગાળો ઓછો હતો, તેમ છતાં ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરાયેલા પ્રત્યુત્તર સોગંદનામામાં આ પરિણામને પણ અસંતોષકારક

ગણાવવામાં આવ્યું હતું. તેથી, આસામ રાજ્યમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અને તેના હેઠળના નિયમોની અમલવારી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની ઓળખ અને દેશનિકાલમાં સૌથી મોટો અવરોધ ઊભો કરે છે અને મુખ્ય પ્રતિબંધક અડચણ અથવા બાધા છે, તે બાબતમાં ક્ષુદ્રતમ શંકા પણ રહી શકતી નથી. વિપરીત રીતે, તે આવા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોને લાભરૂપ બની રહી છે, કારણ કે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ તેમની સામે શરૂ કરાયેલ કોઈપણ કાર્યવાહી લગભગ સંપૂર્ણપણે તેમના પક્ષે સમાપ્ત થાય છે, જેનાથી તેમને આ પ્રકારનો સત્તાવાર પ્રામાણિકતાવાળો દસ્તાવેજ પ્રાપ્ત થાય છે કે તેઓ ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારો નથી. અગાઉથી ચર્ચા મુજબ, બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા આવા વિશાળ સંખ્યાના ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરકારોની હાજરી, જે લાખોમાં છે, વાસ્તવમાં આસામ રાજ્ય પર “આક્રમણ” સમાન છે અને તેણે ભયજનક પ્રમાણની બળવાખોરીના સ્વરૂપમાં ગંભીર “આંતરિક અશાંતિ” ઊભી કરવામાં પણ નોંધપાત્ર ફાળો આપ્યો છે, જેના કારણે આસામના લોકોનું જીવન સંપૂર્ણપણે અસુરક્ષિત બની ગયું છે અને તેનાથી પેદા થયેલા આતંકે ભયનું માનસિક વાતાવરણ ઊભું કર્યું છે. તેના પરિણામે આસામ રાજ્યના વિકાસમાં ગંભીર અડચણ ઊભી થઈ છે, યદ્યપિ તેમાં વિશાળ પ્રાકૃતિક સંસાધનો છે, કારણ કે દેશના અન્ય ભાગોના લોકોમાં સામાન્ય માન્યતા છે કે તે અશાંત વિસ્તાર છે, અને આ પરિબળના પરિણામે રોજગારની કોઈ તક ઊભી થઈ નથી, જેને કારણે બળવાખોરીને પ્રોત્સાહન મળવામાં મોટા પ્રમાણમાં ફાળો મળ્યો છે.

તેની અસર એવી છે કે તે માત્ર આસામ રાજ્યને જ અસર કરતી નથી, પરંતુ અરુણાચલ પ્રદેશ, મેઘાલય, નાગાલેન્ડ વગેરે જેવા તેના પડોશી રાજ્યોને પણ અસર કરે છે, કારણ કે ઉક્ત સ્થળોએ જવાનો માર્ગ આસામ રાજ્યમાંથી પસાર થાય છે.

૪૦. સંસદે ઈમિગ્રન્ટ્સ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ ઘડ્યો હતો અને તેના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનનો પાઠ નીચે મુજબ છે: –

> "ગત થોડાં મહિનાઓ દરમિયાન પૂર્વ બંગાળના નિવાસીઓની અતિ વિશાળ સંખ્યામાં આસામમાં આવ્રજન થવાને કારણે એક ગંભીર સ્થિતિ ઊભી થઈ હતી. આવી વિશાળ પાયે થતી આવક પ્રાંતની અર્થવ્યવસ્થાને વિક્ષેપિત કરી રહી છે અને તે ઉપરાંત કાયદો અને વ્યવસ્થાની ગંભીર સમસ્યા પણ ઊભી કરી રહી છે. આ વિધેયક આ સ્થિતિનો સામનો કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારને આવશ્યક સત્તાઓ પ્રદાન કરવાની માંગણી કરે છે."

ઉપરોક્ત અધિનિયમની પ્રસ્તાવનામાં આમ કહેવામાં આવ્યું છે: –

> "આસામમાંથી નિશ્ચિત આપ્રવાસીઓના હકાલપટ્ટી માટે જોગવાઈ કરવા બાબતનો અધિનિયમ."

આ અધિનિયમની કલમ ૨ એ નક્કી કરે છે કે જો કેન્દ્રીય સરકારનો એવો મત હોય કે ભારતની બહારના કોઈ સ્થળે સામાન્ય રીતે નિવાસ કરતા રહેલા કોઈ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગે, આ અધિનિયમના પ્રારંભ પહેલાં કે પછી, આસામમાં પ્રવેશ કર્યો છે અથવા કર્યો હોય, અને આસામમાં એવા વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગનો રોકાણ ભારતની સામાન્ય જનતાના હિતને અથવા તેના કોઈ વર્ગના હિતને અથવા આસામની કોઈ અનુસૂચિત જનજાતિના હિતને હાનિકારક હોય, તો કેન્દ્રીય સરકાર હુકમ દ્વારા એવા વ્યક્તિને અથવા વ્યક્તિઓના એવા વર્ગને ભારત અથવા આસામમાંથી પોતે દૂર થઈ જવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે અને ભારતમાંથી તેના અથવા તેમના દૂરકરણ અંગે વધુ આવા નિર્દેશો પણ આપી શકે છે. આ કલમનો પરંતુક કહે છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ હાલ પાકિસ્તાનનો ભાગ બનેલા કોઈ વિસ્તારની નાગરિક અશાંતિઓ અથવા તેવી અશાંતિઓના ભયને કારણે તે વિસ્તારમાં આવેલા પોતાના નિવાસસ્થાનમાંથી વિસ્થાપિત થયો હોય અને ત્યારબાદ આસામમાં નિવાસ કરતો રહ્યો હોય, તેના પર આ કલમ લાગુ પડશે નહીં. કલમ ૩ દ્વારા કેન્દ્રીય સરકારને કલમ ૨ હેઠળ તેને પ્રદાન કરાયેલી સત્તાઓ અને ફરજો કેન્દ્રીય સરકારના અધિનસ્ત કોઈ અધિકારીને સોંપવાની સત્તા આપવામાં આવે છે. નોંધનીય છે કે ઉપરોક્ત અધિનિયમના ઉદ્ધેશ્યો અને કારણોના નિવેદનમાં આવેલ "ઈસ્ટ બંગાલ" શબ્દનો ઉલ્લેખ, જે ૧.૦૩.૧૯૫૦ના રોજ અમલમાં

આવ્યો હતો, તેનો અર્થ ઈસ્ટ પાકિસ્તાન, એટલે કે વર્તમાન બાંગ્લાદેશ એવો થાય છે. ઈસ્ટ પાકિસ્તાનમાંથી સ્થળાંતરને કારણે ઊભી થયેલી ગંભીર કાયદો અને વ્યવસ્થા સંબંધિત સમસ્યા અને તેનામાંથી ઉદ્ભવેલી ગંભીર પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને ઉક્ત અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો હતો અને કેન્દ્રીય સરકારને ભારતની બહાર કોઈપણ વ્યક્તિને દૂર કરવાની અત્યંત વ્યાપક સત્તાઓ આપવામાં આવી હતી. પરંતુ, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ ને કારણે ઈમિગ્રન્ટ્સ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ ને અતિક્રમિત કરવામાં આવ્યો છે અને ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ આસામ રાજ્ય માટે અમલમાં રહેતી નથી. આ રીતે, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ ઘડીને સંસદે બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા એવા સ્થળાંતરિતોને દૂર કરવાની કેન્દ્રીય સરકારની સત્તા હરી લીધી છે, જેઓની હાજરી ગંભીર કાયદો અને વ્યવસ્થાની સમસ્યા ઊભી કરતી હતી, અને આ હકીકતનો કેન્દ્રીય સરકારે ૧૯૫૦માં જ બોધ લીધો હતો. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમએ શાંતિ જાળવવા બદલે માત્ર આંતરિક અશાંતિને ફરી પ્રબળ બનાવી છે.

૪૧. અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ અધિનિયમ, જેણીની જોગવાઈઓ આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ દ્વારા અતિક્રમિત કરવામાં આવી છે, તે છે ધ પાસપોર્ટ (એન્ટ્રી ઇન્ટુ ઇન્ડિયા) અધિનિયમ, ૧૯૨૦. આ અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) દ્વારા કેન્દ્રીય સરકારને એવા નિયમો બનાવવાની સત્તા આપવામાં

આવી હતી કે ભારત પ્રવેશતા વ્યક્તિઓ પાસે પાસપોર્ટ હોવો આવશ્યક રહેશે અને તે હેતુને અનુસંગિક અથવા આનુષંગિક તમામ બાબતો માટે પણ નિયમો બનાવવામાં આવશે. આ કલમની ઉપકલમ (૨) માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓની વ્યાપકતાને અક્ષુણ્ણ રાખીને, નિયમો દ્વારા એવા કોઈપણ વ્યક્તિના ભારતમાં અથવા તેના કોઈપણ ભાગમાં પ્રવેશને પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે, જેના કબજામાં તેના નામે જારી કરાયેલ પાસપોર્ટ ન હોય, તેમજ પાસપોર્ટ કયા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા જારી કે નવનવીકરણ થયેલા હોવા જોઈએ અને અધિનિયમના હેતુઓ માટે તેઓએ કઈ શરતોનું પાલન કરવું જોઈએ તે પણ નિર્ધારિત કરી શકાય છે. ઉપકલમ (૩) માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે આ કલમ હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોમાં એવી જોગવાઈ કરી શકાય કે તેમાંથી કોઈપણનો ભંગ, અથવા આવા કોઈ નિયમના અધિકાર હેઠળ જારી કરાયેલા કોઈ હુકમનો ભંગ, ત્રણ માસ સુધી લંબાવી શકાય તેવી કેદથી અથવા દંડથી અથવા બન્નેથી દંડનીય રહેશે. કલમ ૪ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે સબ-ઈન્સ્પેક્ટરથી નીચી પદવીનો ન હોય તેવો કોઈપણ પોલીસ અધિકારી અને આ બાબતમાં કેન્દ્રીય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમથી સશક્ત કરાયેલ કસ્ટમ્સ વિભાગનો કોઈપણ અધિકારી, વોરંટ વિના એવા કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે જેણે કલમ ૩ હેઠળ બનાવાયેલા કોઈ નિયમ અથવા હુકમનો ભંગ કર્યો હોય અથવા જેણે એવો ભંગ કર્યો હોવાની વાજબી શંકા અસ્તિત્વમાં હોય. કલમ ૫ જોગવાઈ કરે છે કે કેન્દ્રીય સરકાર,

સામાન્ય અથવા વિશેષ હુકમ દ્વારા, એવા કોઈપણ વ્યક્તિને ભારતમાંથી દૂર કરવાની દિશા આપી શકે છે કે જેણે પાસપોર્ટ વિના ભારત પ્રવેશને પ્રતિબંધિત કરનાર કલમ ૩ હેઠળ બનાવાયેલા કોઈ નિયમના ભંગમાં ભારત પ્રવેશ કર્યો હોય, અને ત્યારબાદ સરકારના કોઈપણ અધિકારીને આવી દિશાનું અમલીકરણ કરવા માટે જરૂરી તમામ વાજબી સત્તાઓ પ્રાપ્ત થશે. આ અધિનિયમ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાના બળે, બાંગ્લાદેશના એવા તમામ નાગરિકો, જેઓ પાસપોર્ટ વિના ભારતમાં પ્રવેશ્યા હતા, તેમની સબ-ઈન્સ્પેક્ટરથી નીચી પદવી ન ધરાવતા કોઈ પોલીસ અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરી શકાતી હતી. કેન્દ્રીય સરકાર પાસે એવા કોઈપણ વ્યક્તિને દૂર કરવાની દિશા આપવાની સત્તા પણ હતી, જેણે પાસપોર્ટ વિના ભારત પ્રવેશને પ્રતિબંધિત કરનાર કલમ ૩ હેઠળ બનાવાયેલા નિયમના ભંગમાં ભારતમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તથાપિ, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૪ એ એવા વ્યક્તિને ભારતમાંથી દૂર કરવાની કેન્દ્રીય સરકારની સત્તા અને એવા વ્યક્તિને વોરંટ વિના ધરપકડ કરવાની સબ-ઈન્સ્પેક્ટર અથવા તેથી ઉપરની પદવી ધરાવતા પોલીસ અધિકારીની સત્તા બન્ને છીનવી લીધી છે.

૪૨. ઉપરોક્ત ચર્ચા અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો સ્પષ્ટ રીતે ભારતના બંધારણના અનુ. ૩૫૫ માં સમાવાયેલા બંધારણીય હુકમને નકારે છે,

જેમાં ભારત સંઘ પર દરેક રાજ્યને બાહ્ય આક્રમણ અને આંતરિક અશાંતિ સામે રક્ષણ આપવાનો કર્તવ્ય નાંખવામાં આવ્યો છે. તેથી, ભારતના બંધારણના અનુ. ૩૫૫ નો ભંગ કરતો આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ સંપૂર્ણપણે બંધારણવિરોધી છે અને તેને રદ કરવો જ જોઈએ.

૪૩. શ્રી અશોક દેસાઈ, લેખિત અરજીકર્તા તરફથી હાજર થયેલ વિદ્ધાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમનો અમલ માત્ર આસામ રાજ્યમાં જ કરવો સંપૂર્ણપણે ભેદભાવપૂર્ણ છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરે છે, કારણ કે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ કોઈ સમજણપાત્ર ભિન્નતાના આધાર પર સ્થાપિત નથી અને વર્ગીકરણના આધાર અને આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના હેતુ વચ્ચે કોઈ સંબંધ નથી. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં આ અદાલતના સાત ન્યાયાધીશોની પીઠના બુધન ચૌધરી વિરૂદ્ધ બિહાર રાજ્યના ચુકાદા તથા કેટલાક અન્ય કેસો પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. શ્રી અમરેન્દ્ર સારણ, વિદ્ધાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ તથા આસામ રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલ વિદ્ધાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે રજૂ કર્યું છે કે ઐતિહાસિક તથ્યો અને/અથવા ભૌગોલિક માપદંડોના આધારે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ સંપૂર્ણપણે માન્ય વર્ગીકરણ છે અને અરજીકર્તા આ આધાર પર અનુચ્છેદ ૧૪ ના ભંગની ફરિયાદ કરી શકતા નથી કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ માત્ર આસામ રાજ્ય માટે જ લાગુ કરવામાં આવ્યો

છે. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે કોઈ ભૌગોલિક વિચારણાના કારણે એવો વર્ગીકરણ કરવામાં આવે કે જેના હેઠળ કોઈ અધિનિયમ રાજ્યના માત્ર કેટલાક જિલ્લાઓમાં અથવા તો એક જિલ્લાના પણ કોઈ ભાગમાં જ લાગુ થાય, તો તે સંપૂર્ણપણે માન્ય ગણાશે અને તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ને કોઈ રીતે ભંગ કરતું નથી. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં વિદ્વાન વકીલોએ અનેક ચુકાદાઓ, એટલે કે, ઓ.પી. જોશી વિરૂદ્ધ મધ્ય ભારત રાજ્ય, કિશન સિંહ વિરૂદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, ગોપી ચંદ વિરૂદ્ધ દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન, કાંગશરી હાલદાર વિરૂદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને ક્લેરન્સ પાઈસ વિરૂદ્ધ ભારત સંઘ, ઉપર આધાર મૂક્યો છે. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોએ દર્શાવેલા તમામ કેસોનો અહીં ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે એવું અમે માનતા નથી, કારણ કે તેમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત મૂળતઃ એકસરખો જ છે અને એવા એક જ ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરવો પૂરતો રહેશે, એટલે કે, કાંગશરી હાલદાર (ઉપરોક્ત), જેમાં ગજેન્દ્રગડકર, ન્યાયાધીશે (તે વખતે લોર્ડશીપ જે હતાં તે રીતે) નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

> "આપત્તિગ્રસ્ત અધિનિયમની માન્યતા એ આધાર પર વિચારતાં કે તે અનુ. ૧૪ નો ભંગ કરે છે, પ્રથમ તો તે અધિનિયમના આધારભૂત નીતિ-સિદ્ધાંત અને તે દ્વારા હાંસલ કરવાનું અભિપ્રેત હેતુ નિર્ધારિત કરવું જરૂરી બનશે. આ પ્રક્રિયામાં અધિનિયમની પ્રસ્તાવના અને તેની મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈઓનો વિચાર કરી શકાય છે અને કરવો જ જોઈએ. આ રીતે અધિનિયમની નીતિ અને હેતુ

નિર્ધારિત કર્યા પછી, અદાલતે તેની માન્યતાની તપાસ કરતી વખતે દ્વિ–કસોટી લાગુ કરવી જોઈએ: શું વર્ગીકરણ તર્કસંગત છે અને સમજી શકાય તેવી ભિન્નતા પર આધારિત છે; અને, શું આ ભિન્નીકરણના આધારમાં તેની જાહેર કરાયેલ નીતિ અને હેતુ સાથે કોઈ તર્કસંગત સંબંધ છે? જો આ બન્ને કસોટીઓ પૂર્ણ થતી હોય, તો અધિનિયમને માન્ય ગણાવવો જ જોઈએ; અને એવા કેસમાં, એ જ પરિણામ ભિન્ન પ્રકારનું વર્ગીકરણ અપનાવીને વધુ સારી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ હતું કે નહીં, તે અંગેનો વિચાર ન્યાયિક તપાસના વ્યાપથી બહારનો ગણાશે. જો આ બેમાંથી કોઈ એક કસોટી પણ પૂર્ણ થતી ન હોય, તો અનુ. ૧૪ નો ભંગ કરનાર હોવાથી અધિનિયમને રદ કરવો જ પડે.”

૪૪. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૮(૧) મુજબ, જો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે કે કોઈ વ્યક્તિ ગેરકાયદેસર પ્રવાસી છે કે નથી, તો કેન્દ્ર સરકાર, એવો પ્રશ્ન તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ ફોરેનર્સ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ હેઠળ તેને ભારતમાં ન રહેવા અથવા અન્ય કોઈ અસર માટે કરાયેલા હુકમ સામે તે વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રતિનિધિત્વના આધારે ઉદ્ભવ્યો હોય કે અન્ય કોઈ પણ રીતે ઉદ્ભવ્યો હોય, તે પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે તેને ટ્રિબ્યુનલને મોકલી શકે છે. આ જોગવાઈ ગેરકાયદેસર પ્રવાસીને અત્યંત વિશેષ અને લાભદાયક હક આપે છે. ગેરકાયદેસર

પ્રવાસી વિરુદ્ધ ફોરેનર્સ અધિનિયમ હેઠળ હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય તો પણ, તેને ટ્રિબ્યુનલને સંદર્ભ મોકલાવવા માટે કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ પ્રતિનિધિત્વ કરવાની હક મળે છે, અને ત્યારબાદ કાર્યવાહી આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અનુસાર આગળ વધે છે, જેમાં અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ કરવાનો વધુ હક પણ ઉપલબ્ધ રહે છે. આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમમાં પુરાવાના ભાર અંગે ફોરેનર્સ અધિનિયમની કલમ ૯ જેવી કોઈ જોગવાઈ ન હોવાથી, સમગ્ર કેસનું સ્વરૂપ ગેરકાયદેસર પ્રવાસીના પક્ષમાં બદલાઈ જાય છે. આ હક તેવી જ પરિસ્થિતિમાં આવેલી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને ઉપલબ્ધ નથી, જેના વિરુદ્ધ ફોરેનર્સ અધિનિયમ હેઠળ હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય, જો તે આસામ રાજ્ય સિવાય ભારતના અન્ય કોઈ ભાગમાં હોય.

૪૫. અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, ગેરકાયદેસર રીતે આસામમાં સ્થળાંતર કરીને આવેલા બાંગ્લાદેશી નાગરિકોનો પ્રવાહ ઉત્તર–પૂર્વીય પ્રદેશની અખંડિતતા અને સુરક્ષાને જોખમરૂપ છે. તેમની હાજરીએ તે પ્રદેશના લોકસાંખ્યિક સ્વરૂપમાં ફેરફાર કર્યો છે અને આસામના સ્થાનિક લોકો અમુક જિલ્લાઓમાં અલ્પસંખ્યકના દરજ્જા સુધી ઘટી ગયા છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, જો સંસદે માત્ર આસામ રાજ્ય માટે એવો કાયદો બનાવ્યો હોત, જે ભારતના બાકીના ભાગમાં લાગુ પડતા વિદેશીઓ અધિનિયમ કરતાં વધુ કડક હોય, અને તેમજ વર્તમાન બાંગ્લાદેશના પ્રદેશમાંથી ૧.૦૧.૧૯૬૬ થી ૨૪.૦૩.૧૯૭૧

દરમિયાન સ્થળાંતર કરીને આવેલા આવા વ્યક્તિઓની ઓળખ માટે આસામ રાજ્યમાં પણ લાગુ પડતો હોય, તો એવો કાયદો અનુચ્છેદ ૧૪ ની કસોટી પાર કરી શક્યો હોત, કારણ કે આ રીતે કરવામાં આવેલ ભિન્નીકરણનો અધિનિયમની જાહેર કરાયેલ નીતિ અને હેતુ સાથે તર્કસંગત સંબંધ હોત. પરંતુ માત્ર ભૌગોલિક વર્ગીકરણ કરવાથી ત્યારે ટેકો આપી શકાય નહીં, જ્યારે અધિનિયમ કાયદાના હેતુને સિદ્ધ કરવા બદલે, જેના માટે તે કાયદો બનાવવામાં આવ્યો છે તે જ હેતુને નિષ્ફળ બનાવે. અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ, આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ ગેરકાયદેસર રીતે પાર કરીને ભારતમાં પ્રવેશેલા અને કાયદાની કોઈ સત્તા વિના ભારતમાં આવેલા તથા ભારતમાં યથાવત રહેવાની પણ કોઈ સત્તા ન ધરાવતા વિદેશીઓની ઓળખ અને દેશનિકાલ બાબતે વિદેશીઓ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ઘણીઘણી વધુ અસરકારક છે. અનુચ્છેદ ૧૪ ની કસોટી સંતોષવા માટે વર્ગીકરણ કરવામાં માત્ર ભૌગોલિક પરિબળ પૂરતું નથી, પરંતુ હાંસલ કરવાના હેતુઓ સાથે તેનો સંબંધ હોવો આવશ્યક છે. જો "અધિનિયમની નીતિ અને હેતુ સાથેના તર્કસંગત સંબંધ" ના બીજા પાસાને સંપૂર્ણ રીતે અવગણીને ભૌગોલિક વિચારણાને જ એકમાત્ર માપદંડ બનાવવામાં આવે, તો વિધાનમંડળ માટે તે બનાવેલ કાયદાઓ રાજ્યની અંદરના કોઈપણ ઉપવિભાગ અથવા જિલ્લામાં લાગુ કરી, અન્યને પોતાની મનસ્વી ઈચ્છા મુજબ બહાર રાખવું ખુલ્લું રહી જશે. આ અનુચ્છેદ ૧૪ જેના આધારભૂત ભાવ અને કાનૂની સિદ્ધાંત પર સ્થાપિત છે તે નથી. કારણ કે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ, જેના દ્વારા

આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ માત્ર આસામ રાજ્યમાં જ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે, તેનો અધિનિયમની નીતિ અને હેતુ સાથે કોઈ તર્કસંગત સંબંધ નથી, તેથી તે સ્પષ્ટપણે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરે છે અને આ આધાર પર પણ રદ થવા પાત્ર છે.

૪૬. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી અશોક દેસાઈએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે રાજ્યપાલના અહેવાલો તથા ભારત સંઘ અને આસામ રાજ્ય દ્વારા અગાઉ દાખલ કરાયેલા પ્રતિસોગંદનામાઓ દર્શાવે છે કે આસામ રાજ્યની સમગ્ર જનસાંખ્યિક રચનામાં ફેરફાર આવ્યો છે અને બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓના વિશાળ પ્રવાહને કારણે આસામના સ્થાનિક લોકો પોતાના જ રાજ્યમાં અલ્પસંખ્યક બની ગયા છે. વિદ્વાન વકીલના મત મુજબ, આ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯(૧) હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા હકોના ઉલ્લંઘન સમાન છે, કારણ કે આસામના લોકોને પોતાની ભાષા, લિપિ અથવા સંસ્કૃતિનું સંરક્ષણ કરવાનો મૂળભૂત હક છે. નિઃસંદેહ, અનુચ્છેદ ૨૯(૧) ભારતના પ્રદેશમાં અથવા તેના કોઈપણ ભાગમાં વસવાટ કરતા એવા નાગરિકોના તમામ વર્ગોને, જેઓની પોતાની વિશિષ્ટ ભાષા, લિપિ અથવા સંસ્કૃતિ હોય, તેનું સંરક્ષણ કરવાનો મૂળભૂત હક આપે છે અને આ હકમાં કોઈપણ અતિક્રમણ અધિકારાતીત ગણાશે. તેમાં શંકા નથી કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમના અમલને કારણે બાંગ્લાદેશમાંથી આવેલા ગેરકાયદેસર

સ્થળાંતરીઓને આસામમાં સતત નિવાસ કરવા માટે બહુ મોટા પાયે સહુલિયત મળી છે, અને તેમની વિશાળ સંખ્યાને કારણે સ્થાનિક લોકોની ભાષા, લિપિ અને સંસ્કૃતિ પર અસર પડે છે. જોકે, અમે આ બાબતે કોઈ અંતિમ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા ઈચ્છતા નથી કે તથ્યસ્થિતિના આધાર પર આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમને આ રીતે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯(૧)નું ઉલ્લંઘન કરનાર કહેવાય કે નહીં, કારણ કે આ પ્રશ્નના નિર્ધારણ માટે આવશ્યક તથ્યાધાર અરજીઓમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી.

૪૭. રિટ અરજી નં. ૭ ઓફ ૨૦૦૧ (જમિયત ઉલમા–એ–હિન્દ તથા અન્ય વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા તથા અન્ય) માં અરજદારો તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી શાંતિ ભૂષણે, જેમાં યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાને આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ સમગ્ર ભારતમાં લાગુ કરવામાં આવે તેવી દિશા આપવાની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે, વિનંતી કરી હતી કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતા અંગેના પ્રશ્ન પર તેમને સાંભળવામાં આવે, કારણ કે ઉક્ત મુદ્દા પરનો નિર્ણય તે રિટ અરજી પર ગંભીર અસર કરશે જેમાં તેઓ વકીલ તરીકે હાજર છે. તેથી, અમે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની બંધારણીય માન્યતા સંબંધિત મર્યાદિત મુદ્દા પર શ્રી શાંતિ ભૂષણને સાંભળ્યા છે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું છે કે ભલે મૂળભૂત અધિકારો સંબંધિત બંધારણના ભાગ ૩ માં આવેલી કેટલીક કલમો, જેવી કે કલમ ૧૯(૧)(ડી) અને (ઈ), કોઈ વિદેશી વ્યક્તિને

લાગુ પડતી ન હોય, તેમ છતાં તે કલમ ૨૧ના સંરક્ષણનો હકદાર છે, કારણ કે ઉક્ત કલમનો અમલ માત્ર નાગરિકો સુધી મર્યાદિત નથી. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું છે કે કલમ ૨૧ના સ્પષ્ટ હુકમ મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિને કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા અનુસાર સિવાય તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યથી વંચિત કરી શકાય નહીં; તેથી વિદેશીઓને દેશનિકાલ કરવા માટે ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા હોવી જરૂરી છે. વિદ્વાન વકીલના મત અનુસાર, આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ એવી ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે, અર્થાત્ કોઈ વ્યક્તિના નાગરિકત્વના પ્રશ્નનું ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ અને તેના દેશનિકાલની પ્રક્રિયા. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે આ હેતુ સિદ્ધ કરવા ઇચ્છતો આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરે છે અને તેથી તેની માન્યતા પર આક્ષેપ કરી શકાતો નથી. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ અને શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે પણ તેમની દલીલો દરમિયાન આ બાબત પર ઘણો ભાર મૂક્યો છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ ખરાખરા ભારતીય નાગરિકોને રક્ષણ આપવા અને તેમની હેરાનગતિ ટાળવા માટે ઘડવામાં આવ્યો છે.

કરવામાં આવેલી રજૂઆત સ્વીકારવી શક્ય નથી. આ અદાલતે સ્વીકારેલો દૃષ્ટિકોણ એવો છે કે ફોજદારી વિચારણમાં, જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ પર ગુનો કર્યાનો આરોપ મૂકી તેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે અને તેને દંડિત કરવામાં આવે છે, અને પરિણામે તેને તેના જીવન અથવા સ્વતંત્રતાથી વંચિત

કરવામાં આવી શકે છે, ત્યાં માત્ર એટલું પૂરતું નથી કે તેની સામે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર કાર્યવાહી કરવામાં આવે; પરંતુ એવી પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, વાજબી અને નિષ્પક્ષ હોવી જોઈએ. આ સિદ્ધાંતનો અહીં કોઈ જ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી, કારણ કે વિદેશીની ઓળખ અને તેના દેશનિકાલના મામલામાં, તેને તેના જીવન અથવા વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત કરવામાં આવતો નથી. દેશનિકાલની કાર્યવાહી એવી કાર્યવાહી નથી કે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ સામે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા દોષારોપણ કરવામાં આવે અને જ્યાં તે દોષિત ઠરાવી શકાય અથવા સજા સંભળાવી શકાય. નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૬–એ માં વપરાયેલી ભાષાને ધ્યાનમાં લેતા, આસામમાં ૧.૦૧.૧૯૬૬ અને ૨૪.૦૩.૧૯૭૧ વચ્ચે પ્રવેશ કરેલા વિદેશીઓની ઓળખ માટે, વિદેશી અધિનિયમ અને વિદેશી (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ સમગ્ર ભારત તેમજ આસામ રાજ્ય પર લાગુ પડે છે. તેથી, ભારત સંઘ અથવા આસામ રાજ્ય અથવા તે બાબતમાં કોઈપણ વ્યક્તિ માટે એવો દાવો કરવો ખુલ્લો નથી કે ઉપરોક્ત કાયદાકીય જોગવાઈમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, વાજબી અને નિષ્પક્ષ નથી અને આથી તે ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૧નો ભંગ કરે છે. અમારા મત મુજબ, વિદેશી અધિનિયમ અને વિદેશી (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળની પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, વાજબી અને નિષ્પક્ષ છે અને તે કોઈપણ બંધારણીય જોગવાઈનો ભંગ કરતી નથી.

૪૮. અહીં વિદેશી નાગરિકોના દેશનિકાલ સંબંધિત કાયદાનો સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક ગણીએ છીએ, કારણ કે તે બાબતે કંઈક ગેરસમજ દેખાઈ આવે છે અને જોરદાર રીતે એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે વિદેશી નાગરિકો પણ અનેક અધિકારો ધરાવે છે તથા તેમની ઓળખ અને દેશનિકાલ માટેની પ્રક્રિયા તેમની પ્રત્યે ન્યાયસંગતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે વિગતવાર અને વ્યાપક હોવી જોઈએ.

૪૯. જે.જી. સ્ટાર્કે દ્વારા લખાયેલ ઇન્ટ્રોડક્શન ટુ ઇન્ટરનેશનલ લો (પ્રથમ ભારતીય પુર્મુદ્રણ ૧૯૯૪) ના અધ્યાય ૧૨ (પાનું ૩૪૮) માં, આ મુદ્દાઓ અંગેનો કાયદો નીચે મુજબ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે: –

> "મોટાભાગના રાજ્યો કાનૂની સિદ્ધાંતમાં દાવો કરે છે કે તેઓ પોતાની ઇચ્છા મુજબ તમામ વિદેશીઓને બહાર રાખી શકે છે, અને એવો નિર્બંધીત અધિકાર સંપ્રભુ શાસનનું એક આવશ્યક લક્ષણ છે એવું પ્રતિપાદિત કરે છે. ગ્રેટ બ્રિટન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની અદાલતોએ એવું નિર્ધારિત કર્યું છે કે પોતાની ઇચ્છા મુજબ વિદેશીઓને બહાર રાખવાનો અધિકાર પ્રાદેશિક સંપ્રભુત્વની એક આનુષંગિક બાબત છે. વિપરીત એવી કોઈ આંતરરાષ્ટ્રીય સંધિથી બંધાયેલ ન હોય ત્યાં સુધી, રાજ્યો આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા હેઠળ વિદેશીઓને પ્રવેશ આપવાની કોઈ

> ફરજ અથવા તેમને હાંકી કાઢવા નહિ એવી કોઈ ફરજ હેઠળ બંધાયેલા નથી. તેમજ, આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદો સ્વીકારવામાં આવેલા વિદેશીના નિવાસકાળ અંગે પણ કોઈ ફરજ લાદતો નથી."

પ્રવેશ ન આપવાની સત્તાની જેમ, આને પણ રાજ્યની પ્રાદેશિક સર્વસત્તાકતાનો અનુસંગ માનવામાં આવે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદો વિદેશી નાગરિકોને સમૂહમાં હાંકી કાઢવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો નથી (પૃષ્ઠ ૩૫૧). નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો અંગેના ૧૯૬૬ના આંતરરાષ્ટ્રીય કરારની કલમ ૧૩નો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં જોગવાઈ છે કે કરારના પક્ષકાર રાજ્યના પ્રદેશમાં કાયદેસર રીતે રહેલો વિદેશી નાગરિકને માત્ર કાયદા અનુસાર લેવાયેલા નિર્ણયને અનુસરીને જ હાંકી કાઢી શકાય, અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાના બળવાન કારણો અન્યથા આવશ્યક ન બનાવે ત્યાં સુધી, તેને પોતાની હકાલપટ્ટી સામેના કારણો રજૂ કરવાની અને સક્ષમ સત્તાધિકારી સમક્ષ પોતાના મામલાની સમીક્ષા કરાવવાની તથા તે હેતુસર પ્રતિનિધિત્વ મેળવવાની મંજૂરી આપવી પડે. નોંધવું મહત્વનું છે કે ૧૯૬૬નો આ કરાર ત્યારે જ લાગુ પડશે જ્યારે કોઈ વિદેશી નાગરિક ભારત દેશમાં કાયદેસર રીતે હોય, એટલે કે માન્ય પાસપોર્ટ, વિઝા વગેરે સાથે, અને ગેરકાયદેસર અથવા બિનકાયદેસર રીતે પ્રવેશ કરનારાઓને નહીં. આવો જ અભિપ્રાય ઓપેનહાઇમ્સ ઇન્ટરનેશનલ લો (નવમી આવૃત્તિ ૧૯૯૨ – પરિચ્છેદ ૪૦૦, ૪૦૧ અને ૪૧૩માં) વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. લેખકે જણાવ્યું

છે કે વિદેશી નાગરિકોને સ્વીકારવાનો પ્રશ્ન વિવેકાધીન બાબત છે, અને દરેક રાજ્ય પોતાની પ્રાદેશિક સર્વોચ્ચતાના કારણે, પોતાના સમગ્ર પ્રદેશમાંથી અથવા તેના કોઈપણ ભાગમાંથી વિદેશી નાગરિકોને બહાર રાખવા સક્ષમ છે. પરિચ્છેદ ૪૧૩માં કહેવાયું છે કે વિદેશી નાગરિકોને હાંકી કાઢવાનો રાજ્યોનો અધિકાર સામાન્ય રીતે માન્ય ગણાય છે. વિદેશી નાગરિક માત્ર તાત્કાલિક મુલાકાતે હોય કે પોતાના પ્રદેશમાં વ્યવસાયિક ધંધા અથવા અન્ય કોઈ હેતુસર સ્થાયી થયો હોય, અને ત્યાં પોતાનું નિવાસસ્થાન સ્થાપિત કર્યું હોય, તે બાબતથી કોઈ ફરક પડતો નથી. યુદ્ધરત રાજ્ય પોતાના પ્રદેશની અંદર વસવાટ કરતા અથવા તાત્કાલિક રીતે રહેતા તમામ શત્રુ દેશના નાગરિકોને હાંકી કાઢવું અનુકૂળ માની શકે છે; ભલે આવી કાર્યવાહી વ્યક્તિગત વિદેશી નાગરિકો માટે અત્યંત કઠોર હોય, તેમ છતાં સામાન્ય રીતે સ્વીકારવામાં આવે છે કે આવી હકાલપટ્ટી યોગ્ય ઠરે છે. નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો અંગેના ૧૯૬૬ના આંતરરાષ્ટ્રીય કરારની કલમ ૧૩ને ધ્યાનમાં લેતાં, રાજ્યના પ્રદેશમાં કાયદેસર રીતે રહેલો વિદેશી નાગરિકને માત્ર કાયદા અનુસાર લેવાયેલા નિર્ણયના અનુસંધાનમાં જ હાંકી કાઢી શકાય.

૫૦. રેક્સ વિરૂદ્ધ બોટ્રિલમાં એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે યુનાઈટેડ કિંગડમના સંવિધાન હેઠળ રાજા પર દેશમાં કોઈપણ વિદેશીને પ્રવેશ આપવા અથવા પ્રવેશ અપાયા પછી તેને ત્યાં જાળવી રાખવાની કોઈ ફરજ નથી. યુનાઈટેડ કિંગડમમાં

દરેક વિદેશી માત્ર એટલા માટે ત્યાં છે કે તેની હાજરી માટે રાજાએ અનુમતિ આપી છે. પરિણામે, કોમન લૉ અનુસાર રાજા પોતાની ઇચ્છા મુજબ તે અનુમતિ પાછી ખેંચી શકે છે અને કાર્યપાલિકાને તે વિદેશીને, શત્રુ હોય કે મિત્ર, દેશમાંથી હાંકી કાઢવા પ્રેરિત કરી શકે છે. આવું માનવા માટે કેનેડા માટેના એટર્ની–જનરલ વિરૂદ્ધ કેઈન પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં લોર્ડ એટકિન્સને આ મુજબ કહ્યું હતું: –

> "દરેક રાજ્યમાં સર્વોચ્ચ સત્તા પાસે રહેલા અધિકારોમાંનો એક અધિકાર એવો છે કે તે કોઈ વિદેશીને તે રાજ્યમાં પ્રવેશ કરવાની પરવાનગી આપવાનો ઇનકાર કરી શકે, તેને પ્રવેશ કરવાની પરવાનગી સાથે પોતાની ઇચ્છા મુજબ જે શરતો યોગ્ય લાગે તે જોડીને આપી શકે, અને રાજ્યમાંથી પોતાની ઇચ્છા મુજબ, મિત્રતાપૂર્ણ વિદેશીને પણ, કાઢી મૂકી શકે અથવા દેશનિકાલ કરી શકે, ખાસ કરીને જો તે એવું માને કે રાજ્યમાં તેની હાજરી રાજ્યની શાંતિ, વ્યવસ્થા અને સારા શાસનને, અથવા તેના સામાજિક કે ભૌતિક હિતોને, વિરોધી છે."

ચેઈ ચેન પિંગ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ (ઉપરોક્ત) માં, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સર્વોચ્ચ અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું:

"વિદેશીઓને બહિષ્કૃત કરવાની સત્તા સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકા સરકારને અર્પિત સર્વભૌમ સત્તાનો એક અંગ હોવાથી, અને બંધારણ દ્વારા પ્રતિનિધિત કરાયેલ તેવી સર્વભૌમ સત્તાઓના ભાગરૂપે હોવાથી, જ્યારે ક્યારે સરકારના નિર્ણય મુજબ દેશના હિતો તેની માંગ કરે ત્યારે તે સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની હક કોઈપણ વ્યક્તિના પક્ષે અર્પણ કરી શકાતી નથી કે મર્યાદિત કરી શકાતી નથી. સરકારની સત્તાઓ સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકાને વિશ્વાસરૂપે સોંપવામાં આવેલી છે અને તે કોઈ અન્ય પક્ષોને હસ્તાંતરિત કરી શકાય તેવી નથી. તે ત્યજી શકાતી નથી અથવા સમર્પિત કરી શકાતી નથી. તેમજ, જ્યારે જાહેર હિત માટે તેમની જરૂર પડે ત્યારે, ખાનગી હિત સંબંધિત કોઈપણ વિચારણાઓથી તેમની અમલવારીમાં અડચણ પેદા કરી શકાતી નથી. આવા જાહેર વિશ્વાસોના પ્રયોગને સોદાબાજી અથવા કરારનો વિષય બનાવી શકાય નહીં."

આ સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર ફોંગ યુ ટિંગ વિરૂદ્ધ /સ. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ મામલામાં કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં અદાલતે આ મુજબ નિર્ણય આપ્યો: –

"દરેક રાજ્યની સરકારને હંમેશા એવો અધિકાર રહેલો હોય છે કે તેના પ્રદેશની અંદર મળતા વિદેશીઓને સરહદ સુધી પહોંચાડીને

ત્યાંથી નીકળી જવા માટે બાધ્ય કરે. આ અધિકાર એ તથ્ય પર આધારિત છે કે વિદેશી વ્યક્તિ રાષ્ટ્રનો હિસ્સો બનતી નથી; તેથી તેને પ્રદેશની અંદર વ્યક્તિગત રીતે પ્રવેશ અથવા નિવાસની મંજૂરી આપવી એ સંપૂર્ણ પરવાનગી અને માત્ર સહનશીલતાનો વિષય છે, અને તેનાથી કોઈ બાધ્યતા ઊભી થતી નથી. નિઃસંદેહ, આ અધિકારના અમલને દરેક દેશના આંતરિક કાયદાઓ દ્વારા કેટલીક વિધિ–પ્રક્રિયાઓના આધીન રાખી શકાય; પરંતુ છતાં પણ આ અધિકાર અસ્તિત્વમાં રહે છે, સર્વત્ર માન્ય છે અને અમલમાં મૂકવામાં આવે છે."................................."હાંકલપટ્ટીનો હુકમ ગુનાની સજા નથી. તે નિર્વાસન નથી, તે અર્થમાં કે જેમાં આ શબ્દનો ઉપયોગ ઘણીવાર દંડરૂપે પોતાના દેશમાંથી નાગરિકને બહાર કાઢવા માટે કરવામાં આવે છે. તે તો માત્ર પોતાના દેશમાં પરત મોકલવાની એવી પદ્ધતિ છે, જે એવા વિદેશી માટે અમલમાં મુકવામાં આવે છે જેણે તે શરતોનું પાલન કર્યું નથી, જેઓના નિર્વહ પર, રાષ્ટ્રની સરકારએ, પોતાના સંવિધાનિક અધિકારક્ષેત્રની અંદર કાર્ય કરતાં અને યોગ્ય વિભાગો મારફતે, નક્કી કર્યું છે કે અહીં તેનું સતત નિવાસ નિર્ભર રહેશે. તેથી, તેને કાનૂની યોગ્ય પ્રક્રિયા વિના જીવન, સ્વાતંત્ર્ય અથવા મિલકતથી વંચિત કરવામાં આવેલ નથી; અને સંવિધાનની તે જોગવાઈઓ, જે

જ્યુરી દ્વારા વિચારણાના અધિકારને સુરક્ષિત કરે છે, તેમજ અયોગ્ય શોધખોળ અને જપ્તી, અને ક્રૂર તથા અસામાન્ય સજાઓને પ્રતિબંધિત કરે છે, તેનો અહીં કોઈ લાગુ પડતો નથી."

૫૧. નિશિમુરા એકિયુ વિરૂદ્ધ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ મામલે એવો નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો કે, ભલે કોંગ્રેસ યોગ્ય માને તો વિદેશીના દેશમાં ઉતરવાનો અધિકાર કયા તથ્યો પર કાયદાઓ દ્વારા આધારિત કરવામાં આવ્યો છે તેની તપાસ અને નિશ્ચિતતા કરવા અદાલતોને અધિકૃત કરી શકે, છતાં કોંગ્રેસ તે તથ્યોનો અંતિમ નિર્ધાર કાર્યપાલક અધિકારીને સોંપી શકે છે, અને જો તે આવું કરે, તો તેનો હુકમ કાયદેસરની પ્રક્રિયા ગણાય અને અન્ય કોઈ અધિકરણ, જ્યાં સુધી કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટપણે તે માટે અધિકૃત ન કરવામાં આવ્યું હોય, તેને આધારે તેણે જે પુરાવા પર કાર્ય કર્યું હોય તેની પુનઃપરીક્ષા કરવા અથવા તેની પૂરકતાને પડકારવા માટે સ્વતંત્ર ન હોય. આથી, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સર્વોચ્ચ અદાલત મુજબ, વિદેશીના અધિકારોનો નિર્ધાર કાર્યપાલિકા દ્વારા કરવામાં આવે તોય તે કાયદેસરની પ્રક્રિયાના પાલનરૂપ ગણાશે.

૫૨. લૂઈસ ડી રેટ્ટ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા કેસમાં મિશનરી કાર્યમાં સંકળાયેલા બે વિદેશી નાગરિકો અનુક્રમે ૧૯૩૭ અને ૧૯૪૮માં પાસપોર્ટ અને વિઝા વગેરે જેવા યોગ્ય દસ્તાવેજો સાથે ભારતમાં આવ્યા હતા અને સતત અહીં

વસવાટ કરતા હતા, પરંતુ ૮.૦૭.૧૯૮૭ના હુકમ દ્વારા તેમની રોકાણની અવધિમાં વધુ વધારો કરવાની અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેમને ૩૧.૦૭.૧૯૮૭ સુધીમાં દેશ છોડવા જણાવવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ તેમણે રિટ અરજિ દાખલ કરીને તે હુકમને પડકાર્યો. આ અદાલતે ઠરાવ્યું કે વિદેશીઓને દેશમાંથી હાંકી કાઢવાની ભારત સરકારની સત્તા પરિપૂર્ણ અને અમર્યાદિત છે અને તેના વિવેકાધિકારને મર્યાદિત કરતી કોઈ જોગવાઈ સંવિધાનમાં નથી અને કાર્યપાલક સરકારને વિદેશીને દેશમાંથી હાંકી કાઢવાનો અશરતી અધિકાર છે. જ્યાં સુધી સુનાવણીનો અધિકાર સંબંધિત છે, ત્યાં સુધી સંબંધિત વ્યક્તિને પોતાનો પક્ષ રજૂ કરવાની તક કઈ રીતથી આપવી તે અંગે કોઈ કડક અને અચલ નિયમ હોઈ શકતો નથી.

૫૩. અરુણાચલ પ્રદેશ રાજ્ય વિરૂદ્ધ ખુદી રામ ચકમા કેસમાં, લુઈસ ડી રેટ્ટ (ઉપરોક્ત) ના અનુસરણમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિદેશીના મૂળભૂત અધિકાર જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્ય બાબતે માત્ર અનુચ્છેદ ૨૧ સુધી સીમિત છે અને તેમાં આ દેશમાં નિવાસ કરવાનો તથા રહી શકવાનો અધિકાર, જેમ કે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(ઈ) માં ઉલ્લેખિત છે, સામેલ થતો નથી, કારણ કે તે માત્ર દેશના નાગરિકોને જ લાગુ પડે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂન વિષયક કેટલીક પ્રસિદ્ધ અને પ્રામાણિક પુસ્તકોનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે જે વ્યક્તિઓ એવા દેશોના પ્રદેશોમાં વસે છે કે જેઓના તેઓ

રાષ્ટ્રીય નથી, તેઓને આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂન હેઠળ વિશેષ દરજ્જો પ્રાપ્ત થાય છે. રાજ્યો પોતાના પ્રદેશમાંથી આવા વ્યક્તિઓને કાઢી મૂકવાનો અધિકાર પોતાના માટે અનામત રાખે છે અને પોતાના નાગરિકો ભોગવે છે તેવા કેટલાક અધિકારો, જેમ કે મતદાનનો અધિકાર, જાહેર પદ ધારણ કરવાનો અધિકાર અથવા રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાવાનો અધિકાર, તેમને ન આપવાનો ઈનકાર કરી શકે છે. પરદેશીઓને નાગરિક સેવાઓમાં જોડાવાથી અથવા અમુક વ્યવસાયોમાં પ્રવેશવાથી અથવા કેટલીક મિલ્કતોના માલિકી હકથી વંચિત રાખવામાં આવી શકે છે અને રાજ્ય રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અથવા જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં તેમના ઉપર નિયંત્રણો મૂકી શકે છે. તેમ છતાં, એક વાર તેમને કાયદેસર રીતે કોઈ પ્રદેશમાં પ્રવેશ આપવામાં આવ્યા પછી, તેઓ સામાન્ય ખાનગી જીવનના ઉપભોગ માટે આવશ્યક એવા કેટલાક તાત્કાલિક અધિકારોના હકદાર બને છે. આ રીતે, બાંગ્લાદેશના નાગરિકો જેમણે ગેરકાયદેસર રીતે સરહદ પાર કરી છે અને આસામમાં અનધિકૃત પ્રવેશ કર્યો છે અથવા દેશના અન્ય ભાગોમાં રહી રહ્યા છે, તેમને ભારતમાં રહી શકવાનો કોઈપણ પ્રકારનો કાનૂની અધિકાર નથી અને તેઓને દેશનિકાલ કરવામાં આવવા પાત્ર છે.

૫૪. વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે એ પણ રજૂ કર્યું છે કે કોઈ વિશેષ અધિનિયમની, જે અમુક જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવા અથવા કોઈ નિર્ધારિત હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે બનાવવામાં આવ્યો હોય, તેની માન્યતા પર ક્ષેત્ર આવરી લેતા

કોઈ સામાન્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે તેની જોગવાઈઓની તુલના કરીને પડકાર ઉઠાવી શકાય નહીં. આ પ્રસ્તાવના સમર્થનમાં તેમણે ઈન રે ધ સ્પેશિયલ કોર્ટ્સ બિલ, ૧૯૭૮ અને એ.આર. એન્ટ્યુલે વિરૂદ્ધ એસ. નાયક પર આધાર મૂક્યો છે. પૂર્વવર્તી કેસમાં એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે એક વાર દ્વિ-કસોટીના અમલ દ્વારા વર્ગીકરણ યથાવત્ માન્ય ગણાય, પછી વધુ કઠોર વર્તન અથવા પ્રતિકૂળ પ્રક્રિયા લાગુ પડવાની બાબતનું પ્રાસંગિકત્વ રહેતું નથી, કારણ કે અનુચ્છેદ ૧૪ના હેતુ માટે અસમાન વ્યક્તિઓ અસમાન વર્તનની ફરિયાદ કરી શકતા નથી. અમારાં મત મુજબ, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ દ્વારા આગ્રહપૂર્વક રજૂ કરાયેલ પ્રસ્તાવ વર્તમાન કેસની હકીકતી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડતો નથી. અરજદારનો દાવો એવો નથી કે માત્ર એટલા માટે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ વિદેશીઓ અધિનિયમની સરખામણીએ કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીને અનેક સુરક્ષાઓ આપે છે, તેથી આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ અધિકારાતીત છે. દલીલ એવી છે કે, હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દેશના સંવેદનશીલ પૂર્વીય અને ઉત્તર-પૂર્વીય પ્રદેશોની સરહદો પાર કરીને ગેરકાયદેસર રીતે ભારતમાં પ્રવેશેલા અને દેશમાં જ રહેલા વિદેશીઓની આવક તે પ્રદેશની અખંડિતતા અને સુરક્ષાને જોખમરૂપ છે, અને વધુમાં તેમનું ભારતમાં સતત નિવાસ ગંભીર સમસ્યાઓ ઊભી કરે છે; તેમજ આ વ્યક્તિઓ ગુપ્ત રીતે પોતાને ભારતના નાગરિક તરીકે રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા હોવાથી તેમની શોધખોળ મુશ્કેલ બની ગઈ છે અને તેમની

ઝડપી શોધખોળ સામાન્ય જનહિતમાં આવશ્યક બની છે; તેથી ભૂગોળના આધાર પર એવું વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું કે વિદેશીઓ અધિનિયમને અવલંબી રાખીને આ અધિનિયમ માત્ર આસામ રાજ્યમાં જ અમલમાં મુકાયો. પરંતુ આ રીતે બનાવવામાં આવેલ અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈઓ છે અને એવી પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે કે વિદેશીની ઓળખ કરી તેને દેશનિકાલ કરવો વાસ્તવમાં અશક્ય બની ગયો છે, જે બાબતનો પુરાવો સામાવાળાઓએ પોતે જ રજૂ કરેલા આંકડાકીય આંકડાઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી ભિન્નતાનો આધાર સિદ્ધ કરવાના હેતુ સાથે કોઈ સંબંધ ધરાવતો નથી અને પરિણામે આસામ રાજ્યમાં આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમ લાગુ કરવા માટે કરાયેલ વર્ગીકરણ અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે અને તેથી તે રદ કરવાનું બાધ્ય છે.

૫૫. શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે રજૂ કર્યું છે કે આઈ.એમ.ડી.ટી. અધિનિયમની કલમ ૮ નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૯ જેવી જ છે અને તેથી કલમ ૮ પર પણ એ જ અર્થઘટન લાગુ કરવું જોઈએ. અમારી દૃષ્ટિએ આવો દાવો સ્વીકારવો શક્ય નથી. નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૯ એવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડે છે જ્યાં પ્રશ્ન એ હોય કે કોઈ ભારતીય નાગરિકે વિદેશી દેશની નાગરિકતા પ્રાપ્ત કરીને પોતાની ભારતીય નાગરિકતા ગુમાવી છે કે નહીં. એવો પ્રશ્ન માત્ર કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા જ નક્કી કરી શકાય. અહીં અમારો સંબંધ એવા બાંગ્લાદેશી નાગરિકોની ઓળખ અને દેશનિકાલ સાથે છે, જેઓએ ગેરકાયદેસર રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ

પાર કરી છે અને આસામમાં નિવાસ સ્થાપ્યો છે. અન્ય દેશની નાગરિકતા પ્રાપ્ત થવાને કારણે ભારતીય નાગરિકતા ગુમાવવાનો પ્રશ્ન અહીં વિચારણા માટે બિલકુલ ઉદ્ભવતો નથી.

૫૬. વિદ્વાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલે રજૂઆત કરી છે કે વર્તમાન રિટ અરજી જાહેર હિતની અરજી તરીકે દાખલ કરવામાં આવી છે અને તેનો ઉદ્દેશ્ય રાજકીય હેતુ સિદ્ધ કરવાનો છે. એવો આગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદાર શ્રી સર્વાનંદ સોનોઅલ અગાઉ આસામ ગણ પરિષદ પક્ષના એક એમ.એલ.એ. હતા અને હાલમાં સંસદ સભ્ય છે, અને જે બાબત તેમની પાર્ટી રાજકીય રીતે હાંસલ કરી શકી નહોતી, તે તેઓ આ જાહેર હિતની અરજીના માધ્યમથી હાંસલ કરવા માંગે છે. એવો પણ આગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે કે એસ.પી. ગુપ્તા વિરૂદ્ધ / ભારત સંઘ તથા અન્ય કેટલાંક પ્રકરણોમાં ઠરાવ્યા મુજબ, જ્યાં જાહેર હિતની અરજીનો હેતુ રાજકીય ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરવાનો હોય ત્યાં એવી અરજી સ્વીકાર્ય ગણાતી નથી, તેથી વર્તમાન અરજી ફગાવી દેવા પાત્ર છે. આસામ રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલે વધારામાં રજૂઆત કરી છે કે અરજદારના કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું નથી અને તેથી ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની વર્તમાન અરજી ગ્રાહ્ય નથી. અમને કરાયેલ આ રજૂઆત સ્વીકાર્ય નથી. કેન્દ્રીય સરકારનું સર્વપ્રથમ કર્તવ્ય તેની સરહદોની રક્ષા કરવાનું અને વિદેશી નાગરિકો દ્વારા થતા અનાધિકૃત પ્રવેશને અટકાવવાનું છે.

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૫૧–એ(ડી) માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ભારતના દરેક નાગરિકનું કર્તવ્ય રહેશે કે તે દેશની રક્ષા કરે અને જ્યારે તે માટે બોલાવવામાં આવે ત્યારે રાષ્ટ્રીય સેવા આપે. જો વિધાનમંડળે બનાવેલ કોઈ અધિનિયમનો વિનાશક પ્રભાવ એવો હોય કે તે આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ ગેરકાયદેસર રીતે ઓળંગી ભારતભરમાં વસવાટ કરતા વિદેશી નાગરિકોને આશ્રય અને રક્ષણ આપે અને વધુમાં તે અધિનિયમ અસંવિધાનિક હોય, તો ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરીને કોઈપણ નાગરિકને તે બાબત અદાલતના ધ્યાન પર લાવવાનો અધિકાર છે. આવા અનેક ઉદાહરણો છે જ્યાં આવી રિટ અરજીઓ આ અદાલતે એવા નાગરિકોના પ્રેરણે સ્વીકારી છે, જેઓ પોતે વ્યક્તિગત રીતે પીડિત નહોતા, એ અર્થમાં કે તેમના પોતાના મૂળભૂત અધિકાર પર સીધો આક્રમણ થયો ન હતો. ડૉ. ડી.સી. વાધવા વિરૂદ્ધ / બિહાર રાજ્ય મામલે અરજદારે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરીને બિહારના રાજ્યપાલ દ્વારા ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧૩ હેઠળ સમયાંતરે જારી કરવામાં આવેલા ઓર્ડિનન્સોને વિધાનમંડળના અધિનિયમોથી સ્થાનાપન્ન કરાવ્યા વિના જારી રાખવાની કાર્યવાહી પડકારી હતી. સંવિધાન પીઠે ઠરાવ્યું હતું કે અરજદારને જાહેરના સભ્ય તરીકે પણ અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ અરજી જાળવવા પૂરતો હિતસંબંધ છે, કારણ કે દરેક નાગરિકનો એવો અધિકાર છે કે તેનું શાસન સંવિધાન મુજબ બનાવાયેલા કાયદાઓથી થવું જોઈએ, સંવિધાનની જોગવાઈઓનો ભંગ કરીને કાર્યપાલિકા દ્વારા બનાવાયેલા કાયદાથી નહીં. વધુમાં

એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો અરજદાર કોઈ વિશિષ્ટ ઓર્ડિનન્સને પડકારતા હોત, તો માત્ર જાહેરના સભ્ય તરીકે તેમને તે પડકારવાનો સ્થાનાધિકાર ન હોત, જો સુધી તે ઓર્ડિનન્સથી તેમના કોઈ કાનૂની અધિકાર અથવા હિતનું ઉલ્લંઘન કે જોખમ સર્જાતું ન હોય; પરંતુ અહીં જાહેરના સભ્ય તરીકે અરજદાર જે બાબત અંગે ફરિયાદ કરી રહ્યા હતા તે બિહાર રાજ્ય દ્વારા સમયાંતરે ઓર્ડિનન્સોનું પુનઃપ્રખાપન કરવાની એવી પ્રથા વિષે હતી કે જેના પ્રાવધાનોને વિધાનમંડળના અધિનિયમોમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવતા ન હતા. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અરજી જાહેર હિતના સંરક્ષણ માટે દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તેથી અરજદારને તેમની રિટ અરજીઓ જાળવવા હકદાર ગણવા જોઈએ. આર.કે. ગર્ગ વિરૂદ્ધ / ભારત સંઘ મામલે સ્પેશિયલ બેરર બોન્ડ્સ (ઇમ્યુનિટીઝ એન્ડ એક્ઝેમ્પ્શન્સ) ઓર્ડિનન્સ તથા ૧૯૮૧ના અધિનિયમની સંવિધાનિક માન્યતા સર્વોચ્ચ અદાલતના વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી આર.કે. ગર્ગ દ્વારા ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરીને પડકારવામાં આવી હતી, જે સ્વીકારવામાં આવી હતી અને અધિનિયમની માન્યતાની અત્યંત વિગતવાર તપાસ કરવામાં આવી હતી. તાજેતરમાં આ અદાલતે પ્રોફેસર યશપાલ, યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશનના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ, તેમની પ્રેરણાથી જાહેર હિતની અરજી રૂપે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની અરજી સ્વીકારી હતી અને છત્તીસગઢ વિધાનમંડળે બનાવેલો તે અધિનિયમ રદ કર્યો હતો, જેના દ્વારા કોઈપણ પ્રકારની પાયાની સુવિધા વિના માત્ર બે વર્ષની ટૂંકી અવધિમાં ૧૧૨

ખાનગી યુનિવર્સિટીઓ સ્થાપિત થવા સક્ષમ બનતી હતી, (જુઓ ૨૦૦૫ ૩ જે.ટી.(એસ.સી.) ૧૬૫)

૫૭. અમારા નિષ્કર્ષોનો સારરૂપે ઉલ્લેખ કરીએ તો, ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ ની જોગવાઈઓ ભારતના બંધારણથી પર છે અને તેથી તે રદ કરવામાં આવે છે. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ પણ બંધારણથી પર છે અને તે પણ રદ કરવામાં આવે છે. પરિણામે, ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ્સ અને અપીલીય ટ્રિબ્યુનલ્સ કાર્ય કરવાનું બંધ કરશે. પાસપોર્ટ (ભારતમાં પ્રવેશ) અધિનિયમ, ૧૯૨૦, વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬, સ્થળાંતરીઓ (આસામમાંથી હકાલપટ્ટી) અધિનિયમ, ૧૯૫૦ અને પાસપોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૬૭ આસામ રાજ્યમાં લાગુ પડશે. ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળના ટ્રિબ્યુનલ્સ સમક્ષ બાકી રહેલા તમામ કેસો વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ્સને હસ્તાંતરિત થયેલા ગણાશે અને તેમનો નિર્ણય વિદેશીઓ અધિનિયમ, તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો અને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ કરવામાં આવશે. સક્ષમ સત્તાધિકારી અને સ્ક્રીનિંગ સમિતિને કોઈ કથિત ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરી વિરુદ્ધ શરૂ કરાયેલી કોઈપણ

કાર્યવાહી નામંજૂર કરવાની કોઈ સત્તા અથવા અધિકારક્ષેત્ર ન હતું, તેવી નોંધણીના પ્રકાશમાં, આવી સત્તાઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા નામંજૂરીના આદેશો કાયદાની નજરે શૂન્ય અને અસ્તિત્વહીન જાહેર કરવામાં આવે છે. કેન્દ્રીય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારના સત્તાધિકારીઓને, એવા તમામ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ, જેમના કેસો સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ રચાયેલા ટ્રિબ્યુનલ્સને સ્ક્રીનિંગ સમિતિની ભલામણના આધારે અથવા અન્ય કોઈપણ કારણસર મોકલવામાં આવ્યા ન હતા, વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે સ્વતંત્રતા રહેશે. અપિલીય ટ્રિબ્યુનલ્સ સમક્ષ બાકી રહેલી અપીલો લુપ્ત થયેલી ગણાશે.

૫૮. ઉપર કરવામાં આવેલી ચર્ચાને ધ્યાને લેતાં, રિટ અરજી સફળ થાય છે અને નીચે મુજબના નિર્દેશો સાથે મંજૂર કરવામાં આવે છે :

(૧) ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ની જોગવાઈઓ અને ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૮૪ને ભારતના બંધારણના વિરુદ્ધ સત્તાતીત જાહેર કરવામાં આવે છે અને તે રદ કરવામાં આવે છે;(૨) ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરિતો (ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ રચાયેલા

ટ્રિબ્યુનલ્સ અને અપીલ ટ્રિબ્યુનલ્સ કાર્ય કરવાનું બંધ કરશે;(૩) ગેરકાયદેસર સ્થળાંતરીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૩ હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ્સ સમક્ષ બાકી રહેલા તમામ કેસો, વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ રચાયેલ ટ્રિબ્યુનલ્સને હસ્તાંતરિત થયેલા ગણાશે અને તેમનો નિર્ણય વિદેશીઓ અધિનિયમ, તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો અને વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા પ્રમાણે કરવામાં આવશે.(૪) જે તમામ વ્યક્તિઓના મામલા, સ્ક્રીનિંગ કમિટીની ભલામણના કારણે અથવા કોઈપણ અન્ય કારણસર, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા ટ્રિબ્યુનલ્સ સમક્ષ સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યા ન હતા, તેવી તમામ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળ નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવી સત્તાધિકારીઓ માટે ખુલ્લી રહેશે.(૫) અપીલ અધીકરણ સમક્ષ બાકી રહેલી તમામ અપીલો સમાપ્ત થયેલ માનવામાં આવશે.(૬) સામાવાળાઓને બાંગ્લાદેશમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે આવેલા અથવા આસામમાં ગેરકાયદેસર રીતે વસવાટ કરતા વિદેશીઓના કેસોનો અસરકારક રીતે નિવેડો કરવા માટે વિદેશીઓ (ટ્રિબ્યુનલ્સ) હુકમ, ૧૯૬૪ હેઠળ પૂરતી સંખ્યામાં ટ્રિબ્યુનલ્સની રચના કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૫૯. તમામ અંતરિમ અરજીઓ ઉપરોક્ત હુકમના અનુસંધાને નિકાલ કરવામાં આવે છે.

The translation of this judgment has been provided by

M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the

field for the purpose of execution and implementation.